

Studia i Analizy Nauk o Polityce

1/2025

Studia i Analizy Nauk o Polityce

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

RADA NAUKOWA

Adrian CORPADEAN
Tomasz GROSSE
Małgorzata KAMOLA-CIEŚLIK
Anatoliy KRUGLASHOV
Gabor LAGZI
Rafał LEŚNICZAK
Markijan MALSKI
Ewa MARCINIAK
Grygorii MONASTYRSKYI
Paweł OLSZEWSKI
Ozan ÖRMECI
Francesco PIRÀ
Natalia PUTINĂ
Anna SKOLIMOWSKA
Cezary SMUNIEWSKI
Paweł TURCZYŃSKI
Jaroslav USIAK
Mustafa YASAN

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelna

Agnieszka ŁUKASIK-TURECKA

Członkowie redakcji

Beata PISKORSKA
Agnieszka ZARĘBA

Redaktor językowy

Marek WIERZBICKI

Wszystkie artykuły zamieszczone w czasopiśmie są recenzowane

Studia i Analizy Nauk o Polityce

1/2025

Wydawnictwo KUL
Lublin 2025

Redaktor numeru
Tomasz STĘPNIEWSKI

Opracowanie redakcyjne
Lucyna CYNARZEWSKA-WŁAŻLIK

Opracowanie komputerowe
Jakub KOŚNIEWSKI

Projekt okładki i stron tytułowych
Dorota WOŹNIAK

e-ISSN: 2719-4795

Adres Redakcji
Studia i Analizy Nauk o Polityce
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
tel. 81 461 11 12
e-mail: studiaianalizy@kul.pl

Wydawnictwo KUL
ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin
tel. 81 454 56 78
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl
<https://wydawnictwo.kul.pl>

Wstęp

Wojna Rosji przeciwko Ukrainie, zapoczątkowana pełnoskalową inwazją w 2022 r., stanowi punkt zwrotny we współczesnych stosunkach międzynarodowych oraz w systemie bezpieczeństwa europejskiego. Jeszcze do niedawna wydawało się, że klasyczne konflikty zbrojne, oparte na konwencjonalnych działaniach militarnych, należą do przeszłości XX w., a główne zagrożenia dla stabilności państw przyjmują formę cyberataków, presji ekonomicznej czy operacji hybrydowych. Agresja Rosji unaoczniała jednak, że tradycyjne metody prowadzenia wojny – z użyciem czołgów, artylerii i okupacji terytoriów – wciąż są skutecznym narzędziem realizacji celów politycznych. Jednocześnie konflikt ten ukazuje, że nowoczesna wojna to zjawisko wielowymiarowe: oprócz bezpośrednich działań zbrojnych kluczową rolę odgrywają operacje informacyjne, dezinformacja, próby destabilizacji instytucji demokratycznych oraz osłabiania spójności społecznej i państwowej. W konsekwencji wojna ta przekształca nie tylko geograficzne granice, ale również nasze rozumienie wojny i bezpieczeństwa we współczesnym świecie. Europa znalazła się w nowej rzeczywistości, w której musi jednocześnie reagować na zagrożenia militarne, budować odporność na wojny hybrydowe i redefiniować zasady ładu międzynarodowego.

Prezentowany numer czasopisma „Studia i Analizy Nauk o Polityce” rozpoczyna artykuł autorstwa dr. Oleksii Polegkyiego, dyrektora naukowego Centre for Public Diplomacy w Ukrainie, zatytułowany *The Meaning and Consequences of the Russian-Ukrainian War for European Security*. Autor wskazuje, że wybuch wojny w 2022 r. doprowadził do bezprecedensowego pogorszenia sytuacji bezpieczeństwa w Europie, prowadząc do eskalacji napięć geopolitycznych i intensyfikacji procesów militaryzacyjnych. Jednocześnie konflikt stał się impulsem do zacieśnienia współpracy

w ramach Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej (UE). Sojusz wzmocnił swoją obecność na wschodniej flance, a UE podjęła kroki w kierunku bardziej spójnej polityki obronnej. Wojna w Ukrainie uwidacznia zatem dwoistość obecnej sytuacji: z jednej strony stajemy wobec realnych zagrożeń, z drugiej obserwujemy intensyfikację wysiłków na rzecz długofalowego wzmocnienia europejskich struktur bezpieczeństwa. W kontekście niestabilności Rosji i potencjalnych skutków jej systemowego załamania oraz ryzyka utraty niepodległości przez Ukrainę kluczowe stają się pytania o przyszłość europejskiego ładu bezpieczeństwa i polityki rozszerzenia. Czy Europa jest gotowa na konfrontację z brutalną logiką siły, która powraca w relacjach międzynarodowych?

W kolejnym artykule *How Disinformation Can Influence a Nation: The Case of Romania* Stefano Lovi z University of International Studies of Rome UNINT analizuje zagrożenia płynące z dezinformacji w erze cyfrowej. Autor koncentruje się na przypadku Călina Georgescu – nacjonalistycznego i eurosceptycznego polityka, którego popularność wzrosła dzięki kampaniom prowadzonym w mediach społecznościowych. Studium ukazuje, w jaki sposób skoordynowane działania dezinformacyjne, najprawdopodobniej wspierane przez Rosję, doprowadziły do podważenia legitymacji wyborów prezydenckich w Rumunii. Stefano Lovi podkreśla pilną potrzebę wdrożenia kompleksowych mechanizmów walki z dezinformacją – od regulacji platform cyfrowych, przez rozwój narzędzi *fact-checking*, po edukację medialną – jako kluczowych elementów ochrony demokracji.

Zofia Bizan z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w artykule *Między korupcją a soft power – analiza zjawiska dyplomacji kawiorowej Azerbejdżanu* podejmuje temat wpływu Azerbejdżanu na europejskich decydentów poprzez mechanizmy uznawane za kontrowersyjne, balansujące na granicy legalności i korupcji. Tekst, oparty na analizie danych empirycznych oraz materiałów źródłowych, ukazuje, w jaki sposób tzw. dyplomacja kawiorowa podważa przejrzystość relacji międzynarodowych i osłabia zaufanie do instytucji demokratycznych. Artykuł stanowi ostrzeżenie przed instrumentalizacją *soft power* w sposób niezgodny z zasadami etyki i uczciwości politycznej.

W refleksyjnym eseju *O kierunek polityki krytycznej* autorstwa emerytowanego prof. Stanisława Wójcika z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (KUL) podejmowana jest próba diagnozy kondycji współczesnej nauki o polityce. Autor krytykuje fragmentaryzację podejść badawczych, instrumentalne traktowanie władzy oraz dominację relatywizmu aksjologicznego. W odpowiedzi proponuje koncepcję systemowego

personalizmu – opartą na wartościach i godności osoby ludzkiej – jako fundament odpowiedzialnej i etycznej polityki. Tekst jest zarazem apelem o przywrócenie głębokiej refleksji nad istotą dobra wspólnego w debacie akademickiej i publicznej.

Marcin Wichmanowski z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w artykule *Paradygmat myśli politycznej polskiej chadecji w okresie dwudziestolecia międzywojennego* rekonstruuje podstawy ideowe ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w II Rzeczypospolitej. Autor analizuje wpływy zachodnioeuropejskiej chadecji oraz nauki społecznej Kościoła, wskazując na główne postulaty, takie jak: prymat wartości duchowych, solidarność społeczna, poszanowanie wolności obywatelskich i sprzeciw wobec rewolucji. Artykuł wzbogaca naszą wiedzę o intelektualnych podstawach przedwojennej myśli politycznej i jej aktualności w kontekście współczesnych debat.

Integralną częścią czasopisma „Studia i Analizy Nauk o Polityce” są recenzje i sprawozdania. Tomasz Olejarz w recenzji książki Henry’ego Kissingera *Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową* analizuje rolę przywództwa w polityce międzynarodowej. Recenzent podkreśla walory analityczne i erudycyjny styl autora, wskazując, że dzieło H. Kissingera to nie tylko zbiór portretów wybitnych liderów XX w., lecz także refleksja nad istotą skutecznego kierowania państwem w dobie globalnych turbulencji.

Bieżący numer zamykają dwa sprawozdania. Pierwsze, przygotowane przez Krzysztofa Jurka z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, dotyczy Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Społeczne wymiary ryzyka – kulturowe aspekty bezpieczeństwa” (24–25 kwietnia 2025 r., Uniwersytet Warszawski). Konferencja o charakterze interdyscyplinarnym zgromadziła ekspertów z różnych dziedzin i krajów, którzy poruszali kwestie od bezpieczeństwa militarnego po kulturowe fundamenty percepcji ryzyka. Drugie sprawozdanie, autorstwa prof. Tomasza Stępniewskiego (KUL), relacjonuje seminarium „Czy Zachód zdał egzamin? Trzy lata wojny Rosji przeciwko Ukrainie” (28 lutego 2025 r., KUL), podczas którego analizowano reakcje państw zachodnich na rosyjską agresję oraz przyszłość architektury bezpieczeństwa w Europie. Oba wydarzenia wpisują się w dynamicznie rozwijającą się debatę o bezpieczeństwie europejskim w dobie wojny i geopolitycznych przemian.

Zapraszamy do lektury
Tomasz Stępniewski

Introduction

Russia's war against Ukraine, launched with a full-scale invasion in 2022, marks a turning point in modern international relations and in the European security system. Until recently, it seemed that classic armed conflicts based on conventional military actions belong to the past of the 20th century, and the main threats to the stability of states take the form of cyber-attacks, economic pressure, or hybrid operations. But Russia's aggression has shown that traditional methods of warfare – tanks, artillery, and land occupation – are still effective tools for achieving political goals. At the same time, this conflict shows that modern war is a multidimensional phenomenon: in addition to direct armed actions, information operations, disinformation, attempts to destabilise democratic institutions and weaken social and state cohesion play a key role. As a result, this war is transforming not only geographical borders, but also our understanding of war and security in the modern world. Europe is facing a new reality in which it must simultaneously respond to military threats, build resilience to hybrid wars, and redefine the principles of international order.

The presented issue of the journal "Studies and Analyses of Political Science" begins with an article by Dr. Oleksii Polegky, scientific director of the Centre for Public Diplomacy in Ukraine, entitled *The Meaning and Consequences of the Russian-Ukrainian War for European Security*. The author points out that the outbreak of war in 2022 has led to an unprecedented deterioration of the security situation in Europe, leading to an escalation of geopolitical tensions and an intensification of militarisation processes. At the same time, the conflict has become an impetus for closer cooperation within the framework of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the European Union (EU). The alliance has strengthened its presence on

the eastern flank, and the EU has taken steps towards a more coherent defence policy. The war in Ukraine thus demonstrates the duality of the current situation: on the one hand, we are facing real threats, and on the other, we are witnessing an intensification of efforts to strengthen European security structures in the long term. In the context of Russia's instability and the potential consequences of its systemic collapse and the risk of Ukraine losing its independence, questions about the future of the European security order and enlargement policy are becoming crucial. Is Europe ready to confront the brutal logic of force that is returning in international relations?

In the next article *How Disinformation Can Influence a Nation: The Case of Romania* Stefano Lovi from the University of International Studies of Rome UNINT analyses the dangers of disinformation in the digital age. The author focuses on the case of Călin Georgescu – a nationalist and eurosceptic politician whose popularity has grown thanks to social media campaigns. The study shows how coordinated disinformation activities, most likely supported by Russia, led to the undermining of the legitimacy of the presidential elections in Romania. Stefano Lovi stresses the urgent need to implement comprehensive mechanisms to combat disinformation – from the regulation of digital platforms, to the development of *fact-checking* tools, to media education – as key elements of democracy protection.

Zofia Bizan from Adam Mickiewicz University in Poznań in the article *Between Corruption and Soft Power – Analysis of the Phenomenon of Azerbaijani Caviar Diplomacy* addresses the issue of Azerbaijan's influence on European decision-makers through mechanisms considered controversial, teetering on the border of legality and corruption. Based on an analysis of empirical data and source material, the text shows how so-called caviar diplomacy undermines the transparency of international relations and erodes trust in democratic institutions. The article is a warning against the instrumentalisation of *soft power* in a way that is incompatible with ethics and political integrity.

In the reflective essay *On the Direction of Critical Policy* by Professor Emeritus Stanisław Wojcik of the John Paul II Catholic University of Lublin (KUL), an attempt is made to diagnose the condition of contemporary political science. The author criticises the fragmentation of research approaches, the instrumental treatment of power, and the dominance of axiological relativism. In response, he proposes the concept of systemic personalism – based on the values and dignity of the human person – as the foundation of responsible and ethical politics. At the same time, the text is an appeal to restore a deep reflection on the essence of the common good in academic and public debate.

Marcin Wichmanowski from Maria Curie-Skłodowska University in Lublin in the article *Paradigm of Political Thought of Polish Christian Democracy in the Interwar Period* reconstructs the ideological foundations of the christian-democratic movement in the Second Polish Republic. The author analyses the influence of Western European christian democracy and the social doctrine of the Church, pointing to the main postulates such as: the primacy of spiritual values, social solidarity, respect for civil liberties, and opposition to revolution. The article enriches our knowledge of the intellectual foundations of pre-war political thought and its relevance in the context of contemporary debates.

An integral part of the journal "Studies and Analyses of Political Science" are reports. Tomasz Olejarz in Henry Kissinger's book review *Leadership: Six Studies in World Strategy* examines the role of leadership in international politics. The reviewer emphasises the analytical qualities and erudite style of the author, pointing out that the work of H. Kissinger is not only a collection of portraits of outstanding leaders of the 20th century, but also a reflection on the essence of effective management of the state in the era of global turbulence.

The current issue is closed by two reports. The first, prepared by Krzysztof Jurek from the Krakow University of Economics, concerns the International Scientific Conference "Social Dimensions of Risk – Cultural Aspects of Security" (April 24–25, 2025, University of Warsaw). The interdisciplinary conference brought together experts from different fields and countries who addressed issues ranging from military security to the cultural foundations of risk perception. The second report, by Prof. Tomasz Stępniewski (KUL), relates to the seminar "Did the West Pass the Exam? Three Years of Russia's War Against Ukraine" (February 28, 2025, KUL), during which the reactions of Western states to Russian aggression and the future of the security architecture in Europe were analysed. Both events fit into a dynamic debate about European security in an era of war and geopolitical change.

We invite you to read
Tomasz Stępniewski

The Meaning and Consequences of the Russian-Ukrainian War for European Security

Znaczenie i konsekwencje wojny rosyjsko-ukraińskiej dla bezpieczeństwa europejskiego

OLEKSII POLEGKYI

Ph.D., Academic Director of the Centre for Public Diplomacy, Ukraine
e-mail: polegkyi@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-1025-551X>

Abstract: Russia's invasion on Ukraine in 2022 has undeniably escalated security threats in the region, marked by heightened geopolitical tensions and increased militarization. However, the war has also catalyzed a strengthening of security frameworks and cooperation in Europe. North Atlantic Treaty Organisation's (NATO) commitment to the region has intensified, and the European Union (EU) has taken significant strides towards a more cohesive defense strategy. This dual effect of the war presents a complex scenario where immediate risks are coupled with long-term strategic enhancements. The EU finds itself at a crossroads, grappling with the immediate need to support Ukraine while also contemplating the long-term ramifications of the conflict on its enlargement policies and neighborhood relations. How can peace in Europe be preserved in the face of an unpredictable, nuclear-armed state? Moreover, what are the implications for European security should Ukraine loses its independence or Russia experiences a systemic collapse? Europe appears regrettably unprepared for the resurgence of 19th-century power dynamics and *realpolitik*, exemplified by Russia's aggressive actions.

Keywords: Ukraine, Russia, war, European security

Streszczenie: Inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 r. niewątpliwie nasiliła zagrożenia bezpieczeństwa w regionie, co przełożyło się na wzrost napięć geopolitycznych i zwiększoną militaryzację. Jednak wojna ta przyspieszyła również wzmocnienie ram bezpieczeństwa i współpracy w Europie. Zaangażowanie Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) w regionie wzrosło, a Unia Europejska (EU) realizowała znaczące kroki w kierunku bardziej spójnej strategii obronnej. Ten podwójny efekt wojny przedstawia złożony scenariusz, w którym bezpośrednie zagrożenia łączą się z długoterminowymi usprawnieniami strategicznymi. Obecnie UE znajduje się na rozdrożu, zmagając się z natychmiastową potrzebą wsparcia Ukrainy, przy jednoczesnym rozważaniu długoterminowych konsekwencji konfliktu dla swojej polityki rozszerzenia i stosunków sąsiedzkich. W jaki sposób można zachować pokój w Europie w obliczu nieprzewidywalnego państwa posiadającego broń jądrową? Co więcej, jakie będą implikacje dla bezpieczeństwa europejskiego, jeśli Ukraina utraci niepodległość lub gdy Rosja doświadczy systemowego

upadku? Niestety, Europa wydaje się nieprzygotowana na odrodzenie się dynamiki władzy i *realpolitik* z XIX w., czego przykład stanowią agresywne działania Rosji.

Słowa kluczowe: Ukraina, Rosja, wojna, bezpieczeństwo europejskie

1. Introduction: Strategic Challenges for European Security

Understanding the triggers of the Russo-Ukrainian war is crucial to comprehending its broader implications. Some argue that the war was driven by Vladimir Putin's irrationality, rooted in a distorted imperial fantasy that denies Ukraine's right to exist as a sovereign state (Bäcker, Rak 2022; Oksamytna 2023). Others suggest that the invasion was a predictable outcome of Russia's dissatisfaction with the post-Cold War European security architecture, particularly North Atlantic Treaty Organisation's (NATO) expansion towards its borders (Götz, Ekman 2024). From a realist perspective, the situation in Ukraine is the manifestation of a classic "security dilemma," where Russia, feeling threatened by the encroachment of Western alliances, sought to enhance its own security through military action (Götz, Staun 2022).

Constructivist theories offer an alternative view, emphasizing the role of ideational factors over material concerns in international relations (Steele 2008). Russia's increasingly antagonistic behavior is often seen as stemming from a "renewed sense of confidence," a recovery from the humiliation it experienced in the aftermath of the Cold War. This resurgence of confidence is closely linked to a deep-seated ontological insecurity within Russia, which has struggled to reconcile its identity as a non-imperial state in the modern era. Vladimir Putin's war in Ukraine can thus be seen as both a geostrategic conflict with the West, aimed at reshaping the global order, and an attempt to solidify the ideological foundations and stability of his regime (Polegkyi 2024).

This analysis delves into the specific outcomes for European security of both potential victory and defeat scenarios for Ukraine. The paper argues that a clear Ukrainian victory, defined by territorial restoration and Russian accountability, is essential for lasting European security. A victory, defined not only by the retention of sovereignty of Ukraine but also by the restoration of its internationally recognized borders, would set a precedent for the inviolability of national borders and deter future acts of aggression by revisionist states. Conversely, a Russian victory, if ever realized, could embolden Moscow to extend its coercive tactics beyond Ukraine, potentially

destabilizing the Baltic states and testing NATO's resolve under Article 5. The West's response, focused on deterrence rather than proactive measures, left Ukraine exposed to further Russian aggression.

Currently, European and global security face two profound challenges at the strategic level. The first challenge is the unprecedented global systemic shifts and the absence of effective models for a new world order, particularly in the realm of collapsing international security architecture. Political elites in many countries, especially traditional political parties, appear disoriented, struggling to devise innovative approaches to world politics that do not destabilize the established order and power relations (Ágh 2024). Traditional models and approaches, rooted in past geopolitical contexts, have become obsolete, yet no viable alternatives have emerged. The political elites in many countries are resistant to radical transformations, constrained by electoral dependencies and increasingly prone to populist temptations. This reflects a fundamental weakness in contemporary democracies, which are more invested in preserving existing comforts and familiar governance systems than in addressing the complex challenges that demand new, adaptive solutions.

The second challenge, deeply intertwined with the first, is regional yet profoundly consequential: the strategic conundrum posed by Russia. The question of "what to do with Russia" encapsulates a multifaceted dilemma. How can peace in Europe be preserved in the face of an unpredictable, nuclear-armed state? Moreover, what are the implications for European security should Russia experiences a systemic collapse or expands its aggression beyond Ukraine?

To address the second crucial challenge posed by Russia, it is essential to understand the role of war in V. Putin's Russia. War is not merely a tool of national security; it is a fundamental and dynamic component of V. Putin's regime. Kremlin ambitions seek not only to restore Russia's status as a global power through a calculated revival of its imperial legacy but also to create conditions where V. Putin's regime can maintain power indefinitely. The invasion was not only a geopolitical maneuver; it was rather a domestic strategy designed to consolidate support for V. Putin and reinforce his grip on power. The relationship between the Russian state and its population, characterized by simultaneous admiration for and disdain towards power, has created a society that is passive yet primed for violent outbursts. The current war in Ukraine can be seen as an export of this potential internal conflict, with the regime redirecting social entropy outward in an attempt to maintain internal stability.

In this context, war has been inherited as a central element of V. Putin's project for Russia and the consolidation of the regime's power. Russia's inability to solve the fundamental question of its own existence as a non-imperial state, and more precisely, the question of building its own identity in modern conditions, is a manifestation of deep ontological insecurity.

War and empire have been integral to V. Putin's vision for Russia from the very beginning, rooted in the internal dynamics of his system. These dynamics have also revitalized the long-standing patrimonial structures of the Russian state, where power is concentrated in the hands of a few (Kolstø, Blakkisrud 2018). The Kremlin has effectively leveraged trauma and resentment as powerful tools to manipulate public sentiment and reinforce its authoritarian rule under V. Putin (Mälksoo 2022). By evoking historical traumas and cultivating a pervasive sense of victimhood, the regime has systematically fostered a culture of fear, repression, and defensive nationalism (Bernsand, Törnquist-Plewa 2019). "The Kremlin reinvented Russia as an imperial power because other forms of great power expression, especially soft power, failed to deliver what the Russian authorities were hoping for: the right to shape the post-Cold War order in Europe and in Eurasia" (Laruelle 22.08.2022). As a result, V. Putin has turned to more aggressive tactics, using military force and the threat of violence to reassert Russia's role as a global power. References to Russia's imperial past, particularly the notion of a "one-thousand-year statehood," are not mere nostalgia; they are strategic tools used to legitimize the Kremlin's aggressive policies. By invoking the glories of the Russian Empire and the Soviet Union, V. Putin appeals to a deep-seated desire among many Russians for national greatness and respect on the world stage. This imperial narrative provides a justification for expansionism and conflict, portraying them as necessary for the defense and revival of Russia's historical identity (McGlynn 2023).

2. The Western Response to Russian Aggression

One of the critical factors contributing to Ukraine's precarious situation is the lack of clarity among Western leaders regarding their strategic objectives in the region. Western actions, or inactions, often suggest a lack of awareness about the severe consequences that a Ukrainian defeat could entail. It is improbable that V. Putin will abandon his goal of dismantling

Ukraine as a sovereign state. As Ian Bond (24.04.2024) has argued, the West must fully comprehend the implications of a Russian victory in Ukraine, which could precipitate a dramatically increased threat to the rest of Europe from a militarized Russia. Such an outcome might embolden Moscow to test NATO's Article 5 guarantee, especially if the United States withdraws its presence from Europe. Additionally, the West would face the migration of millions more Ukrainians fleeing atrocities, heightened instability along the European Union's (EU) eastern borders, significant disruptions to global trade and food security, and a surge in nuclear proliferation as countries conclude that nuclear armament provides more reliable security than alliances. A Russian victory would also diminish Western influence globally while amplifying the strategic power of Russia and China.

There is a pervasive reluctance among Western nations to commit to more direct involvement in the conflict. However, there is no viable alternative. Confronting Russia in eastern Ukraine, though fraught with peril, is preferable to facing Russian aggression later on NATO territory. The West must relinquish the illusion that Russia can be transformed into a peaceful state in the near future or that it will cease its expansionist ambitions. On the contrary, Russia possesses a comprehensive toolkit for gradual aggression and will likely continue to employ it.

A robust Russia thrives on a weakened Europe. Consequently, any development that undermines the EU fortifies Russia's influence. This underscores the necessity of a decisive Ukrainian victory, not only for the stability of the European security architecture but also for global equilibrium. A world where might supersedes right could embolden other major powers to engage in further aggression, reshaping international relations in a manner reminiscent of darker historical periods. Therefore, it is insufficient for Ukraine merely to survive; Russia must be decisively defeated. Instead of harboring illusions, the West must develop a coherent, unified strategy to contain, limit, and counteract Russian aggression. The end of the war in Ukraine, particularly if achieved at Ukraine's expense, will not resolve the broader issue of Russia as a persistent threat to European security. It is Russia, not China, that poses an immediate existential danger to Europe in both the short and long term. Russia's strategy is not limited to military force; it also encompasses a wide array of hybrid threats aimed at weakening Western societies.

As Steven Everts (2024) emphasizes, the EU faces four critical tasks in addressing contemporary challenges. First, the EU must redefine its

relationship with power politics. Traditionally a norm-shaper, Europe must now engage more decisively in power politics, marking a significant departure from its founding principles. Second, the EU must enhance its organizational cohesion to effectively consolidate member states, exert influence, and negotiate agreements. This necessitates urgent reforms in the decision-making process to overcome the problem of dispersed power. Third, ensuring the security of the European continent remains paramount, requiring a clear strategy toward Russia and Ukraine. Europe's security is inextricably linked to a free and secure Ukraine, particularly as long as the Kremlin harbors imperial ambitions. Fourth, Europe must adeptly navigate the escalating tensions between the United States and China that are reshaping global dynamics. While maintaining its alliance with the United States, Europe must recalibrate its approach to China, ensuring that its foreign policy serves its unique interests rather than merely aligning with American policies. In an increasingly multipolar and fragmented world, Europe must strategically strengthen its partnerships with emerging powers and key states in Africa, the Indo-Pacific, and Latin America. This approach is crucial for Europe to effectively build and wield influence on the global stage.

The West must abandon any hope of a near-term transformation within Russia. As Fredrik Löjdquist (3.07.2024) astutely observes, the issue extends beyond a mere conflict with Ukraine; it is a systemic challenge originating from Russia itself. Vladimir Putin's regime has demonstrated a consistent pattern of aggression, dating back to the 2008 invasion of Georgia and continuing with the ongoing war in Ukraine. According to him, the "Russia problem" is multifaceted:

1. Long-term: V. Putin's Russia has articulated and acted upon antagonistic goals since at least the 2007 Munich speech, the 2008 invasion of Georgia, and the ongoing war against Ukraine since 2014.
2. Structural: Russia's unprecedented external aggression is a byproduct of its internal political system, ideology, and worldview. There is a direct correlation between internal repression and external aggression. The war is not an anomaly; it is an inherent feature of the system.
3. Systemic: Russia's aggression transcends local or regional conflicts; it is a direct assault on international law and the European security order. The war is merely a symptom of a more significant problem. Ending the war, without addressing the root causes, will not solve the problem.

3. Ukraine – Existential Conflict and the Global Stakes

For Ukraine, the war is existential, centered on its survival as a sovereign state. Russia frames it as a conflict for vital national interests, a confrontation that historically concludes with the unequivocal victory of one side (Ash et al. 2023). Calls for compromise are based on false analogies and a gross underestimation of the stakes involved. Vladimir Putin's objectives extend beyond territorial conquest; he seeks to obliterate Ukraine's sovereignty and democratic framework, firmly opposing any outcome that would solidify Ukraine as a Western-oriented democracy.

The ongoing war in Ukraine has exposed significant gaps and ambiguities in the Western response. The initial wave of outrage following Russia's aggression led to a temporary strengthening of transatlantic unity. However, as time passes, this unity is eroding. The United States and some European countries are increasingly advocating for a "normalization" of relations with Russia, reflecting a broader uncertainty about the long-term consequences of a Ukrainian defeat for European and global security. The fear of nuclear escalation has deeply influenced Western public perception and policy, limiting military aid to Ukraine and constraining Kyiv's retaliatory capabilities. This cautious approach, aimed at preventing a larger conflict, paradoxically increases the likelihood of a wider war by enabling Russia to achieve incremental victories. Western leaders must adopt a firmer stance, balancing deterrence with robust support for Ukraine's sovereignty (Gady, Kofman 2024).

NATO, in particular, is facing a crisis stemming from its failure to adequately respond to V. Putin's aggression. For the past three decades, NATO's strategy has been marked by contradictions, simultaneously expanding while disarming. New and old members alike believed that the alliance's mere presence would suffice to ensure security and stability on Europe's borders (Treisman 7.05.2024). However, the invasion of Ukraine has exposed these assumptions as dangerously flawed. A Ukrainian defeat would be perceived, both internally and externally, as a defeat for NATO, further eroding confidence in the alliance. The indecisiveness of NATO and its allies in the face of Russian aggression has sent a negative signal to Moscow, reinforcing the Kremlin's belief in the effectiveness of a war of attrition. The dilemma of how far to support Ukraine remains unresolved within the alliance. Expanding support could potentially trigger a global conflict, while half-hearted measures undermine trust in NATO and weaken it from within.

The ideological dimension of this confrontation between Russia and “the West” is also crucial. Vladimir Putin has explicitly framed the conflict as not only geopolitical but also cultural and civilizational, with the goal of resisting the imposition of neoliberal values by Western states. Consequently, negotiations over the only territorial issues are unlikely, as V. Putin’s broader aim is the destruction of Ukraine’s statehood and the weakening of the West. In response, it is imperative for the West to bolster Ukraine’s military capabilities, enabling it to conduct significant offensive operations. Such support is vital not only for preserving Ukraine’s territorial integrity but also for inflicting substantial losses on Russian forces, potentially shifting the strategic balance in Kyiv’s favor.

The global implications of Russia’s success in Ukraine cannot be overstated. Observing the Western response, authoritarian regimes like China and Iran are gauging the West’s resolve in defending the liberal world order. As Nico Lange and Carlo Masala (28.11.2023) warn, this conflict could mark the beginning of a new era, where stronger states, emboldened by a lack of international resistance, may aggressively pursue territorial ambitions or regional dominance. A Chinese assault on Taiwan, for instance, would become not only possible but highly probable. Vladimir Putin’s vision of a “reorganization of the world order” could proceed with alarming momentum.

Conclusion: A New Strategic Reality

In conclusion, war is not just a tool of statecraft for V. Putin; it is a core element of his vision for Russia, deeply intertwined with the internal dynamics of his regime. The invasion of Ukraine and the ongoing conflict are manifestations of a broader imperial project aimed at securing Russia’s place as a global power while maintaining domestic stability through external aggression. This strategy has profound implications for regional and global security, as it suggests that Russia’s aggressive posture will persist as long as the current regime remains in power.

The most significant outcome of Russia’s war in Ukraine should be a shift in European awareness of threats. There can be no return to “business as usual” with Russia in the foreseeable future, even after V. Putin is no longer in power. However, this change in Western thinking is not yet permanent. Divisions remain evident within and between countries regarding the war. A realistic

and comprehensive assessment of the threat posed by Russia to NATO and global security is still lacking (Polyakova et al. 30.11.2023: 19).

The West must recognize the strategic implications of V. Putin's approach, understanding that the war in Ukraine is not an isolated conflict but part of a larger pattern of Russian aggression. To address this threat, a comprehensive and coordinated response is required, one that not only counters Russia's external ambitions but also addresses the underlying ideological and societal factors that drive its aggressive behavior.

Russia's aggression is not solely aimed at Ukraine; it is a broader assault on the Western democratic world. If Russia is not stopped, other European countries will face similar threats. "Russia must be seen for what it truly is: an imperialistic, authoritarian regime that aims to destroy the international order and establish a sphere of influence. It must be contained" (Polyakova et al. 30.11.2023: 89). The dream of a secure and prosperous Europe could be shattered if the West fails to confront Russia's expansionism. Sanctions against Russia, though necessary, have come too late to prevent the war. Helping Ukraine win the war now may prevent future conflicts in Europe, but it will not undo the devastation already wrought.

It is delusional to believe that Europe can avoid a confrontation with Russia. The Kremlin perceives itself as being at war not with Ukraine, but with NATO and the West as a whole. Consequently, if Ukraine loses, the West will have lost as well, with Europe bearing the brunt of the consequences. The West must not allow itself to be cowed by V. Putin's threats, particularly his nuclear saber-rattling. The security architecture of Europe cannot be complete without integrating Ukraine and other so-called "grey areas" into the EU. Ukraine's security is fundamentally linked to Europe's, necessitating the modernization of NATO's defense posture and a permanent presence on the eastern flank. The foundation for a secure Europe is a clear vision of a democratic, sovereign Ukraine fully integrated into the EU. Such integration poses a greater threat to V. Putin's regime than NATO membership, as it would enable Ukraine to solidify its status as a stable, consolidated democracy. Ukraine's integration into the EU has the potential to end its status as a buffer state, necessitating a more serious approach to defense against Russian threats. Failure to fulfill promises of EU membership for Ukraine undermines the EU's credibility as a geopolitical actor and could result in significant geopolitical setbacks.

The future of Russia will profoundly impact Europe's geopolitical landscape. The cultivation of a "special" society in Russia, characterized by

hierarchical totalitarianism and a deep-seated sense of resentment, ensures that the regime can mobilize the population in support of its imperial ambitions. However, this also creates a volatile internal dynamic that could lead to explosive conflict should the regime's stability falter. The EU must be prepared for various scenarios to maintain peace and stability on the continent. The EU must learn to speak the language of power, not necessarily through military means, but by taking the threats from Russia and China seriously. The situation in Ukraine highlights the dangers of engaging with authoritarian regimes solely through the lens of mutual interests and business priorities. The West must abandon the illusion of a peaceful Russia and instead develop a unified strategy to contain, limit, and counter Russian aggression. A strong commitment to Ukraine's defense is essential for the long-term security of Europe and the world. Finally, the West must recognize Russia's hypocrisy as a state that flagrantly violates international norms while exploiting them when convenient. This requires a reassessment of how the West engages with such a dangerous actor on the global stage.

References

- Ágh, A. (2024), *The Emerging New World System and the European Challenge*, "Politics in Central Europe" 20(1): 141–167. DOI: 10.2478/pce-2024-0006.
- Ash, T. et al. (2023), *How to End Russia's War on Ukraine: Safeguarding Europe's Future, and the Dangers of a False Peace*, (London: Royal Institute of International Affairs). DOI: 10.55317/9781784135782.
- Bernsand, N., B. Törnquist-Plewa (eds.). (2019), *Cultural and Political Imaginaries in Putin's Russia*, (Leiden–Boston: Brill).
- Bond, I. (24.04.2024), *Does It Matter If Ukraine Loses?* Centre for European Reform, <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2024/does-it-matter-if-ukraine-loses> (28.05.2024).
- Bäcker, R., J. Rak (2022), *Why Did Putin Go Too Far? The Rationality of Vladimir Putin's Decision to Begin a War with Ukraine*, "Society Register" 6(3): 57–71.
- Everts, S. (2024), *Navigate a Power Political World*, The European Union Institute for Security Studies, <https://www.iss.europa.eu/content/navigating-power-political-world> (12.05.2024).
- Gady, F.S., M. Kofman (2024), *Making Attrition Work: A Viable Theory of Victory for Ukraine*, "Survival" 66(1): 7–24.

- Götz, E., P. Ekman (2024), *Russia's War Against Ukraine: Context, Causes, and Consequences*, "Problems of Post-Communism" 71(3): 193–205. DOI: 10.1080/10758216.2024.2343640.
- Götz, E., J. Staun (2022), *Why Russia Attacked Ukraine: Strategic Culture and Radicalized Narratives*, "Contemporary Security Policy" 43(3): 482–497. DOI: 10.1080/13523260.2022.2082633.
- Kolstø, P., H. Blakkisrud (eds.). (2018), *Russia Before and After Crimea: Nationalism and Identity, 2010–17*. (Edinburgh: Edinburgh University Press).
- Lange, N., C. Masala (28.11.2023), *War Against Ukraine: What if Russia Wins?*, GLOBSEC, <https://www.globsec.org/what-we-do/commentaries/war-against-ukraine-what-if-russia-wins> (2.06.2024).
- Laruelle, M. (22.08.2022), *Imperializing Russia: Empire by Default or Design?*, "Ponars Eurasia Policy Memo" 789.
- Löjdquist, F. (3.07.2024), *The Need for Taking the Strategic Initiative Towards Russia – An Outline for a Policy to Contain, Constrain and Counter Russian Antagonistic Behaviour*, "Sceus Report" 11, <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceus/2024-publications/the-need-for-taking-the-strategic-initiative-towards-russia.pdf> (12.07.2024).
- Mälksoo, M. (2022), *The Postcolonial Moment in Russia's War Against Ukraine*, "Journal of Genocide Research" 25(3–4): 471–481. DOI: 10.1080/14623528.2022.2074947.
- McGlynn, J. (2023), *Memory Makers: The Politics of the Past in Putin's Russia*, (London: Bloomsbury Academic).
- Oksamytna, K. (2023), *Imperialism, Supremacy, and the Russian Invasion of Ukraine*, "Contemporary Security Policy" 44(4): 497–512. DOI: 10.1080/13523260.2023.2259661.
- Polegkyi, O. (2024), *Russia's War on Ukraine: From Ontological Insecurity to Postmodern Neo-Totalitarianism*, "Warsaw East European Review" 13: 163–174.
- Polyakova, A. et al. (30.11.2023), *A New Vision for the Transatlantic Alliance: The Future of European Security, the United States, and the World Order after Russia's War in Ukraine*, Center for European Policy Analysis (CEPA), <https://cepa.org/comprehensive-reports/a-new-vision-for-the-transatlantic-alliance-the-future-of-european-security-the-united-states-and-the-world-order-after-russias-war-in-ukraine/> (12.06.2024).
- Steele, B. (2008), *Ontological Security in International Relations: Self-identity and the IR state*, (n.p.: Routledge).
- Treisman, D. (7.05.2024), *America Is in Denial About NATO's Future*, "Foreign Policy," <https://foreignpolicy.com/2024/07/05/america-nato-ukraine-denial/> (12.08.2024).

How Disinformation Can Influence a Nation: The Case of Romania

Jak dezinformacja może wpłynąć na naród: przypadek Rumunii

STEFANO LOVI

Ph.D. Candidate, University of International Studies of Rome UNINT

e-mail: stefano.lovi@unint.eu

 <https://orcid.org/0009-0009-9978-8689>

Abstract: Disinformation is a major threat in the digital age, affecting politics, society, and the economy. Unlike misinformation, which is unintentional, disinformation is deliberately created to manipulate public opinion, destabilize governments, and influence elections. The rise of social media has amplified its impact, making false information spread rapidly without verification. Historically, disinformation has been used for political gain, from the forged Donation of Constantine to wartime propaganda and modern deepfake technology. Today, digital platforms, bots, and microtargeting strategies have transformed disinformation into a powerful tool for influencing public perception. A striking example is the case of Călin Georgescu in Romania. A nationalist and Eurosceptic politician, C. Georgescu gained popularity through social media, particularly TikTok, with anti-establishment rhetoric. However, investigations revealed coordinated disinformation campaigns, likely supported by Russia, to manipulate public opinion and destabilize Romania's political landscape. These efforts included deepfake videos discrediting opponents, fake news articles, manipulated social media trends, and cyberattacks targeting independent media.

As a result, Romania's Constitutional Court annulled the first round of presidential elections, highlighting the dangers of digital interference in democracy. The European Commission launched an inquiry into TikTok for potentially violating the Digital Services Act by allowing manipulated content to spread. This case underscores the urgent need for stricter regulations on digital platforms, better fact-checking tools, and media literacy programs to counteract disinformation. A coordinated effort between governments, tech companies, and civil society is essential to protect democracy and ensure the integrity of public discourse.

Keywords: disinformation, social media, Georgescu, elections

Streszczenie: Dezinformacja stanowi istotne zagrożenie w erze cyfrowej, wywierając wpływ na politykę, społeczeństwo i gospodarkę. Dezinformacja zamierzona – w przeciwieństwie do niezamierzonej – jest celowo konstruowana w celu manipulowania opinią publiczną, destabilizacji systemów rządowych oraz ingerencji w procesy wyborcze. Rozwój mediów społecznościowych znacząco spotęgował skalę tego zjawiska, umożliwiając szybkie rozprzestrzenianie niezweryfikowanych informacji. Zjawisko dezinformacji ma

długą historię wykorzystywania jej do realizacji celów politycznych – od sfałszowanego dokumentu zwanego jako „Darowizna Konstantyna”, poprzez propagandę wojenną, aż po współczesne zastosowanie technologii *deepfake*. Obecnie platformy cyfrowe, boty i strategie mikrotargetowania przekształciły dezinformację w potężne narzędzie wpływu na opinię publiczną. Uderzającym przykładem jest przypadek Călina Georgescu w Rumunii. Ten polityk o poglądach nacjonalistycznych i eurosceptycznych zyskał popularność dzięki mediom społecznościowym, w szczególności platformy TikTok, promując retorykę antysystemową. Dochodzenia wykazały jednak istnienie skoordynowanych kampanii dezinformacyjnych, prawdopodobnie wspieranych przez Federację Rosyjską, mających na celu manipulowanie opinią publiczną i destabilizację rumuńskiej sceny politycznej. Działania te obejmowały m.in. tworzenie materiałów *deepfake* dyskredytujących przeciwników, publikację fałszywych artykułów informacyjnych, manipulację trendami w mediach społecznościowych oraz cyberataki wymierzone w niezależne media.

W rezultacie rumuński Trybunał Konstytucyjny unieważnił pierwszą turę wyborów prezydenckich, podkreślając niebezpieczeństwa związane z cyfrową ingerencją w demokrację. Komisja Europejska wszczęła dochodzenie w sprawie TikToka za potencjalne naruszenie ustawy o usługach cyfrowych poprzez umożliwienie rozprzestrzeniania zmanipulowanych treści. Sprawa ta podkreśla pilną potrzebę wprowadzenia bardziej rygorystycznych przepisów dotyczących platform cyfrowych, lepszych narzędzi do sprawdzania faktów i programów edukacji medialnej w celu przeciwdziałania dezinformacji. Skoordynowany wysiłek rządów, firm technologicznych i społeczeństwa obywatelskiego jest niezbędny do ochrony demokracji i zapewnienia integralności dyskursu publicznego.

Słowa kluczowe: dezinformacja, media społecznościowe, Georgescu, wybory

Disinformation represents one of the most significant and insidious threats of the contemporary era, deeply and lastingly affecting the social, economic, and political fabric of modern societies. It is a phenomenon that goes beyond the simple dissemination of incorrect information, as it involves the deliberate dissemination of false or distorted content with the explicit intent of manipulating public opinion, destabilizing governments, influencing political and economic decisions or, again, generating profit by exploiting the dynamics of online traffic. It can be used as an instrument of power in the hands of interest groups, individuals, or institutions that seek to orient collective thought in a direction favourable to their causes, often to the detriment of truth and social cohesion.

This practice is clearly distinct from misinformation, which instead concerns the inadvertent dissemination of incorrect information, often by individuals who, unfortunately, believe in its veracity and have no intention of deceiving. While misinformation can be seen as the result of errors in judgment or understanding, disinformation is strategic and intentionally malicious. Both phenomena, however, have acquired a new dimension and

danger in the digital age, thanks to the widespread dissemination and wide accessibility of information offered by the Internet and social media. These tools, while offering enormous advantages in terms of communication and connectivity, have also created fertile ground for the spread of false news at an unprecedented speed and scale. In this context, information can be manipulated and reproduced at viral speed, reaching millions of people in a matter of hours and often without any truthfulness filter.

A prime example of how disinformation can profoundly impact the political and social landscape is the case of Călin Georgescu in Romania. Disinformation strategies have been used to distort reality, undermine public debate, and influence political choices, creating a significant impact on the stability and balance of the national political system. The consequences of such practices are multiple and often difficult to counter, with devastating effects on trust in institutions and the quality of democracy. Faced with these challenges, fighting disinformation has become a global priority for governments, international organizations, the media, and civil society, who must work together to stem this growing phenomenon and protect truth and public trust.

This article aims to investigate how digital disinformation has affected political trust and voting behaviour in Romania in the run-up to the 2024 presidential elections. The central research question is: to what extent has exposure to disinformation campaigns favoured the rise of populist and anti-establishment political figures such as C. Georgescu? The analysis focuses on the hypothesis that the increase in exposure to online disinformation is associated with a reduction in trust in traditional institutions and an increase in support for populist political movements. To this end, public data, opinion polls, and voter turnout indicators will be analysed.

1. Theoretical Framework of Disinformation

Today, obtaining, processing, and sharing politically relevant information online and through social media has become more accessible than ever. However, this increased ease of access also makes individuals more vulnerable to an overwhelming influx of unverified information, often presented as false or misleading content. Among these, disinformation is particularly concerning (DiResta et al. 2019). The rapid and uncontrolled spread of

disinformation has not only instilled fear within societies but also threatens the fundamental pillars of democratic states. This is because the dissemination of false information and the resulting confusion can erode the factual basis upon which citizens make informed decisions (Søe 2021).

Disinformation can destabilize a state by negatively impacting its institutional, administrative, and decision-making processes, as well as undermining its social, economic, and cultural foundations. Since 2016, disinformation has become a prominent subject of academic and public debate, driven by the rise of white, right-wing nationalism, as demonstrated by events such as Brexit and Donald Trump's electoral victory (Griffin 18.10.2016).

For years, Russia has developed a series of false narratives that its disinformation and propaganda system continuously injects into the global information space. These narratives are crafted with a single principle: a complete disregard for the truth to shape the information environment in favour of Russia's policy objectives. While the Russian government tightly controls social media within the country, it cannot censor foreign media outside its influence. Nonetheless, Russian authorities and pro-Kremlin actors actively work to spread propaganda and misinformation internationally, aiming to shape global perceptions in favour of Russia and garner support for its actions. Russian disinformation is often compared to a matryoshka doll: as one layer is uncovered, another similar yet smaller layer appears, leading to a never-ending cycle. This strategy, termed the "matryoshka system of perfect disinformation," involves multiplying information sources within a specific pattern, making each new source seem credible while ultimately misleading the audience (Musiał-Karg, Łukasik-Turecka 2023).

In this context, fake news represents a central aspect of disinformation and involves the spread of deliberately false news, created to manipulate public opinion or for economic purposes, such as increasing web traffic through clickbait (Lazer et al. 2018). In addition to fake news, disinformation can take many other forms, including propaganda, used by governments or powerful groups to influence public opinion and reinforce a political or ideological agenda; deepfakes, which are technology that uses artificial intelligence to create fake videos and audio, making it difficult to distinguish the real from the fake (Chesney, Citron 2019); satire and parody, which are sometimes misinterpreted as real news, leading to the unintentional spread of false information; fabricated content, which consists of completely invented information with no basis in reality (Wardle, Derakhshan 27.09.2017). In a geopolitical context, targeted disinformation operations can be used to

alter the course of elections, spread propaganda, or influence media narratives on international conflicts and crises. Digital platforms and social media amplify these phenomena, thanks to algorithms that favour sensational and polarizing content (Marwick, Lewis 15.05.2017).

Modern disinformation has evolved in a variety of ways, including the use of bots and troll farms, automated networks and organized groups that spread fake news to influence public opinion; political microtargeting, which uses personal data to spread misleading messages to specific groups of users; algorithmic manipulation, which uses social media platforms' algorithms to amplify sensational and polarizing content (Vosoughi, Roy, Aral 2018).

A key aspect of disinformation is its impact on society. On the political level, it can influence elections, undermine trust in democratic institutions, and foster the rise of extremist movements. The use of coordinated disinformation campaigns can generate distrust in traditional media, delegitimize independent journalism, and distort public debate. On the public health front, disinformation can spread conspiracy theories about vaccines and medical treatments, putting people's lives at risk. During the COVID-19 pandemic, false information about ineffective treatments and conspiracy theories have contributed to slowing down vaccination campaigns and generating confusion among the population (Brennen et al. 7.04.2020).

Nowadays, Russia is by far the most active actor of disinformation in Europe. Whether on the battlefield in Ukraine, in related global or regional coordinated and highly professional disinformation campaigns, such as "Doppelgänger," "Portal Komбат" or "Matryoshka" and "Operation Overload," Russia and Russian propaganda broadcaster, like RT, has made use of genAI during the past three years and is increasing doing so (Checkfirst 4.06.2024; Technical Report 5.06.2024; VIGINUM 15.02.2024; VIGINUM 11.06.2024).

2. The Case of Călin Georgescu: Disinformation in Romania

In the months preceding Romania's 2024 presidential elections, the country became the target of a complex and sustained disinformation campaign largely attributed to Russian-aligned actors. This was not an isolated phenomenon but rather the continuation of a broader strategic effort by the Kremlin to destabilize democracies across Europe, especially in countries

on North Atlantic Treaty Organisation's (NATO) eastern flank. Romania, sharing a border with Ukraine and historically sensitive to Russian geopolitical ambitions, was particularly vulnerable due to its internal political instability and systemic weaknesses in institutional trust.

Russian disinformation efforts intensified markedly in early 2024. According to the European External Action Service (EEAS), Romania was among several Eastern European countries subjected to targeted influence operations designed to sow discord and polarize public opinion. These campaigns often relied on recycled narratives that emphasized themes of national betrayal by pro-European elites, the supposed moral decay of the West, and conspiracies about European Union (EU) control over Romania's judicial system and sovereignty (European External Action Service 2025). Many of these narratives were disseminated through Telegram channels, fringe news websites, and TikTok influencers, exploiting Romania's growing reliance on social media as a primary news source, especially among younger voters.

Internally, the political climate was already unstable. Romania's traditional parties, like the Social Democratic Party (SDP) and the National Liberal Party (NLP), were experiencing a legitimacy crisis. Years of corruption scandals, public service failures, and an opaque judiciary had severely eroded public confidence. The European Commission's Rule of Law Report, published in July 2024, underscored persistent issues in judicial independence, weak anti-corruption frameworks, and political interference in media outlets, all of which contributed to a widespread sentiment of disillusionment among citizens (European Commission 2024). This fertile ground of distrust created the perfect environment for foreign disinformation to take root and flourish.

Before December 2024, Romanian authorities responded to the escalating threat of disinformation with a mix of public warnings, limited institutional efforts, and cooperation with civil society, but their actions were widely criticized as reactive, fragmented, and largely insufficient given the scale of the threat. The National Audiovisual Council and Central Electoral Bureau, the bodies officially responsible for media oversight and electoral integrity, faced legal and logistical constraints. Romania lacked comprehensive legislation to regulate digital political advertising and misinformation on platforms like TikTok, Telegram, and Facebook. As we can see, the response was marked by a lack of urgency and coordination. Disinformation monitoring and countermeasures were not prioritized until after the crisis had

fully materialized. This inertia enabled hostile foreign actors to deeply infiltrate the Romanian digital information space and shape public opinion long before any substantial institutional pushback.

A prime example of how disinformation can influence politics is the rise of C. Georgescu in Romania. A politician with nationalist and Eurosceptic views, he has gained unexpected popularity thanks to a communication strategy based on the intensive use of social media, especially TikTok. His anti-establishment rhetoric, combined with promises of radical reforms, has attracted the support of a population tired of corruption and economic hardship. However, his rapid rise has been accompanied by numerous signs of foreign interference and coordinated disinformation campaigns, allegedly orchestrated by Russia to destabilize the Romanian political framework and undermine European cohesion.

According to an analysis carried out using specialized software "Osavul"¹ carried out by the independent media start-up CONTEXT, which aims to grow and expand the community of investigative journalists in Romania, there is possible coordination between these accounts, thanks to which C. Georgescu's profile and messages ahead of the elections have reached millions of Romanians through foreign channels. According to Osavul data, the number of posts in support of C. Georgescu on anti-Western accounts outside Romania has risen to over 1,100 per day since November 1, compared to an average of less than 100 per day before that date, as well as pro-Georgescu posts on the websites pravda-en.com and pravda-es.com, both affiliated with the Russian Federation. These data collected from social networks X, Telegram and Facebook showed a series of accounts linked to Russia with hundreds of thousands of followers and with obvious pro-Russian, anti-Western and conspiratorial sympathies that consistently promoted C. Georgescu (Roșca 29.11.2024).

But Osavul's is not the only investigative activity that has led to these conclusions; thanks to the messages documented by a journalist of Info Sud-Est (ISE), who infiltrated the Telegram group with over 4,000 members called "Implică-te și tu, Renașterea Romaniei,"² it was possible to observe the *modus operandi* of the group. The channel, which deleted its previous

¹ Osavul, AI-powered platform for information environment assessment. Available at <https://www.osavul.cloud/>.

² As of today, April 10, 2025, the Telegram channel is still open, with 914 subscribers, and can be reached at the following link: <https://t.me/propagatorcrg>.

content on December 6, functioned as a command hub to provide content and instructions to participants. It distributed pre-edited materials, such as video clips from C. Georgescu's public appearances, formatted and ready for immediate sharing on platforms such as TikTok. In total, more than 1,800 photos and videos have been sent to members since June, to be distributed simultaneously across all social networks. One of the main instructions repeated by the group's moderators was that this content should be individually edited and customized by each user, to fool algorithms and allow social media platforms to identify it as their own content and not as copied/repeatable content. To that end, the channel's moderators also posted a video tutorial showing members how to use tools such as CapCut and Filmora to edit the clips.

The channel in question was just the tip of the iceberg in the complex network of interconnected Telegram groups. On July 20, the channel released a list of 41 Telegram groups, each dedicated to one of Romania's counties. These groups were labelled with the so-called "National project" of C. Georgescu, titled "Harnă - Apă - Energie,"³ followed by the name of the corresponding county. Members were also asked to join the group for their county of residence, thus creating a local structure to organize and mobilize supporters at the regional level in preparation for the presidential election.

Alongside the Telegram campaign, there was also a second front operating on TikTok. In November, C. Georgescu's TikTok account saw significant growth in subscribers (2.541%), likes (1.496%), comments (1.581%), and shares (1.146%), despite a 29% drop in video uploads to his account in November compared to the previous month (Olari 12.12.2024). Călin Georgescu's supporters have used coordinated strategies on TikTok to amplify his visibility, exploiting the platform's algorithms through repetitive comments and interactions on unrelated posts. This tactic has brought millions of views to videos linked to C. Georgescu, raising questions about the authenticity of the engagement. According to social analysis by the Digital Forensic Research Lab, the twelve most popular hashtags promoted by C. Georgescu's campaign have totaled 1.4 billion views on TikTok. The top hashtag, #calingeorgescu, appeared in 51,700 videos, generating 783.7 million views. For comparison, Romania's population is 19 million.

³ Translated: Food - Water - Energy.

Such political coordination, of course, is not inherently illegal in itself; however, the Romanian electoral authorities noted that C. Georgescu was promoted illegally, i.e. without a mandatory mark indicating that the promotional materials were part of an electoral campaign (Vulcan 21.11.2024). After a Romanian intelligence investigation that claimed C. Georgescu was supported by social media campaigns like those implemented in Ukraine and Moldova, C. Georgescu's first-round victory was later annulled over alleged Russian interference (Administrația Prezidențială 4.12.2024).

As regards the contents of social campaigns, the disinformation strategy in its favour was articulated in several elements characterised:

1. A first element is represented by the fake news of a conspiracy nature, which sees a large conspiracy with C. Georgescu, both before and after the elections. The Kremlin's disinformation machine has also set its sights on Romania, fabricating an upside-down world where the EU supposedly controls Romania's judicial system like a puppet master for several years (EUvsDiSiNFO 13.08.2022). Unsurprisingly, pro-Kremlin disinformation has framed this straightforward legal process as "EU tyranny," portraying Romania as a helpless victim of "Brussels despotism" (EUvsDiSiNFO 10.03.2025).
2. A pro-Russian online portal published an article claiming, without evidence, that the EU had already decided to block any Romanian government that was not openly pro-Western. This manufactured narrative serves Moscow's broader strategy of undermining trust in democratic institutions while positioning pro-Kremlin candidates as "popular victims" of Western persecution. This widespread narrative reinforced the idea that C. Georgescu was the only candidate free from external influences, but that Brussels decided to intervene to exclude the man of the people (EUvsDiSiNFO 16.12.2024). This is very reminiscent of other unfounded accusations of Russian origin, such as those about United States (US) bio-laboratories in Ukraine or the presence of French combat troops on the front lines in Ukraine (EUvsDiSiNFO 9.03.2025). Or, exploiting the TikTok platform to fuel fears related to the war in Ukraine, suggesting that Romanians could be recruited to fight (Erizanu 8.12.2024). This narrative has spread in a context where the Romanian government has failed to communicate effectively to reassure citizens.
3. Similarly, AI-generated images and deepfakes depicting C. Georgescu as a patriotic hero were widely disseminated, bolstering his nationalist credentials. The campaign also exploited anti-Semitic tropes and

anti-Western sentiments, painting C. Georgescu as a protector of Romania against external globalist forces. This resonated with segments of the population alienated by globalization and perceived Western cultural dominance, and further solidified C. Georgescu's base of support (Mihăilescu 28.11.2024).

After the election, TikTok denied any responsibility for the Romanian presidential election, saying it does not allow political advertising and is very vigilant in its efforts to block misleading behaviour. However, investigative journalists from Recorder and Snoop have shown that TikTok appears to have a security breach that can be used to easily create fake accounts and use bots that can boost a (fake) candidate to 1 million views in less than two hours (Radu 21.01.2025).

To better understand how this may have influenced the outcome of the elections, it is good to explain what is meant by "parasocial opinion leader" (Stehr et al. 2015). A parasocial opinion leader can be any mass media character with whom we have no real interaction: a politician who tries to arouse more empathy in his constituency by starting to cry or by introducing us to his house or his children; a real person who trolls a journalist on social media, while exaggerating his feelings; a character in a serial drama who has the life we think we live or would like to live; a bot with a profile featuring a cute cat and a beach vacation that says "I will vote for Călin Georgescu"; in short, any character that seems similar to us, in some way. We don't actually know them, but we feel like they're our friends, hence the parasocial relationship we've developed with these media characters. Romanian TikTok influencers used for C. Georgescu's campaign were known for their interest in makeup, cars, fashion, entertainment, Expert Forum (23.11.2024) explains. Can these parasocial opinion leaders influence the vote, just as they influence the way people dress or comb their hair? Probably, for some members of the public, under specific conditions, with specific messages. All presidential candidates were present on social media. Trolls and bots were used by several parties during the election campaign.

The consequences of this disinformation campaign have been far-reaching. On December 6, 2024, Romania's Constitutional Court ruled to invalidate the first round of the presidential election due to external interference, an unprecedented decision that has sparked debate about the vulnerability of modern democracies to digital interference (Muschei 14.02.2025). This case has highlighted the need for more stringent measures to combat the spread of fake news and to protect electoral processes from external

manipulation. The EU has launched an investigation into TikTok to verify whether the platform has violated EU regulations by allowing the propagation of manipulative content. In addition, efforts to regulate the use of digital platforms and to develop more effective information verification tools have been stepped up.

The investigation is still ongoing. Towards the end of February 2025, prosecutors also said C. Georgescu is accused of “founding or supporting fascist, racist, xenophobic, or anti-Semitic organizations, as well as publicly promoting war criminals and extremist ideologies” (McGrath, Alexandru 26.02.2025). Furthermore, since an official investigation was opened against him, C. Georgescu cannot leave the country and has been placed under judicial control for 60 days. There are at least six charges against him, including incitement to actions against the constitutional order, communication of false information, continuous false financial declarations, public promotion of the cult of persons guilty of crimes of genocide and war crimes, and establishment or support of an organization of a fascist, racist, xenophobic or anti-Semitic nature (Brezar 9.03.2025).

But C. Georgescu is not the only person under investigation in this gigantic story. His interrogation is part of a large nationwide police action that has targeted a total of 27 people, investigated for a series of crimes, including unconstitutional actions, possession of illegal weapons, incitement to racism, fascism and xenophobia, and promotion of a personality cult accused of genocide and war crimes (France24 26.02.2025). Law enforcement has reportedly carried out 47 searches in five different Romanian counties, starting with the homes of several of C. Georgescu’s close associates. The sweep also involved Horațiu Potra, a mercenary previously linked to C. Georgescu (Körömi 10.03.2025). The owner of a private military company and a former for the French Foreign Legion, he was arrested in mid-December on charges of planning large-scale protests in support of C. Georgescu. He was investigated for possession of weapons and ammunition and for publicly inciting illegal gatherings, but was eventually released.

On March 6, six more people were arrested on charges of treason and attempted *coup d’état*, having maintained contacts with Russian agents and travelled several times to Russia to discuss plans to subvert power (Chouet 10.03.2025). The group’s goal was to withdraw Romania from NATO, promulgate a new constitution, change the national symbols, dissolve political parties, and install a new government composed of their supporters. The Russian strategy aimed to weaken NATO and eliminate its

influence in the Black Sea region. Russia's interest in destabilizing Romania stems primarily from the desire to undermine the unity of NATO and the EU, using hybrid warfare strategies to create political and social instability. Russia uses nationalism and populism to divide society and weaken the Western front, aiming to reduce Western influence in Eastern Europe. A destabilized Romania could undermine EU and NATO support for Moldova, paving the way for further Russian moves in the region.

In March, Romania's Constitutional Court upheld its decision to disqualify C. Georgescu from a rerun of the election scheduled for May, refuting allegations that the EU had banned his candidacy. Contrary to claims on social media, the EU did not ban any candidates but instead took measures to counter foreign interference in Romania's elections. Prior to this ruling, Romania's Central Election Commission had already suspended C. Georgescu's candidacy, as he did not meet the legal requirements to hold the presidential office. Under Romanian law, candidacies are assessed on a case-by-case basis, meaning C. Georgescu could potentially attempt to run in future elections. In addition to C. Georgescu, Diana Sosoaca, an MEP and leader of the ultra-nationalist S.O.S Romania party, was also disqualified from the presidential race in mid-March. Known for her pro-Russian positions, D. Sosoaca reacted to the decision by accusing the US, the Jews, and the EU of having plotted to rig the elections before they even began (Nilsson-Julien 19.03.2025).

The annulment of the first round of the 2024 presidential election by Romania's Constitutional Court, following evidence of Russian interference in favour of far-right candidate C. Georgescu, has raised significant concerns about the vulnerability of the country's democratic process. According to a survey conducted by INSCOP Research February 22–29, 2024, 45.6% of Romanians identified Russia as the main source of propaganda and disinformation in the country, a significant increase from 27.3% in January 2022. Following the C. Georgescu case, a further INSCOP survey, conducted December 16–23, 2024, confirmed that 45.3% of citizens continued to perceive Russia as the main source of disinformation. These data suggest a broad awareness among the population regarding external disinformation threats.

In parallel, trust in traditional political institutions has declined. An INSCOP survey published in November 2023 indicated that only 19.4% of Romanians trusted the government and 17.4% the parliament, which compared to 2013 were 34.8% and 26.7%, respectively (Marica 14.11.2023). These results highlight a growing distrust towards political institutions and a widespread perception of information manipulation. However, it will be

necessary to wait for further surveys to assess how much the C. Georgescu affair has had deleterious effects on the Romanian electorate's trust in their institutions. Finally, a further INSCOP Research survey published on January 7, 2025 showed that Romanians' trust in Russia has fallen to a historic low of 5.9%, eleven times lower than their trust in the EU (Dumitrescu 7.01.2025).

Conclusion

The analysis conducted considerably confirms the initial hypothesis: exposure to online disinformation campaigns has indeed favoured the rise of populist and anti-establishment political figures in Romania, as in the emblematic case of C. Georgescu. Data from post-election surveys highlight a clear weakening of trust in traditional political institutions and a parallel strengthening of the perception that external actors, especially Russia, influence the national information landscape.

In particular, the exponential growth of consensus towards C. Georgescu, favoured by a digital strategy strongly centred on TikTok and Telegram and fuelled by disinformation content, coincided with an increase in distrust towards parties such as the SDP and the NLP. After the annulment of the first round of elections by the Constitutional Court, a significant part of the population perceived the intervention as an unjustified interference, reinforcing the victimized and anti-establishment narrative promoted by pro-Georgescu propaganda.

Polls conducted December 2024 – March 2025 also confirm that the population increasingly clearly identifies Russia as the main source of disinformation, and that this recognition occurs in a context of growing polarization. At the same time, trust in independent media and democratic institutions is at an all-time low, while indifference or adherence to conspiracy and populist narratives is increasing.

Considering these results, disinformation does not only act as a cognitive distortion but is also a powerful agent for reconfiguring political consensus, capable of dismantling traditional party structures and creating new leaderships based on simplistic, emotional rhetoric that is often hostile to liberal democratic values. To respond to these challenges, it will be necessary to strengthen digital literacy measures, promote the transparency of social

platforms, and restore trust in representative mechanisms before the disinformation spiral irreversibly undermines the country's democratic stability.

The fight against disinformation is a complex and global challenge that requires constant and collective effort. In an era where information spreads rapidly through social media and digital platforms, the risk of manipulation of public opinion is higher than ever. It is not only a matter of protecting the truth, but also of protecting democracy itself, since an informed citizenry is the basis of free and aware societies.

To effectively address the problem of disinformation, it is essential to adopt an integrated approach that involves various social actors. Governments must implement regulatory policies that promote transparency and hold digital platforms accountable, without limiting freedom of expression. At the same time, technology companies must invest in the development of more sophisticated algorithms capable of detecting and combating misleading content, and adopt more ethical and transparent practices in the management of information.

The role of education cannot be underestimated either: it is necessary to train citizens, starting from school age, to develop critical thinking and greater digital awareness. Only in this way will it be possible to reduce the impact of fake news and promote a healthier and more reliable information ecosystem.

Finally, it is essential to promote a culture of verification and individual responsibility. Citizens must learn to distinguish between reliable sources and manipulative content, actively taking part in the construction of a safer and more truthful information space.

The battle against disinformation cannot be won by a single actor, but requires the participation of everyone: institutions, technology companies, media, and citizens. Only through a collective and constant commitment will it be possible to stem the wave of fake news and guarantee free, correct, and accessible information for all.

References

- Administrația Prezidențială (4.12.2024), *Comunicat de presă*, <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicat-de-presa1733327193> (12.03.2025).
- Brennen, J.S., F. Simon, P.N. Howard, R.K. Nielsen (7.04.2020), *Types, Sources, and Claims of COVID-19 Misinformation*, Reuters Institute for the Study of Journalism, <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/types-sources-and-claims-covid-19-misinformation> (18.03.2025).

- Brezar, A. (9.03.2025), *Romanian Electoral Committee Halts Calin Georgescu's Presidential Bid*, EuroNews Romania, <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/09/romanian-electoral-committee-halts-calin-georgescus-presidential-bid> (23.03.2025).
- Checkfirst (4.06.2024), *Operation Overload: How Pro-Russian Actors Flood Newsrooms With Fake Content and Seek to Divert Their Efforts*, <https://checkfirst.network/operation-overload-how-pro-russian-actors-flood-newsrooms-with-fake-content-and-seek-to-divert-their-efforts/> (13.03.2025).
- Chesney R., D. Citron (2019), *Deepfakes and the New Disinformation War*, "Foreign Affairs" 98(1): 147–155.
- Chouet, A. (10.03.2025), *Russian Military Intelligence Behind Attempted Coup in Romania: The Shadowy Network Supporting Pro-Russian Candidate Călin Georgescu*, Robert Lansing Institute, <https://lansinginstitute.org/2025/03/10/russian-military-intelligence-behind-attempted-coup-in-romania-the-shadowy-network-supporting-pro-russian-candidate-calin-georgescu/> (21.03.2025).
- DiResta, R., K. Shaffer, B. Ruppel, D. Sullivan, R. Matney, R. Fox, J. Albright, B. Johnson (2019), *The Tactics & Tropes of the Internet Research Agency*, (New York: New Knowledge).
- Dumitrescu, R. (7.01.2025), *Survey: Romanians' Trust in Russia Falls to Minimum, 11 Times Less than in EU*, Romania-Insider, <https://www.romania-insider.com/survey-romanians-trust-russia-falls-jan-2025> (18.03.2025).
- Erizanu, P. (8.12.2024), *Romania's "Rigged" Election Shows Europe the Dangers of Russian Disinformation*, "The Guardian," <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/dec/11/romania-presidential-election-russia-disinformation-europe> (18.03.2025).
- European Commission (2024), *2024 Rule of Law Report, Country Chapter on the Rule of Law Situation in Romania*, The Rule of Law Situation in the European Union, https://commission.europa.eu/document/download/6abcf25f-9e2d-46c0-93f0-4eebb0e10224_en?filename=52_1_58080_coun_chap_romania_en.pdf (24.03.2025).
- European External Action Service (2025), *3rd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats, Exposing the Architecture of FIMI Operations*, European Union External Action, <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2025/EEAS-3nd-ThreatReport-March-2025-05-Digital-HD.pdf> (24.03.2025).
- EUvsDiSiNFO (13.08.2022), *Key Narratives in Pro-Kremlin Disinformation Part 3: "Lost Sovereignty"*, <https://euvsdisinfo.eu/key-narratives-in-pro-kremlin-disinformation-part-3-lost-sovereignty/> (22.03.2025).
- EUvsDiSiNFO (16.12.2024), *DISINFO: Brussels Wants to Prevent Georgescu's Candidacy in Romanian Election*, <https://euvsdisinfo.eu/report/brussels-wants-to-prevent-georgescus-candidacy-in-romanian-election/> (22.03.2025).

- EUvsDiSiNFO (9.03.2025), *DISINFO: EU Behind Romania's Decision to Prosecute Candidate Calin Georgescu*, <https://euvsdisinfo.eu/report/eu-behind-romanias-decision-to-prosecute-candidate-calin-georgescu/> (22.03.2025).
- EUvsDiSiNFO (10.03.2025), *DISINFO: Romania Is Under EU Tyranny*, <https://euvsdisinfo.eu/report/romania-is-under-eu-tyranny/> (22.03.2025).
- Expert Forum (23.11.2024), *Cum a crescut Călin Georgescu în sondaje?*, <https://expertforum.ro/cum-a-crescut-calin-georgescu-in-sondaje/> (16.03.2025).
- France24 (26.02.2025), *Romania Launches Criminal Probe Into Far-Right, Pro-Moscow Presidential Candidate Georgescu*, <https://www.france24.com/en/europe/20250226-romanian-prosecutors-launch-criminal-probe-into-far-right-populist-cal-in-georgescu> (21.03.2025).
- Griffin, A. (18.10.2016), *Donald Trump Support During Presidential Debate Was Inflated by Bots, Professor Says*, "The Independent," <https://www.independent.co.uk/tech/donald-trump-presidential-debate-hillary-clinton-twitter-polls-winning-a7368101.html> (16.03.2025).
- Körömi, C. (10.03.2025), *Mercenary Boss Calls for Romania to "Boil Over" After Far-Right Front-Runner Blocked From Race*, Politico, <https://www.politico.eu/article/mercenary-horatiu-potra-romania-election-calin-georgescu-blocked/> (23.03.2025).
- Lazer, D.M., et al. (2018), *The Science of Fake News*, "Science" 359: 1094–1096.
- Marica, I. (14.11.2023), *Romanians Trust the Army and Church but Have Little Confidence in Political Institutions, Survey Says*, Romania-Insider, <https://www.romania-insider.com/romanians-trust-army-church-survey-nov-2023> (20.03.2025).
- Marwick, A., R. Lewis (15.05.2017), *Media Manipulation and Disinformation Online*, Data & Society, <https://datasociety.net/library/media-manipulation-and-disinfo-online/> (19.03.2025).
- McGrath, S., A. Alexandru (26.02.2025), *Romanian Prosecutors Launch Investigation Into Far-Right Populist Who Led Canceled Presidential Vote*, AP News, <https://apnews.com/article/romania-calin-georgescu-528f1875e728f8a-789f6622d224303a5> (21.03.2025).
- Mihăilescu, M. (28.11.2024), *How Călin Georgescu's TikTok Tactics Rewired Romanian Politics*, The Loop, <https://theloop.ecpr.eu/how-calin-georgescus-tiktok-tactics-rewired-romanian-politics/> (17.03.2025).
- Muschei, O. (14.02.2025), *Foreign Interference in European Elections: How Russia Is Shaping the Vote*, Brussels Global Impact, <https://brusselsimpact.com/2025/02/14/foreign-interference-in-european-elections-how-russia-is-shaping-the-vote/> (14.03.2025).
- Musiał-Karg, M., A. Łukasik-Turecka (2023), *Disinformation in the Media Space During the War in Ukraine: How Did Kremlin's Fake News Blame Ukraine, the USA and NATO for the Invasion*, [in:] M. Musiał-Karg, N. Lubik-Reczek (eds.), *The War in Ukraine: (Dis) Information – Perception – Attitudes*, International Relations in Asia, Africa and the Americas, vol. 17, (Berlin: Peter Lang): 13–38.

- Nilsson-Julien, E. (19.03.2025), *Did Europe Block Romanian Ultranationalist Călin Georgescu's Presidential Candidacy?*, EuroNews, <https://www.euronews.com/my-europe/2025/03/19/did-europe-block-romanian-ultranationalist-calin-georgescus-presidential-candidac> (23.03.2025).
- Olari, V. (12.12.2024), *Rise of Unknown Romanian Presidential Candidate Preceded by Telegram and Tiktok Engagement Spikes*, Digital Forensic Research Lab, <https://dfrlab.org/2024/12/12/romania-candidate-telegram-tiktok/> (20.03.2025).
- Radu, R. (21.01.2025), *Romania: How a Disinformation Campaign Prevented Free Suffrage*, European Journalism Observatory, <https://en.ejo.ch/specialist-journalism/romania-how-a-disinformation-campaign-prevented-free-suffrage> (17.03.2025).
- Roșca, M. (29.11.2024), *Operațiunea Georgescu pe X, Telegram și Facebook: Urcat în algoritmi de conturi rusești cu sute de mii de urmăritori: "În promovarea lui au fost implicate rețele specializate în destabilizarea democrațiilor,"* CONTEXT, <https://context.ro/exclusiv-operatiunea-georgescu-pe-x-telegram-si-facebook-urcat-in-algoritmi-de-conturi-rusesti-cu-sute-de-mii-de-urmaritori-in-promovarea-lui-au-fost-implicate-retele-specializate-in-desta/> (15.03.2025).
- Søe, S.O. (2021), *A Unified Account of Information, Misinformation, and Disinformation, "Synthese"* 198: 5929–5949. DOI: 10.1007/s11229-019-02444-x.
- Stehr, P., P. Rössler, L. Leissner, F. Schönhardt (2015), *Parasocial Opinion Leadership: Media Personalities' Influence within Parasocial Relations: Theoretical Conceptualization and Preliminary Results*, "International Journal of Communication" 9: 982–1001.
- Technical Report on an Analysis by the Federal Foreign Office (5.06.2024), *Germany Targeted by the Pro-Russian Disinformation Campaign "Doppelgänger,"* <https://www.auswaertiges-amt.de/resource/blob/2682484/2da31936d1c-beb9faec49df74d8bbe2e/technischer-bericht-desinformationskampagne-doppelgaenger-1--data.pdf> (16.03.2025).
- VIGINUM (15.02.2024), *Foreign Digital Interference – Result of Investigations Into the Russian Propaganda Network Portal Kombat*, France's Service for Vigilance and Protection Against Foreign Digital Interference, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/news/2024/article/foreign-digital-interference-result-of-investigations-into-the-russian> (19.03.2025).
- VIGINUM (11.06.2024), *Matryoshka: A Pro-Russian Campaign Targeting Media and the Fact-Checking Community*, France's Service for Vigilance and Protection Against Foreign Digital Interference, https://www.sgdsn.gouv.fr/files/files/20240611_NP_SGDSN_VIGINUM_Matriochka_EN_VF.pdf (19.03.2025).
- Vosoughi, S., D. Roy, S. Aral (2018), *The Spread of True and False News Online*, "Science" 359: 1146–1151. DOI: 10.1126/science.aap9559.

- Vulcan, D. (21.11.2024), *BEC elimină postările de promovare online ale candidatului la președinție Călin Georgescu. Nicolae Ciucă: PSD îl mai ajută o dată pe Simion, Europa Liberă Romania*, <https://romania.europalibera.org/a/bec-elimina-postarile-de-promovare-online-ale-candidatului-la-presedintie-calin-georgescu-/33210989.html> (18.03.2025).
- Wardle, C., H. Derakhshan (27.09.2017), *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*, Council of Europe Report, <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html> (13.03.2025).

Między korupcją a *soft power* – analiza zjawiska dyplomacji kawiorowej Azerbejdżanu

Between Corruption and *Soft Power* – Analysis of the Phenomenon of Azerbaijani Caviar Diplomacy

ZOFIA BIZAN

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, e-mail: zofiabizan@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0008-7939-5493>

Streszczenie: Celem artykułu jest scharakteryzowanie zjawiska dyplomacji kawiorowej, a także umieszczenie jej w kontekście relacji Azerbejdżanu z Unią Europejską. Główna hipoteza badawcza zakłada, że dyplomacja kawiorowa jest przeszkodą i czynnikiem destabilizującym relacje dwustronne. Analizę zagadnienia przeprowadzono, wykorzystując najnowsze europejskie statystyki, opinie azerbejdżańskich i europejskich polityków oraz ekspertów, a także bazując na przykładach najpoważniejszych skandali dyplomatycznych ostatnich lat.

Słowa kluczowe: dyplomacja kawiorowa, Azerbejdżan, Unia Europejska, korupcja

Abstract: The purpose of the article is to characterize the phenomenon of caviar diplomacy, as well as to place it in the context of Azerbaijan's relations with the European Union. The main research hypothesis assumes that caviar diplomacy is an obstacle and a destabilizing factor in bilateral relations. The analysis of the issue was carried out using the latest European statistics, opinions of Azerbaijani and European politicians and experts, as well as based on examples of the most serious diplomatic scandals of recent years.

Keywords: caviar diplomacy, Azerbaijan, European Union, corruption

Od czasu upadku Związku Radzieckiego we współczesnych stosunkach międzynarodowych znacznie wzrosła rola Kaukazu Południowego. Powstałe w tym regionie trzy niepodległe państwa – Armenia, Azerbejdżan, Gruzja – są dziś miejscem występowania strategicznych surowców energetycznych oraz znajdują się na pograniczu Europy i Azji. Tę specyfikę w szczególności sposób zdaje się wykorzystywać Azerbejdżan, największe państwo regionu, które od lat zabiega o reputację ambitnego i wpływowego gracza. Posługuje się przy tym swoim potencjałem energetycznym,

który jest szacowany na 1,3 bln m³ gazu ziemnego i 7 mld baryłek ropy naftowej (Garbaciak 2013). Choć obie wartości stanowią niewielki procent ogółu światowych zasobów, odpowiednio 0,6% i 0,4% (Garbaciak 2013), są fundamentem azerbejdżańskiej gospodarki i pozwalają temu państwu angażować się w rozbudowane inwestycje energetyczne. Dzięki temu Azerbejdżan w znaczący sposób wpływa dziś na kształt stosunków politycznych i ekonomicznych na Kaukazie Południowym, a także zyskuje znaczenie w kontekście dostaw energetycznych do państw Unii Europejskiej (UE), zwłaszcza w obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Zjawiskiem nieodłącznie związanym ze wzrostem potęgi Azerbejdżanu i rozwojem jego relacji z państwami europejskimi jest dyplomacja kawiorowa – strategia uprawiania polityki zagranicznej polegająca na zapraszaniu polityków i wpływowych działaczy na finansowane przez państwo ekskluzywne wydarzenia, a także na wręczaniu im drogich prezentów, w tym puszek kultowego, astrachańskiego kawioru. Wszystko to ma na celu zyskanie przychylności lub skłonienie do określonych działań w wybranej sprawie. Mówiąc szerzej, dyplomacja kawiorowa to fuzyja korupcji i kosztownych taktyk PR-owych, która pozwala kształtować relacje z innymi podmiotami. Wszystko to odbywa się na pograniczu legalności i nierzadko prowadzi do głośnych skandali i afer międzynarodowych (European Stability Initiative 24.05.2012).

Odkąd w 2003 r. władzę objął İlham Alijew, Azerbejdżan wiele razy mniej lub bardziej jawnie stosował tę metodę osiągania celów. Jest to spowodowane przede wszystkim potrzebą stworzenia fasady nowoczesnego, rozwijającego się państwa i skłonienia zagranicznych partnerów do zacieśniania stosunków ekonomicznych i politycznych. Ma to na celu także ukrycie licznych nadużyć w polityce wewnętrznej – od fałszowania wyborów, przez likwidację opozycji, aż do gromadzenia ogromnego majątku przez rodzinę Alijewów i powiązanych z nią klanów (Wilson 2013).

Warto dodać, że termin „dyplomacja kawiorowa” jest czymś więcej niż ironicznym określeniem używanym w nieformalnych okolicznościach. W 2012 r. po raz pierwszy posłużono się nim w oficjalnym raporcie European Stability Initiative do opisanía relacji azerbejdżańskich urzędników z europejskimi politykami (European Stability Initiative 24.05.2012). Od tej pory sformułowanie to wielokrotnie pojawiało się w mediach, przemówieniach, opracowaniach naukowych, a nawet filmach, np. w dokumencie *Dyplomacja kawiorowa* z 2021 r. w reżyserii Benoita Bringera.

Fakt użycia tego terminu w istotnym unijnym raporcie wskazuje, że dyplomacja kawiorowa odegrała bardzo ważną rolę w kształtowaniu się

relacji Azerbejdżanu z UE. W ostatnich latach byliśmy świadkami licznych afer i skandali na najwyższych szczeblach władzy, a wobec wielu liczących się polityków europejskich wysuwano zarzuty przyjmowania łapówek ze strony azerbejdżańskiej. Wszystko to stanowi ogromną przeszkodę w budowaniu zdrowych relacji dyplomatycznych między dwiema stronami. Dyplomacja kawiorowa komplikuje bowiem kwestie inicjatyw związanych z programami partnerstwa UE. Wpływa także na wiarygodność, stabilność i spójność wewnętrzną państw członkowskich.

Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka zjawiska dyplomacji kawiorowej Azerbejdżanu ze szczególnym uwzględnieniem jego roli w budowaniu relacji dwustronnych z UE jako całością, ale także z poszczególnymi państwami należącymi do tej organizacji. Praktyki stosowane przez azerbejdżańskie elity polityczne zostały przeanalizowane na bazie najnowszych europejskich statystyk, opinii azerbejdżańskich i europejskich polityków oraz ekspertów, a także przykładów najpoważniejszych skandali dyplomatycznych ostatnich lat.

W pracy zastosowana została głównie metoda analizy treści. Użyto jej przy opracowaniu raportów publikowanych przez europejskie instytucje, m.in. European Stability Initiative, organizacji Blankspot oraz Organized Crime and Corruption Reporting Project. Dla scharakteryzowania znaczenia Rady Europy, a także do opisu systemu politycznego Azerbejdżanu wykorzystana została metoda instytucjonalno-prawna. Natomiast w celu omówienia kryzysu wywołanego dyplomacją kawiorową posłużono się metodą analizy decyzyjnej.

Źródła, które uwzględniono przy tworzeniu pracy, to wspomniane już raporty europejskich instytucji, a także wywiady z europejskimi i azerbejdżańskimi politykami. Przeanalizowane zostały również statystyki pochodzące z internetowych ośrodków badawczych, takich jak The Observatory of Economic Complexity, oraz artykuły naukowe i monografie dotyczące ekonomicznej i politycznej pozycji Azerbejdżanu we współczesnych stosunkach międzynarodowych.

1. Geneza praktyk związanych z dyplomacją kawiorową

Analizę praktyk związanych z dyplomacją kawiorową Azerbejdżanu warto rozpocząć od nakreślenia jej genezy. Początki tych działań sięgają pierwszych lat XXI w. W 2001 r. Azerbejdżan dołączył do Rady Europy, a po czterech latach ukończył budowę rurociągu Baku-Tbilisi-Ceyhan, który

umożliwił transfer ropy naftowej z terenów Morza Kaspijskiego do Europy. Dzięki temu powstały powiązania pomiędzy Azerbejdżanem a UE, co zachęciło stronę azerbejdżańską do umacniania swojej pozycji oraz maksymalizowania dochodów z eksportu surowców energetycznych na Zachód. Narzędziem do osiągnięcia tych celów stała się polityka budowania przyjaźni i zawierania umów, rozumiana w specyficzny, kaukaski sposób. Bardzo ważnym elementem kultury społeczeństwa Azerbejdżanu jest bowiem okazywanie przyjaźni poprzez wymienianie podarunków oraz wielkoduszne gesty, oczekując oczywiście podobnie hojnej postawy z drugiej strony (Kazimova 2011). Gdy do tych – na pozór niewinnych – tradycji dołączyła korupcja, a więc wykorzystywanie zajmowanej pozycji do osiągania prywatnych zysków, narodziła się dyplomacja kawiorowa.

Dla zrozumienia genezy omawianej strategii niezbędne jest umieszczenie jej w szerszym kontekście. W światowej polityce można zaobserwować przykłady podobnych zabiegów, mających na celu kształtowanie wizerunku i przekonywanie do swoich racji. Warto chociażby wspomnieć o chińskiej „dyplomacji pand”, dzięki której Pekin wzbudza sympatię i nierzadko przykrywa niewygodne tematy (Szczudlik 2017), czy też politykę wręczania kosztownych prezentów stosowaną przez państwa Zatoki Perskiej (Lo 23.12.2017). Co więcej, we wspomnianym już dokumencie B. Bringera zawarto tezę, że praktyki korumpowania i przekupstwa w dyplomacji są stałym elementem polityki państw Kaukazu i Azji Środkowej, a co za tym idzie – wywodzą się z postsowieckiej mentalności (Bringer 2021). Dyplomacja kawiorowa nie jest zatem odosobnionym przykładem, ale wielopłaszczyznowy, negatywny wpływ na UE z pewnością czyni z niej wyjątkowe zjawisko.

Dobrze obrazuje to fakt, iż instytucją nieodłącznie związaną z wykształceniem się dyplomacji kawiorowej jest Rada Europy, struktura bardzo bliska prezydentowi I. Alijewowi, który jeszcze przed objęciem władzy w 2003 r. aktywnie działał w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy (ang. Parliamentary Assembly of the Council of Europe – PACE; Wilson 2013). Warunkiem dołączenia do organizacji jest demokratyczny system polityczny. W momencie akcesji do Rady Europy Azerbejdżan był postrzegany jako „demokracja niedoskonała” (European Stability Initiative 24.05.2012: 3) i po długich dyskusjach został przyjęty pod warunkiem poczynienia postępów związanych z demokratyzacją, a zwłaszcza z wyborami i kwestią więźniów politycznych. Andreas Gross, jeden z członków komitetu sprawozdawczego do spraw Azerbejdżanu, uznał wtedy, że

Azerbejdżan może nie spełniać wszystkich stawianych przez organizację wymogów, ale „decyzja o włączeniu tego kraju jest słuszna, jeśli poważnie myśli o dołączeniu do nas na długiej ścieżce demokratyzacji” (European Stability Initiative 24.05.2012: 6)¹.

Z czasem jednak atmosfera nadziei na przemiany polityczne osłabła. W 2003 r. w Azerbejdżanie odbyły się sfałszowane wybory prezydenckie. Były przełomowe, ponieważ kończyły 10-letni okres prezydentury Hajdara Alijewa, który przez problemy zdrowotne był zmuszony wycofać się z polityki, a na swojego następcę wyznaczył syna Ilhama. W raporcie organizacji Human Rights Watch, która zajmowała się wówczas obserwacją wyborów, możemy znaleźć informacje o licznych nadużyciach, a także o tym, że w państwie prowadzono szeroko zakrojoną „kampanię biurokratycznej ingerencji i politycznego zastraszania opozycji, aby poprzeć kandydaturę Ilhama Alijewa” (Human Rights Watch 13.10.2003). Po nagłośnieniu tego rodzaju manipulacji i fałszerstw wybory zostały skrytykowane przez europejską opinię publiczną. To właśnie tę krytykę Azerbejdżan zdecydował się zwalczać za pomocą dyplomacji kawiorowej.

Tym, co ośmieliło azerbejdżańskich polityków, było zamieszanie związane z ratyfikacją mandatów delegatów na nową sesję PACE w 2006 r. Na forum Rady Europy starły się wówczas dwie koalicje. Pierwsza, na czele ze wspomnianym już A. Grossem, mówiła, że delegacja Azerbejdżanu została wyłoniona przez niedemokratyczny rząd i nie powinna być zaakceptowana przez organizację. Druga, której twarzą był rosyjski delegat Leonid Słucki, przekonywała, iż odrzucenie azerbejdżańskiej delegacji byłoby przejawem dyskryminacji. Warto dodać, że do obozu obrońców Azerbejdżanu szybko dołączyło kilku brytyjskich i niemieckich polityków. Ostatecznie Rada Europy nie uchwaliła żadnych sankcji.

Po tych wydarzeniach A. Gross i inni politycy, podzielający jego pogląd na rolę Azerbejdżanu w Radzie Europy, złożyli rezygnację, a sama organizacja stawiała się coraz bardziej pobłażliwa wobec działań I. Alijewa. Na przykład przy okazji wyborów prezydenckich w 2008 r., które po raz kolejny nie spełniły demokratycznych standardów, brytyjski delegat Mike Hancock powiedział: „Pozytywnie oceniam działalność członków komisji wyborczych. Obserwuje się, że doskonale opanowali oni instrukcje dotyczące organizacji wyborów” (European Stability Initiative 24.05.2012: 18). Podobne głosy dało się słyszeć podczas wyborów parlamentarnych w 2010 r., jednak tym

¹ Wszystkie tłumaczenia własne, o ile nie zaznaczono inaczej.

razem proazerbejdżańscy delegaci Rady Europy zaczęli jawnie krytykować działalność innej europejskiej instytucji, a mianowicie Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ang. Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR). W tym kontekście największą aktywnością wykazał się austriacki polityk Wolfgang Grossruck, który zarzucił ODIHR nierzetelność i kierowanie się uprzedzeniami w procesie obserwacji wyborów w Azerbejdżanie (European Stability Initiative 24.05.2012).

Jak się zatem okazuje, Rada Europy nie była w stanie wymóc na Azerbejdżanie przeprowadzenia zmian związanych z demokratyzacją i spełnianiem standardów organizacji. Nie udało jej się również przegłosować sankcji wobec tej kaukaskiej republiki, a głosy krytyki zostały szybko zdominowane przez koniunkturalnych, proazerbejdżańskich polityków. Z raportu European Stability Initiative wynika, że taki stan rzeczy był spowodowany polityką przekupstwa. W raporcie czytamy, iż „wielu posłów było regularnie zapraszanych do Azerbejdżanu i hojnie opłacanych”, a do najpopularniejszych prezentów wręczanych europejskim przyjaciółom prezydenta należały „drogie jedwabne dywany, złote i srebrne przedmioty, napoje, kawior i pieniądze” (European Stability Initiative 24.05.2012: 1–2). Brak konsekwencji i skuteczność tego rodzaju praktyk zachęciła Azerbejdżan do dalszego ich stosowania, a proceder uciszania Rady Europy szybko okazał się być dopiero pierwszym rozdziałem rozbudowanej historii kawiorowej korupcji.

2. Najpoważniejsze skandale dyplomatyczne ostatnich lat związane z dyplomacją kawiorową

Obecnie zjawisko dyplomacji kawiorowej wykracza poza ramy Rady Europy i jej instytucji. Według niezależnej organizacji dziennikarskiej Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP) Azerbejdżan w latach 2012–2014 dokonał ok. 16 tys. płatności na europejskie rachunki bankowe i przekazał niemal 3 mld dolarów (OCCRP 4.09.2017). Duża część funduszy została przeznaczona do powstrzymania członków PACE przed opublikowaniem raportu o łamaniu praw człowieka w Azerbejdżanie. Pozostałe pieniądze z omawianego funduszu, określonego przez OCCRP mianem pralni azerbejdżańskiej, trafiały do niezwiązanych z Radą Europy podmiotów. Na przykład 138 mln dolarów otrzymała firma farmaceutyczna AvroMed

współprowadzona przez azerbejdżańskiego posła, której specjalnością jest nawiązywanie dyskretnych kontaktów z europejskimi partnerami (OCCRP 4.09.2017). Oczywiście wszystkie opisane przez OCCRP płatności odbywały się na zasadzie wielostopniowych przelewów, często za pośrednictwem nieistniejących firm. Biorąc pod uwagę, że od uciszania krytyki na forum Rady Europy z lat 2008–2010 do momentu uruchomienia wielkoskalowego mechanizmu prania pieniędzy w latach 2012–2014 minęło stosunkowo niewiele czasu, można mówić o wzroście znaczenia dyplomacji kawiorowej w procesie budowania relacji Azerbejdżanu z instytucjami europejskimi.

Sprawa nagłośniona przez OCCRP to jednak nie jedyny przypadek korumpowania europejskich partnerów, który ujrzał światło dzienne w ostatnich latach. Jednym z głośnych skandali były organizowane w 2020 r. wyjazdy grupowe dla zagranicznych dziennikarzy zainteresowanych przebiegiem konfliktu o Górski Karabach. Chętni przedstawiciele europejskich mediów mogli na koszt Azerbejdżanu przylecieć do luksusowych hoteli i korzystać z szerokiej oferty atrakcji dla VIP-ów (Canbäck 16.10.2021). Celem projektu było promowanie azerbejdżańskiego poglądu na konflikt z Armenią. Cała sprawa zakończyła się jednak protestami europejskich odbiorców oraz naganami i zwolnieniami dla zaangażowanych dziennikarzy. Duży wpływ na taki obrót spraw miało śledztwo prowadzone przez szwedzkiego dziennikarza Rasmusa Canbäcka, któremu Azerbejdżan także zaoferował wyjazd. Warto nadmienić, że reporter zwracał w swoich tekstach uwagę na to, iż zapraszani dziennikarze nie mieli wcześniej wiedzy na temat konfliktu azerbejdżańsko-ormiańskiego i właśnie dlatego byli rekrutowani. Co więcej, zaproszeni goście mogli chodzić tylko w określone miejsca, spotykać się z wyznaczonymi osobami i bardzo szybko dano im znać, jakich rezultatów oczekują gospodarze.

Innym przykładem nagłośnionym w raportach R. Canbäcka jest tzw. lobbying akademicki, czyli praktyka korumpowania europejskich naukowców, aby tak jak dziennikarze promowali azerbejdżańskie założenia. Instytucją najbardziej znaną z uprawiania lobbyngu akademickiego jest Azerbejdżańska Akademia Dyplomatyczna (ADA), która w 2014 r. na mocy specjalnego dekretu I. Alijewa uzyskała status uniwersytetu działającego we współpracy z ministerstwem spraw zagranicznych. Według Gubada Ibadoghlu, azerbejdżańskiego badacza, który jest obecnie więźniem politycznym w Azerbejdżanie, ADA otrzymywała rocznie aż 35% ogółu budżetu przeznaczanego przez państwo na edukację (Canbäck 6.02.2024). Najgłośniejszą aferą związaną z działalnością Uniwersytetu ADA było skorumpowanie

szwedzkiego think tanku Institute for Security & Development Policy (ISDP). Miał on otrzymywać duże środki finansowe od firmy budowlanej, która należała do rodziny Alijewów. Co więcej, Frederick Starr, jeden z naczelnych badaczy Kaukazu w ISDP, zasiadał w zarządzie Akademii, a „holenderski polityk René van der Linden, który zasiadał w zarządzie ADA, był przewodniczącym PACE w niektórych z najgorszych lat dyplomacji kawiorowej” (Canbäck 6.02.2024).

Warto wspomnieć także o niemieckiej aferze z 2021 r. Przeciwno kilku członkom Bundestagu wszczęto śledztwa pod zarzutem przyjmowania łapówek i brania udziału w azerbejdzańskim programie prania pieniędzy. Najgłośniejszym bohaterem tego skandalu był Axel Fischer, polityk Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (niem. Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU), którego immunitet został uchylony, i któremu postawiono zarzuty przekupstwa i korupcji. Zaangażowana w omawianą aferę była także telewizja TV Berlin, czyli lokalny kanał, który zasłynął z publikowania stronicznych wywiadów promujących azerbejdzańską wizję konfliktu z Armenią i popierania oficjalnej linii polityki zagranicznej I. Alijewa (Martirosyan 2025).

Innym przykładem dyplomacji kawiorowej są opisane w styczniu 2023 r. w raporcie szwedzko-niemieckiej organizacji Blankspot przypadki wyjazdów kilku posłów Parlamentu Europejskiego do Baku. Autorzy raportu ustalili, że podróże polityków zostały częściowo sfinansowane przez rząd Azerbejdżanu, przy czym odbyły się bez stosownych deklaracji wymaganych w ramach polityki przejrzystości Parlamentu Europejskiego. Co więcej, wyjazdy wpływały na stanowisko posłów wobec Azerbejdżanu – ci, którzy wcześniej głosili w parlamencie krytykę I. Alijewa, zmieniali front i zaczęli w swoich wystąpieniach wspierać jego działania. Warto dodać, że kolejny raport tej organizacji wykazał, iż w podobne procedury od 2019 r. zaangażowany był również polski europoseł Tomasz Poręba (Canbäck, Düerkop 2024). Skandal związany z wyjazdami posłów Parlamentu Europejskiego sprowokował w mediach dyskusję na temat wiarygodności samego organu, a z czasem pojawiły się pytania o znaczenie i egzekwowanie kodeksów etyki.

Opisane przypadki to niewielki procent praktyk związanych z dyplomacją kawiorową ostatnich lat. Pozwalają one jednak zobrazować zasięg tego rodzaju działań. Azerbejdżan jest dziś w stanie skutecznie blokować niewygodne dla niego publikacje czy głosy krytyki. Posiada również zadeklarowanych zwolenników w europejskich organizacjach, a także ma

wielostopniową siatkę rachunków bankowych do wielomilionowych transakcji. Pewną przeszkodą w skutecznym korumpowaniu europejskich partnerów wydają się być jedynie pozarządowe organizacje, których śledztwa nierzadko prowadzą do poważnych zarzutów i procesów sądowych.

3. Wpływ dyplomacji kawiorowej na relacje Azerbejdżanu z Unią Europejską

Wieloletnie stosowanie dyplomacji kawiorowej ma bardzo znaczący wpływ na całokształt relacji Azerbejdżanu z UE, ponieważ za pomocą tych praktyk Azerbejdżanowi często udaje się doprowadzić do osiągnięcia celów w polityce zagranicznej. Chciałoby się w tym momencie powiedzieć, że są to cele przede wszystkim krótkoterminowe, gdyż każdy skandal i ujawniony przypadek przekupstwa stanowi przeszkodę w rozbudowie omawianych relacji dwustronnych. Warto jednak zastanowić się, czy faktycznie tak jest. Czy ujawnianie tych skandali realnie może pokrzyżować plany Azerbejdżanu i czy UE posiada narzędzia, aby przeciwstawić się dyplomacji kawiorowej?

Szukając odpowiedzi na to pytanie, warto zwrócić uwagę na trzy aspekty. Po pierwsze, dyplomacja kawiorowa obejmuje bardzo wiele płaszczyzn życia publicznego – pranie pieniędzy, korupcje, finansowanie wyjazdów i kontakty z podmiotami. Po drugie, nie każdy raport i śledztwo kończą się faktycznym wyciągnięciem konsekwencji, a sam I. Alijew nigdy jeszcze nie był podmiotem jakichkolwiek sankcji ze strony UE (European Stability Initiative 24.05.2012). Po trzecie, obie strony są związane ze sobą wieloma inwestycjami, przede wszystkim w sektorze energetycznym.

Unia Europejska jest najważniejszym partnerem handlowym Azerbejdżanu i odpowiada za 48% jego całkowitego handlu zagranicznego. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne państw członkowskich w tym kraju wyniosły w 2013 r. aż 4,7 mld euro, a w kolejnych latach systematycznie rosły (The Observatory of Economic Complexity b.d.). Warto również powiedzieć o Południowym Korytarzu Gazowym, czyli systemie rurociągów, który od 2020 r. odpowiada za dostarczanie surowców energetycznych z Azerbejdżanu do Włoch, skąd trafiają do innych państw europejskich (Kajmowicz 14.01.2021). Otwarcie tej sieci było kolejnym – zaraz po połączeniu Baku-Tbilisi-Ceyhan – etapem budowania alternatywnej wobec Rosji magistrali

energetycznej. Dlatego gdy w 2022 r. rozpoczęła się pełnoskalowa wojna rosyjsko-ukraińska, państwa europejskie, chcąc uniezależnić się od dostaw z Rosji, stały się bardziej zależne od oferty azerbejdżańskiej. Nic zatem dziwnego, że dostawy gazu z Azerbejdżanu do UE wzrosły w 2022 r. o niemal 40% w stosunku do roku poprzedniego (Żamejć 28.03.2024), a w lipcu 2022 r. obie strony zawarły porozumienie o podwojeniu dostaw gazu do 2027 r. (Kolarska 26.07.2022).

Azerbejdżan jest też związany z UE wieloma programami partnerskimi. Od 2004 r. stanowi podmiot Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, a w 2009 r. stał się częścią Partnerstwa Wschodniego. Przy czym rozwój tej współpracy, biorąc pod uwagę wszystkie trzy republiki Kaukazu Południowego, idzie najwolniej na linii UE–Azerbejdżan. Od wielu lat trwają negocjacje w sprawie zawarcia kompleksowej umowy o partnerstwie, podczas gdy w 2017 r. Armenia zakończyła już rozmowy i podpisała identyczne porozumienie (Rada Unii Europejskiej 2022).

Ta sytuacja pokazuje, że Azerbejdżan chce się skupić przede wszystkim na stosunkach gospodarczych i nie jest zainteresowany dialogiem politycznym w takim kształcie, do którego dąży UE. İlham Alijew zdecydowanie unika zobowiązań, które wymagałyby deklaracji demokratyzacji czy ochrony praw człowieka. Jednocześnie przyjmuje szereg pakietów pomocowych, związanych z technologiami i kwestiami rozwojowymi, które mają pomóc Azerbejdżanowi spełnić warunki niezbędne do dołączenia do Światowej Organizacji Handlu. Na ten moment omawiane państwo ma status obserwatora i przechodzi proces przygotowujący do akcesji (World Trade Organization 2024).

Należy również powiedzieć, że pomimo braku porozumienia w sprawie umowy partnerskiej między stronami regularnie dochodzi do posiedzeń Rady Współpracy. Ostatnie miało miejsce 19 lipca 2022 r., a rozmowy dotyczyły kwestii związanych z energetyką i perspektywami złagodzenia konfliktu azerbejdżańsko-ormiańskiego. Sam konflikt również jest istotnym komponentem omawianych relacji. W obliczu zajęcia Górskiego Karabachu przez Azerbejdżan w 2023 r. Ursula von der Leyen potępiła działanie rządu I. Alijewa i wyraziła potrzebę poszanowania suwerenności i integralności terytorialnej Armenii (Council of the European Union 2024).

Relacje UE z Azerbejdżanem składają się zatem z kilku znaczących elementów – inwestycji energetycznych, programów partnerstwa, w których brakuje aktualnych porozumień, a także z pakietów pomocowych i współpracy rozwojowej. Azerbejdżan staje się dla państw europejskich

alternatywą wobec rosyjskiego gazu, a Baku zdaje sobie sprawę z przewagi, jaką generuje ta sytuacja. To m.in. z tego powodu dyplomacja kawiorowa przynosi zyski stronie azerbejdżańskiej, a nagłaśnianie skandali i procesy sądowe wydają się mieć niewielki wpływ na przebieg współpracy energetycznej. Co więcej, wzajemne stosunki są już i tak nadszarpnięte przez kwestię Górskiego Karabachu. Unia Europejska od 2021 r. stara się bowiem prowadzić mediacje między Armenią i Azerbejdżanem, które rząd I. Alijewa postrzega jako nieobiektywne i proormiańskie, a wypowiedzi U. von der Leyen dodatkowo pogłębiły tę niechęć (Górecki 7.06.2023). Ponadto proces negocjowania nowych umów idzie bardzo powoli, a układy polityczne mają dla strony azerbejdżańskiej charakter drugorzędny. Wszystko to sprawia, że dyplomacja kawiorowa uprawiana jest gdzieś na drugim planie, w tle oficjalnych relacji dwustronnych. Z tego powodu stanowi niebezpieczne dla strony europejskiej zjawisko.

4. Azerbejdżańskie i europejskie narracje dotyczące dyplomacji kawiorowej

Dodatkowym aspektem, który należy wziąć pod uwagę, jest sposób postrzegania tych praktyk zarówno przez zaangażowane strony, jak i opinię publiczną. W stosunkach międzynarodowych oficjalne komunikaty mają ogromne znaczenie i mogą wpływać na odbiór społeczeństwa. Z tego powodu w przypadku UE ważne będą wypowiedzi polityków stojących na czele kluczowych instytucji. Warto również zwrócić uwagę na głosy płynące z Rady Europy, a zatem organizacji najdłużej zmagającej się z problemem dyplomacji kawiorowej.

Natomiast w przypadku Azerbejdżanu będą mieć znaczenie przede wszystkim komunikaty I. Alijewa i jego administracji, ponieważ omawiane państwo jest republiką prezydencką. Oznacza to, że prezydent, wybierany na siedmioletnią kadencję, jest głową państwa oraz szefem rządu. Dysponuje również prawem weta oraz pełni funkcję naczelnego dowódcy sił zbrojnych (Konstytucja 1995). İlham Alijew posiada zatem bardzo dużą władzę, szczególnie w zakresie polityki zagranicznej. Dodatkowo tym, co wyróżnia system polityczny Azerbejdżanu, jest udział rodziny prezydenta w sprawowaniu władzy, np. pierwsza dama Mehriban Alijewa pełni jednocześnie funkcję wiceprezydenta państwa (Szeptycki 2020/21). Oczywiście,

aby uzyskać pełen obraz stosunku strony azerbejdżańskiej do dyplomacji kawiorowej, należy także zwrócić uwagę na działalność organizacji państwowych, takich jak The Azerbaijan European Society (TAES), działającej w latach 2008–2018.

Trudno jednak znaleźć w Azerbejdżanie bezpośrednie odniesienia do dyplomacji kawiorowej. Przede wszystkim dlatego, że jest to z założenia praktyka niejawna. Wszelkie wycieki informacji i skandale są z tego powodu wyciszane. Rząd I. Alijewa wybrał w tym przypadku taktykę ignorowania problemu i milczenia tak długo, jak to tylko możliwe. Jednocześnie Azerbejdżan stara się odpowiadać na zarzuty dotyczące korupcji specjalnymi akcjami rządowymi, obrazującymi walkę państwa z łapówkarstwem.

Dobrym przykładem takiej kampanii jest raport z 2014 r. sporządzony przez TAES dla europejskiego serwisu LobbyFacts. Choć azerbejdżańska organizacja wielokrotnie była zamieszana w uprawianie dyplomacji kawiorowej, to w raporcie możemy przeczytać, że jej celem było tylko promowanie Azerbejdżanu, zwiększanie świadomości na temat konfliktu w Górskim Karabachu, zapewnianie niezbędnych informacji oraz „budowanie pomostu, opierając się na wzajemnych relacjach, zrozumieniu i wspólnych wartościach” (LobbyFacts 2018).

Na pierwszy rzut oka raport wydaje się zwykłą treścią PR-ową. Gdy jednak zestawimy ją ze znaczną skutecznością dyplomacji kawiorowej oraz bierną postawą państw europejskich, okaże się, że taktyka TAES jest czynnikiem, który jeszcze bardziej utrudnia sytuację strony europejskiej i komplikuje kwestie związane z rozwiązaniem kryzysu kawiorowego.

Warto również wspomnieć o wypowiedzi I. Alijewa z 2020 r. Jak informuje Państwowa Służba Bezpieczeństwa Republiki Azerbejdżanu, prezydent udzielił w sierpniu tego roku wywiadu na temat walki z przekupstwem. To kolejny przykład, który obrazuje stosunek Azerbejdżanu do zarzutów związanych z dyplomacją kawiorową. Słowa I. Alijewa o tym, że „walka z korupcją i przekupstwem w Azerbejdżanie nie odbywa się słowami, ale czynami” albo: „w Azerbejdżanie panuje zerowa tolerancja w tych kwestiach” (State Security Service 24.08.2020) to ważny element azerbejdżańskiej narracji, polegającej na uciekaniu od prawdy i tworzeniu fikcyjnego wizerunku.

Po stronie europejskiej narracja prezentuje się nieco inaczej. W styczniu 2024 r. PACE po raz trzeci w swojej historii przeprowadziło głosowanie mające na celu odrzucenie mandatu azerbejdżańskiej delegacji. Tym razem głównym motywem było niedopuszczenie Zgromadzenia do obserwacji

wyborów prezydenckich, które odbyły się w lutym tego roku. Tym razem Azerbejdżan nie posłużył się korupcją i udało się uzyskać niezbędną większość, przez co mandaty posłów nie zostały ratyfikowane (Canbäck 6.02.2024). Na konferencji prasowej zorganizowanej tuż po głosowaniu azerbejdżańscy posłowie powiedzieli, że „Baku nie potrzebuje już Rady Europy” (Mammadov 23.01.2024). Postawa PACE jest spóźnionym, ale stanowczym głosem sprzeciwu wobec dyplomacji kawiorowej i stanowi ważny element najnowszej europejskiej narracji.

Inną część tworzącą europejski stosunek do dyplomacji kawiorowej stanowi wypowiedź U. von der Leyen, która – przy okazji podpisywania kolejnego porozumienia energetycznego w 2022 r. – określiła Azerbejdżan mianem solidnego partnera. Powiedziała także: „Unia Europejska zwraca się w stronę bardziej wiarygodnych i godnych zaufania partnerów, cieszę się, że zaliczam do nich Azerbejdżan” (Komisja Europejska 18.07.2022). Te słowa to kolejny przykład na to, dlaczego Azerbejdżan może wykorzystywać swoje zasoby energetyczne do ukrywania korupcji, a UE nie jest w stanie się im przeciwstawić bez narażania porozumień energetycznych.

Przytoczone przykłady świadczą o tym, że nie możemy dziś mówić o konkretnych i jawnych narracjach dotyczących dyplomacji kawiorowej. Azerbejdżan konsekwentnie stosuje strategię unikania tematu i publikowania przewidywalnych PR-owych treści. Natomiast UE nie może jawnie i na najwyższym szczeblu sprzeciwić się korupcji ze strony azerbejdżańskiej, ponieważ jej priorytetem jest stabilna alternatywa wobec rosyjskich surowców energetycznych. Jedyny oficjalny głos krytyki i sprzeciwu płynący z Europy to forum PACE, jednakże, biorąc pod uwagę nowe kanały stosowania dyplomacji kawiorowej, nie jest on aktualny.

5. Perspektywy rozwoju kryzysu kawiorowego

Dyplomacja kawiorowa to złożone i wielopłaszczyznowe zjawisko. Składają się na nią powiązania energetyczne i wojna rosyjsko-ukraińska, która spowodowała, że większość państw Europy skoncentrowała się na szukaniu alternatywy wobec dostaw rosyjskiego gazu. Z tego powodu wydaje się brakować skutecznych metod do walki z dyplomacją kawiorową. Dodatkowo wydarzenia związane z konfliktem w Górskim Karabachu zmuszają UE do balansowania na arenie międzynarodowej między współpracą

gospodarczą z Azerbejdżanem a promowaniem się jako wiarygodny partner polityczny dla Armenii.

Także po stronie azerbejdżańskiej nie można mówić o jakichkolwiek perspektywach deeskalacji kryzysu, zwłaszcza po tym, jak na początku 2024 r. I. Alijew po raz kolejny wygrał wybory prezydenckie. Autorytarny charakter władzy i wymierne korzyści, jakie przynosi uprawianie dyplomacji kawiorowej, sprawiają, że Azerbejdżan nie ma powodu do zmieniania swoich metod czy prób zmiany wizerunku. Azerbejdżan wydaje się w tym kontekście wcielać w życie założenie realizmu klasycznego Hansa Morgenthaua, który uważał, iż państwa dążą do maksymalizowania korzyści oraz dominacji nad innymi graczami. Świadczy o tym przede wszystkim ciągły brak nowego, kompleksowego porozumienia w sprawie Partnerstwa Wschodniego i stosunek Azerbejdżanu do forsowanych przez UE wartości.

Zdaniem R. Canbäcka strona europejska powinna skupić się na aktywności niezależnych dziennikarzy, likwidowaniu luk prawnych i stopniowemu budowaniu nowej, bezkompromisowej postawy (Canbäck 6.02.2024). W swoim najnowszym raporcie, sporządzonym w okresie wyborów prezydenckich w Azerbejdżanie, szwedzki dziennikarz napisał, że „zagraniczni dziennikarze stają przed wyzwaniem oddania głosu narodowi Azerbejdżanu, nie pozwalając, aby program reżimu kontrolował analizy i doniesienia” (Canbäck 6.02.2024). Tym samym wyraźnie podkreślił znaczenie promowania rzetelnej informacji, zwłaszcza w społeczeństwie azerbejdżańskim. Należy zwrócić uwagę na fakt, że sposoby walki z dyplomacją kawiorową, opisane w raporcie, mogą stanowić jedyną realną alternatywę dla bezpośredniej krytyki Azerbejdżanu. Wówczas długotrwałe i nierzadko nieefektywne śledztwa będzie można zastąpić nowelizowaniem przepisów, a praca dziennikarzy pozwoli szerzyć świadomość o zagrożeniach związanych z dyplomacją kawiorową i w pewnym stopniu złagodzi konsekwencje konformistycznej postawy UE.

Wnioski

Jak się zatem okazuje, relacje europejsko-azerbejdżańskie w XXI w. są ściśle związane z dyplomacją kawiorową. Jej geneza jest powiązana z uwarunkowaniami wewnętrznymi Azerbejdżanu – jego kulturą, potencjałem

energetycznym i systemem rządów. Samo zjawisko natomiast wpisuje się w szerszą, postsowiecką praktykę korupcji i przekupstwa.

Początki dyplomacji kawiorowej to historia aktywności azerbejdżańskich delegacji w Radzie Europy, zwłaszcza w PACE. Obserwując funkcjonowanie tej instytucji, można dostrzec kluczowe fazy rozwoju omawianej praktyki, a także proces rozprzestrzeniania się azerbejdżańskich wpływów w UE.

Współcześnie termin „dyplomacja kawiorowa” odnosi się zarówno do klasycznej korupcji, związanej z przelewami dużych sum pieniędzy, jak i do mniej oczywistych inicjatyw, takich jak organizowanie wycieczek czy lobbying akademicki. Wszystko to oddziałuje na powiązania oraz przedsięwzięcia azerbejdżańsko-europejskie. Dyplomacja kawiorowa doprowadziła do ochłodzenia współpracy politycznej między stronami, co obrazują ciągle niezakończone negocjacje nowego porozumienia o współpracy. Bardzo istotne są również umowy o handlu surowcami energetycznymi, które uniemożliwiają UE stanowczą walkę z korupcją. Ważne są także elementy pozornie niezwiązane z dyplomacją kawiorową, w tym stanowisko UE wobec konfliktu o Górski Karabach i wojna rosyjsko-ukraińska. Oba te czynniki umożliwiają popularyzowanie określonych poglądów na konflikt z Armenią i budowanie jeszcze większej zależności ekonomicznej państw europejskich.

Tym, co dodatkowo komplikuje kryzys kawiorowy, są niejasne lub niekompletne narracje obu stron. Azerbejdżan od lat konsekwentnie unika bezpośrednich odniesień do tematu i kieruje do europejskich partnerów tylko ogólnikowe stwierdzenia. Natomiast UE nie może pozwolić sobie na otwarty sprzeciw, dlatego też w swoich komentarzach głosi fałszywą wizję szczerych i korzystnych dla obu stron stosunków.

Dyplomacja kawiorowa to bardzo niebezpieczna praktyka, która wydaje się znajdować na drugim planie rozgrywek na arenie międzynarodowej. Dodatkowo kryzys kawiorowy jest obecnie na tyle skomplikowany i wielopłaszczyznowy, że jego zakończenie w najbliższym czasie jest niemożliwe (Canbäck 6.02.2024). Ta sytuacja rodzi pytania o przyszłość UE, zwłaszcza w kontekście decyzji na polu energetycznym. W kolejnych dekadach niewątpliwie będziemy świadkami dalszych zmagania Wspólnoty Europejskiej z zagrożeniami płynącymi z korupcji. Przekonamy się, której ze stron uda się postawić na swoim i dyktować warunki. Pewne jest jednak to, że dyplomacja kawiorowa stanowi ogromną przeszkodę w budowaniu zdrowych relacji dyplomatycznych między Azerbejdżanem a UE.

Bibliografia

- Bringer, B. (2021), *Kawiorowa dyplomacja*, <https://vod.tvp.pl/programy,88/kawiorowa-dyplomacja-odcinki,1027171> (26.02.2025).
- Canbäck, R. (16.10.2021), *Granskning: Så arbetar en azerbajdzjansk påverkansorganisation*, <https://blankspot.se/granskning-sa-arbetar-en-azerbajdzjansk-paverkansorganisation/> (3.11.2024).
- Canbäck, R. (6.02.2024), *Azerbaijan's New Faces of Caviar Diplomacy*, ISPI, <https://www.ispionline.it/en/publication/azerbaijans-new-faces-of-caviar-diplomacy-162604> (25.11.2024).
- Canbäck, R., S. Düerkop (2024), *Polish MEP Also Went on Freelance Azerbaijan Trip*, <https://euobserver.com/world/156688> (3.11.2024).
- Council of the European Union (2024), *EU Relations with Azerbaijan*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/azerbaijan/> (3.11.2024).
- European Stability Initiative (24.05.2012), *Caviar Diplomacy: How Azerbaijan Silenced the Council of Europe*, <https://www.esiweb.org/publications/caviar-diplomacy-how-azerbaijan-silenced-council-europe> (25.11.2024).
- Garbaciak, M. (2013), *Znaczenie Republiki Azerbejdżanu w kontekście bezpieczeństwa energetycznego*, „Refleksje. Pismo Naukowe Studentów i Doktorantów WNPiD UAM” 7: 111–121.
- Górecki, W. (7.06.2023), *Konkurencja formatów pokojowych. Rosja i UE a konflikt armeńsko-azerbejdżański*, Ośrodek Studiów Wschodnich, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-06-07/konkurencja-formatow-pokojowych-rosja-i-ue-a-konflikt-armensko> (2.11.2024).
- Human Rights Watch (13.10.2003), *Azerbaijan: Presidential Elections 2003*, <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/azerbaijan/1.htm> (31.11.2024).
- Kajmowicz, J. (14.01.2021), *Południowy Korytarz Gazowy osiągnie pełną przepustowość w przyszłym roku*, Energetyka24, <https://energetyka24.com/gaz/poludniowy-korytarz-gazowy-osiagnie-pelna-przepustowosc-w-przyszlym-roku> (4.11.2024).
- Kazimova, N. (2011), *Azerbaijan, the Essential Guide to Customs and Culture*, (London: Kuperard).
- Kolarska, D. (26.07.2022), *Azerbejdżan: jak szukanie alternatywy dla rosyjskiego gazu wzmacnia autokratów*, <https://krytykapolityczna.pl/swiat/azerbejdzan-gaz-rosja-autorytaryzm/> (5.11.2024).
- Komisja Europejska (18.07.2022), *Statement by President von der Leyen with Azerbaijani President Aliyev*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_4583 (3.11.2024).

- Konstytucja (1995) Republiki Azerbejdżanu z dnia 12 listopada 1995 r. (stan prawny na dzień 15 kwietnia 2024 r.), <https://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-azerbejdzan/> (25.11.2024).
- Lo, J. (23.12.2017), *Gulf Leaders Buy Caviar, Rolexes and Other Gifts for UK Ministers*, https://www.middleeasteye.net/news/gulf-leaders-buy-caviar-rolaxes-and-other-gifts-uk-ministers?utm_source=chatgpt.com (26.02.2025).
- LobbyFacts (2018), *The European Azerbaijan Society – Brussels and Benelux Office*, <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/the-european-azerbaijan-society---brussels-and-benelux-office?rid=163313114609-84> (28.11.2024).
- Mammadov, I. (23.01.2024), *Baku No Longer Needs CoE: Azerbaijan May Leave European Court of Human Rights*, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3851996.html> (30.11.2024).
- Martirosyan, S. (2025), *Two Former Bundestag MPs on Trial for Accepting Bribes from Azerbaijan*, <https://hetq.am/en/article/172135> (25.01.2025).
- The Observatory of Economic Complexity (b.d.), <https://oec.world/> (3.11.2024).
- OCCRP (4.09.2017), *The Azerbaijani Laundromat*, <https://www.occrp.org/en/azerbaijanilaundromat/> (25.11.2024).
- Rada Unii Europejskiej (2022), *Partnerstwo Wschodnie*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership> (3.11.2024).
- State Security Service of the Republic of Azerbaijan (24.08.2020), *President Ilham Aliyev: „The Fight Against Corruption and Bribery in Azerbaijan Is Being Conducted Not in Words, but in Deeds”*, <https://www.dtx.gov.az/en/news/president-ilham-aliyev-the-fight-against-corruption-and-bribery-in-azerbaijan-is-being-conducted-not-in-words-but-in-deeds.html> (3.11.2024).
- Szczudlik, J. (2017), *Rola „dyplomacji pand” w polityce zagranicznej ChRL*, PISM. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, https://www.pism.pl/publikacje/Rola_dyplomacji_pand_w_polityce_zagranicznej_ChRL (26.02.2025).
- Szeptycki, A. (2020/21), *Europa Wschodnia i Kaukaz Południowy: obszar niestabilności*, „Rocznik Strategiczny 2020/21” 26: 280–294.
- Wilson, G. (2013), *Ilham: Portrait of a President*, (Bloomington: AuthorHouse).
- World Trade Organization (2024), *Azerbaijan*, https://www.wto.org/english/thewTO_e/acc_e/a1_azerbaidjan_e.htm#status (23.11.2024).
- Żamejć, A. (28.03.2024), *Azerbejdżan rozgrywa Europę. Czy to koniec kawiorowej dyplomacji?*, <https://www.onet.pl/informacje/nowaeuropawschodnia/azerbejdzan-rozgrywa-europe-czy-to-koniec-kawiorowej-dyplomacji/cvwwfr,30bc1058> (4.11.2024).

Between Corruption and *Soft Power* – Analysis of the Phenomenon of Azerbaijani Caviar Diplomacy

Między korupcją a *soft power* – analiza zjawiska dyplomacji kawiorowej Azerbejdżanu

ZOFIA BIZAN

Adam Mickiewicz University in Poznań, e-mail: zofiabizan@gmail.com

 <https://orcid.org/0009-0008-7939-5493>

Abstract: The purpose of the article is to characterize the phenomenon of caviar diplomacy, as well as to place it in the context of Azerbaijan's relations with the European Union. The main research hypothesis assumes that caviar diplomacy is an obstacle and a destabilizing factor in bilateral relations. The analysis of the issue was carried out using the latest European statistics, opinions of Azerbaijani and European politicians and experts, as well as based on examples of the most serious diplomatic scandals of recent years.

Keywords: caviar diplomacy, Azerbaijan, European Union, corruption

Streszczenie: Celem artykułu jest scharakteryzowanie zjawiska dyplomacji kawiorowej, a także umieszczenie jej w kontekście relacji Azerbejdżanu z Unią Europejską. Główna hipoteza badawcza zakłada, że dyplomacja kawiorowa jest przeszkodą i czynnikiem destabilizującym relacje dwustronne. Analizę zagadnienia przeprowadzono, wykorzystując najnowsze europejskie statystyki, opinie azerbejdżańskich i europejskich polityków oraz ekspertów, a także bazując na przykładach najpoważniejszych skandali dyplomatycznych ostatnich lat.

Słowa kluczowe: dyplomacja kawiorowa, Azerbejdżan, Unia Europejska, korupcja

Since the collapse of the Soviet Union, the role of the South Caucasus in modern international relations has increased significantly. Today, the three independent states – Armenia, Azerbaijan, and Georgia – that have emerged in this region are home to strategic energy resources and are located on the border of Europe and Asia. Azerbaijan, the largest country in the region, seems to be taking advantage of this feature in a special way, and has been striving for a reputation as an ambitious and influential player for years. In doing so, it uses its energy potential, which is estimated at 1.3 trillion m³ of

natural gas and 7 billion barrels of oil (Garbaciak 2013). Although both values represent a small percentage of the world's total resources, respectively 0.6% and 0.4% (Garbaciak 2013), they are the foundation of the Azerbaijani economy and allow the country to engage in extensive energy investments. Thanks to this, Azerbaijan has a significant influence on the shape of political and economic relations in the South Caucasus today, as well as gaining importance in the context of energy supplies to the countries of the European Union (EU), especially in the face of the Russian-Ukrainian war.

The phenomenon inherent in the growth of Azerbaijan's power and the development of its relations with European countries is caviar diplomacy – a foreign policy strategy consisting of inviting politicians and influential activists to state-funded exclusive events, as well as giving them expensive gifts, including cans of the iconic Astrakhan caviar. All this is aimed at gaining favour or inducing certain actions in the chosen cause. More broadly, caviar diplomacy is a fusion of corruption and costly PR tactics that allows you to shape relationships with other actors. All this takes place on the verge of legality and often leads to high-profile scandals and international affairs (European Stability Initiative 24.05.2012).

Since İlham Aliyev came to power in 2003, Azerbaijan has more or less openly used this method of achieving its goals many times. This is primarily due to the need to create a facade of a modern, developing state and to encourage foreign partners to strengthen economic and political relations. It also seeks to conceal numerous abuses in domestic politics—from electoral fraud, to the elimination of the opposition, to the amassing of vast wealth by the Aliyev family and related clans (Wilson 2013).

It is worth adding that the term “caviar diplomacy” is more than an ironic term used in informal circumstances. In 2012, it was used for the first time in the official report of the European Stability Initiative to describe the relations of Azerbaijani officials with European politicians (European Stability Initiative 24.05.2012). Since then, the phrase has repeatedly appeared in the media, speeches, scientific studies, and even films, e.g., in a document *Caviar Diplomacy* of 2021, directed by Benoit Bringer.

The use of this term in a major EU report shows that caviar diplomacy has played a very important role in shaping Azerbaijan's relations with the EU. In recent years, we have witnessed numerous scandals at the highest levels of government, and many prominent European politicians have been accused of accepting bribes from Azerbaijan. All this is a huge obstacle to building healthy diplomatic relations between the two sides. Caviar

diplomacy complicates initiatives related to EU partnership programmes. It also affects the credibility, stability and internal cohesion of the member states.

The purpose of this article is to characterise the phenomenon of caviar diplomacy of Azerbaijan, with particular emphasis on its role in building bilateral relations with the EU as a whole, but also with individual countries belonging to this organisation. The practices used by the Azerbaijani political elite were analysed on the basis of the latest European statistics, opinions of Azerbaijani and European politicians and experts, as well as examples of the most serious diplomatic scandals of recent years.

The work mainly uses the method of content analysis. It has been used in the development of reports published by European institutions, including the European Stability Initiative, the Blankspot organisation and the Organized Crime and Corruption Reporting Project. The institutional-legal method was used to characterise the significance of the Council of Europe, as well as to describe the political system of Azerbaijan. In contrast, the decision analysis method was used to discuss the crisis caused by caviar diplomacy.

The sources that were taken into account in the creation of the work are the already mentioned reports of European institutions, as well as interviews with European and Azerbaijani politicians. It also analysed statistics from online research centres such as the Observatory of Economic Complexity, as well as scientific articles and monographs on Azerbaijan's economic and political position in contemporary international relations.

1. The Origins of Caviar Diplomacy Practices

It is worth starting the analysis of Azerbaijani caviar diplomacy practices by outlining its origins. The beginnings of these activities go back to the first years of the 21st century. In 2001, Azerbaijan joined the Council of Europe and after four years completed the construction of the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, which allowed the transfer of oil from the Caspian Sea to Europe. Thanks to this, relations between Azerbaijan and the EU were established, which encouraged the Azerbaijani side to strengthen its position and maximise revenues from the export of energy resources to the West. The tool for achieving these goals has become the policy of building friendships and

concluding agreements, understood in a specific, Caucasian way. A very important element of the culture of Azerbaijani society is to show friendship by exchanging gifts and generous gestures, expecting, of course, a similarly generous attitude from the other side (Kazimova 2011). When these seemingly innocent traditions were joined by corruption, i.e., the exploitation of positions for private gain, caviar diplomacy was born.

To understand the origins of this strategy, it is necessary to put it in a broader context. In world politics, one can observe examples of similar procedures aimed at shaping the image and convincing one's own arguments. It is worth mentioning the Chinese "panda diplomacy," thanks to which Beijing arouses sympathy and often covers uncomfortable topics (Szczudlik 2017), or the policy of giving expensive gifts used by the Persian Gulf states (Lo 23.12.2017). Moreover, the aforementioned document by B. Bringer included the thesis that the practices of corruption and bribery in diplomacy are a permanent element of the policy of the Caucasus and Central Asia states, and therefore originate from the post-Soviet mentality (Bringer 2021). Caviar diplomacy is therefore not an isolated example, but its multifaceted negative impact on the EU certainly makes it unique.

This is well illustrated by the fact that the institution intrinsically linked to the emergence of caviar diplomacy is the Council of Europe, a structure very close to President I. Aliyev, who, even before taking power in 2003, was active in the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE; Wilson 2013). The condition for joining the organisation is a democratic political system. At the time of its accession to the Council of Europe, Azerbaijan was seen as an "imperfect democracy" (European Stability Initiative 24.05.2012: 3) and, after long discussions, was accepted on condition of progress on democratisation, in particular on elections and the issue of political prisoners. Andreas Gross, one of the members of the reporting Committee on Azerbaijan, acknowledged at the time that Azerbaijan may not meet all the requirements set by the organisation, but "the decision to include this country is right if it seriously thinks about joining us on the long path of democratisation" (European Stability Initiative 24.05.2012: 6).¹

Over time, however, the atmosphere of hope for political change has weakened. In 2003, the presidential elections in Azerbaijan were rigged. They were groundbreaking because they ended the 10-year period of the presidency of Heydar Aliyev, who was forced to retire from politics due

¹ All own translations unless stated otherwise.

to health problems, and appointed his son Ilham as his successor. In the report of the organisation Human Rights Watch, which was engaged in election observation at the time, we can find information about numerous abuses, as well as about the fact that a large-scale “campaign of bureaucratic interference and political intimidation of the opposition was conducted in the state in order to support the candidacy of Ilham Aliyev” (Human Rights Watch 13.10.2003). After such manipulations and falsifications were publicised, the European public criticised the elections. It is precisely this criticism that Azerbaijan has decided to combat with the help of caviar diplomacy.

What emboldened Azerbaijani politicians was the confusion over the ratification of delegates’ mandates for the new PACE session in 2006. There were two coalitions at the Council of Europe. The first, headed by the aforementioned A. Gross, said that the Azerbaijani delegation was chosen by an undemocratic government and should not be accepted by the organisation. The other, whose face was Russian delegate Leonid Slutsky, argued that rejecting the Azerbaijani delegation would be a sign of discrimination. It is worth adding that several British and German politicians quickly joined the camp of defenders of Azerbaijan. In the end, the Council of Europe did not pass any sanctions.

After these events, A. Gross and other politicians who shared his view on the role of Azerbaijan in the Council of Europe resigned, and the organisation itself became more and more lenient towards the actions of I. Aliyev. For example, on the occasion of the 2008 presidential election, which once again failed to meet democratic standards, British delegate Mike Hancock said: “I positively assess the activities of the members of the electoral commissions. It is observed that they have mastered the instructions on the organisation of elections” (European Stability Initiative 24.05.2012: 18). Similar voices were heard during the 2010 parliamentary elections, but this time Pro-Azerbaijani delegates to the Council of Europe began to openly criticise the activities of another European institution, namely the Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). In this context, the most active was the Austrian politician Wolfgang Grossruck, who accused the ODIHR of unreliability and bias in the election observation process in Azerbaijan (European Stability Initiative 24.05.2012).

As it turns out, the Council of Europe has not been able to force Azerbaijan to make changes related to democratisation and compliance with the standards of the organization. It also failed to pass sanctions against the Caucasian

republic, and the voices of criticism were quickly dominated by opportunistic, pro-Azerbaijani politicians. According to the European Stability Initiative report, this state of affairs was caused by a policy of bribery. The report states that “many MEPs were regularly invited to Azerbaijan and paid handsomely” and that the most popular gifts given to the president’s European friends included “expensive silk carpets, gold and silver items, drinks, caviar and money” (European Stability Initiative 24.05.2012: 1–2). The lack of consistency and effectiveness of such practices encouraged Azerbaijan to continue to use them, and the Council of Europe’s silencing procedure quickly turned out to be only the first chapter in an extensive history of caviar corruption.

2. The Most Serious Diplomatic Scandals of Recent Years Related to Caviar Diplomacy

Today, the phenomenon of caviar diplomacy goes beyond the Council of Europe and its institutions. According to the Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP), between 2012 and 2014, Azerbaijan made approx. 16,000 payments to European bank accounts and transferred almost \$3 billion (OCCRP 4.09.2017). A large part of the funds were used to stop PACE members from publishing a report on human rights violations in Azerbaijan. The rest of the money from the fund, referred to by OCCRP as the Azerbaijan laundromat, went to entities unrelated to the Council of Europe. For example, \$138 million was received by the pharmaceutical company AvroMed, co-led by an Azerbaijani MP, whose speciality is establishing discreet contacts with European partners (OCCRP 4.09.2017). Of course, all the payments described by OCCRP were made on the basis of multi-stage transfers, often through non-existent companies. Given that relatively little time has passed since the silencing of criticism at the Council of Europe in 2008–2010 until the launch of a large-scale money laundering mechanism in 2012–2014, we can talk about the growing importance of caviar diplomacy in the process of building relations between Azerbaijan and European institutions.

However, the OCCRP case is not the only case of corruption of European partners that has seen the light of day in recent years. One of the loud scandals were group trips for foreign journalists interested in the course of the conflict in Nagorno-Karabakh, organised in 2020. Willing representatives

of the European media could fly to luxury hotels at the expense of Azerbaijan and take advantage of a wide range of VIP attractions (Canbäck 16.10.2021). The aim of the project was to promote the Azerbaijani view of the conflict with Armenia. However, the whole case ended with protests from European audiences and reprimands and dismissals for the journalists involved. The investigation led by Swedish journalist Rasmus Canbäck, whom Azerbaijan also offered to leave, had a big impact on this turn of affairs. It is worth mentioning that the reporter in his texts drew attention to the fact that the invited journalists had no prior knowledge of the Azerbaijani-Armenian conflict and that is why they were recruited. What's more, invited guests were only allowed to go to specific places, meet with designated people and very quickly let them know what results the hosts wanted.

Another example publicised in R. Canbäck's reports is the so-called academic lobbying, i.e. the practice of corrupting European academics to promote Azerbaijani assumptions like journalists. The institution best known for its academic lobbying is the Azerbaijan Diplomatic Academy (ADA), which in 2014, by special decree of I. Aliyev, was granted the status of a university operating in cooperation with the foreign ministry. According to Gubad Ibadoghlu, an Azerbaijani researcher who is now a political prisoner in Azerbaijan, ADA received as much as 35% of the total state budget for education annually (Canbäck 6.02.2024). The most notorious scandal related to the activities of ADA University was the corruption of the Swedish think tank Institute for Security & Development Policy (ISDP). The institute was supposed to receive large funds from a construction company that belonged to the Aliyev family. Moreover, Frederick Starr, one of the ISDP's chief Caucasus researchers, served on the Academy's board, and "Dutch politician René van der Linden, who served on the ADA board, was PACE's chairman during some of the worst years of caviar diplomacy" (Canbäck 6.02.2024).

It is also worth mentioning the German affair of 2021. Several members of the Bundestag have been investigated for accepting bribes and taking part in a money laundering scheme in Azerbaijan. The most high-profile protagonist in this scandal was Axel Fischer, a politician from the Christian Democratic Union (German: Christlich Demokratische Union Deutschlands – CDU), whose immunity has been lifted and who has been accused of bribery and corruption. Also involved in this affair was TV Berlin, a local channel that became famous for publishing biased interviews promoting

Azerbaijan's vision of the conflict with Armenia and supporting the official foreign policy line of I. Aliyev (Martirosyan 2025).

Another example of caviar diplomacy is the case of several MEPs travelling to Baku, described in January 2023 in a report by the Swedish-German organisation Blankspot. The authors of the report found that the trips of the politicians were partially funded by the government of Azerbaijan, and took place without the relevant declarations required under the transparency policy of the European Parliament. Moreover, the trips affected the position of the deputies towards Azerbaijan – those who had previously voiced criticism of I. Aliyev in the parliament, changed the front and began to support his actions in their speeches. It is worth adding that another report by this organisation showed that Polish MEP Tomasz Poręba was also involved in similar procedures as those of 2019 (Canbäck, Düerkop 2024). The scandal surrounding the departures of members of the European Parliament provoked a discussion in the media about the credibility of the body itself, and over time questions arose about the meaning and enforcement of codes of ethics.

The cases described represent a small percentage of the caviar diplomacy practices of recent years. However, they allow us to show the extent of such activities. Today, Azerbaijan is able to effectively block inconvenient publications or voices of criticism. It also has committed supporters in European organisations, and has a multi-tiered network of bank accounts for multi-million dollar transactions. Only NGOs seem to be an obstacle to the effective corruption of European partners, whose investigations often lead to serious charges and trials.

3. The Impact of Caviar Diplomacy on Azerbaijan's Relations with the European Union

The long-standing use of caviar diplomacy has a very significant impact on the whole of Azerbaijan's relations with the EU, as through these practices Azerbaijan often manages to achieve its foreign policy goals. At this point, I would like to say that these are primarily short-term goals, since every scandal and revealed case of bribery is an obstacle to the development of the bilateral relations in question. However, it is worth considering whether this is actually the case. Does the exposure of these scandals really have

the potential to thwart Azerbaijan's plans and does the EU have the tools to counter caviar diplomacy?

Looking for an answer to this question, it is worth paying attention to three aspects. Firstly, caviar diplomacy covers very many areas of public life – money laundering, corruption, financing of trips and contacts with entities. Secondly, not every report and investigation ends in actual consequences, and I. Aliyev himself has never been the subject of any sanctions from the EU (European Stability Initiative 24.05.2012). Thirdly, the two sides are linked by many investments, primarily in the energy sector.

The European Union is Azerbaijan's most important trading partner and accounts for 48% of its total foreign trade. Member States' foreign direct investment in the country was as high as EUR 4.7 billion in 2013 and increased steadily in subsequent years (The Observatory of Economic Complexity n.d.). It is also worth mentioning the Southern Gas Corridor, a pipeline system which, from 2020, is responsible for supplying energy resources from Azerbaijan to Italy, from where they go to other European countries (Kajmowicz 14.01.2021). The opening of this network was the next – right after the Baku-Tbilisi-Ceyhan connection – stage of building an alternative power line to Russia. Therefore, when the full-scale Russian-Ukrainian war began in 2022, European countries, wishing to become independent of Russian supplies, became more dependent on the Azerbaijani offer. It is therefore not surprising that Azerbaijan's gas supplies to the EU have increased by almost 40% in 2022 compared to the previous year (Żamejć 28.03.2024), and in July 2022 the two sides reached an agreement to double gas supplies by 2027 (Kolarska 26.07.2022).

Azerbaijan also has a number of partnership programmes with the EU. Since 2004, it is the subject of the European Neighbourhood Policy, and in 2009 it became part of the Eastern Partnership. Moreover, the development of this cooperation, taking into account all three republics of the South Caucasus, is slowest on the EU-Azerbaijan line. Negotiations for the conclusion of a comprehensive partnership agreement have been ongoing for many years, while in 2017 Armenia already concluded talks and signed an identical agreement (Rada Unii Europejskiej 2022).

This situation shows that Azerbaijan wants to focus primarily on economic relations and is not interested in political dialogue in the form that the EU seeks. İlham Aliyev resolutely avoids commitments that would require a declaration of democratisation or protection of human rights. At the same time, it adopts a number of assistance packages related to

technology and development issues to help Azerbaijan meet the conditions necessary to join the World Trade Organization. At the moment, the country in question has observer status and is undergoing the process of preparing for accession (World Trade Organization 2024).

It should also be said that, despite the lack of agreement on the partnership agreement between the parties, meetings of the Cooperation Council regularly take place. The last one took place on July 19, 2022, and the talks focused on energy issues and prospects for easing the Azerbaijani-Armenian conflict. Conflict itself is also an important component of the relationship. Faced with the seizure of Nagorno-Karabakh by Azerbaijan in 2023, Ursula von der Leyen condemned the action of the government of I. Aliyev and expressed the need to respect Armenia's sovereignty and territorial integrity (Council of the European Union 2024).

The EU's relations with Azerbaijan therefore consist of several significant elements – energy investments, partnership programmes lacking current agreements, as well as aid and development cooperation packages. Azerbaijan is becoming an alternative to Russian gas for European countries, and Baku is aware of the advantage this situation generates. It is for this reason, among others, that caviar diplomacy is profitable for the Azerbaijani side while publicising scandals and lawsuits seem to have little impact on the course of energy cooperation. Moreover, mutual relations are already strained by the issue of Nagorno-Karabakh. Indeed, the European Union has been trying to mediate between Armenia and Azerbaijan since 2021, which the government of I. Aliyev perceives as biased and pro-Armenian, and the statements of U. von der Leyen have further deepened this reluctance (Górecki 7.06.2023). In addition, the process of negotiating new agreements is very slow, and political agreements are secondary for the Azerbaijani side. All this means that caviar diplomacy is practised somewhere in the background of official bilateral relations. For this reason, it is a dangerous phenomenon for the European side.

4. Azerbaijani and European Narratives of Caviar Diplomacy

An additional aspect to be taken into account is how these practices are perceived by both stakeholders and the public. In international relations, official communications are of great importance and can influence public

perception. For this reason, for the EU, the voices of politicians at the head of key institutions will be important. It is also worth paying attention to the voices coming from the Council of Europe, and therefore the organisation that has been struggling with the problem of caviar diplomacy for the longest time.

In the case of Azerbaijan, however, the messages of I. Aliyev and his administration will be important since the country in question is a presidential republic. This means that the president, elected for a seven-year term, is the head of state and the head of government. He also has veto power and acts as commander-in-chief of the Armed Forces (Konstytucja 1995). Ilham Aliyev, therefore, has a great deal of power, especially in the field of foreign policy. In addition, what distinguishes the political system of Azerbaijan is the participation of the president's family in the exercise of power, e.g., the first lady Mehriban Aliyeva simultaneously serves as vice-president of the state (Sheptytsky 2020/21). Of course, to get a full picture of the attitude of the Azerbaijani side to caviar diplomacy, one should also pay attention to the activities of state organisations, such as The Azerbaijan European Society (TAES), operating in 2008–2018.

However, it is difficult to find direct references to caviar diplomacy in Azerbaijan. First and foremost because it is, by definition, an implicit practice. All information leaks and scandals are silenced for this reason. In this case, the government of I. Aliyev chose the tactic of ignoring the problem and remaining silent for as long as possible. At the same time, Azerbaijan is trying to respond to allegations of corruption with special government actions that illustrate the state's fight against bribery.

A good example of such a campaign is the 2014 report produced by TAES for the European service LobbyFacts. Although the Azerbaijani organisation has repeatedly been involved in caviar diplomacy, the report states that its purpose was only to promote Azerbaijan, raise awareness of the Nagorno-Karabakh conflict, provide the necessary information and "build a bridge based on mutual relations, understanding and common values" (LobbyFacts 2018).

At first glance, the report appears to be ordinary PR content. However, when combined with the considerable effectiveness of caviar diplomacy and the passive attitude of European states, it turns out that TAES tactics are a factor that makes the situation of the European side even more difficult and complicates the issues related to the resolution of the caviar crisis.

It is also worth mentioning the statement of I. Aliyev from 2020. According to the State Security Service of the Republic of Azerbaijan, the president gave an interview in August this year on the fight against bribery. This is another example that illustrates Azerbaijan's attitude to the allegations related to caviar diplomacy. The words of I. Aliyev that "the fight against corruption and bribery in Azerbaijan is not done with words, but with deeds" or "there is zero tolerance in Azerbaijan on these issues" (State Security Service 24.08.2020) are an important element of the Azerbaijani narrative, which consists in running away from the truth and creating a fictitious image.

On the European side, the narrative is somewhat different. In January 2024, PACE held a vote to reject the mandate of the Azerbaijani delegation for the third time in its history. This time, the main motive was to prevent the Assembly from observing the presidential elections that took place in February this year. This time Azerbaijan did not resort to corruption and managed to obtain the necessary majority, as a result of which the parliamentary mandates were not ratified (Canbäck 6.02.2024). At a press conference held shortly after the vote, Azerbaijani MPs said that "Baku no longer needs the Council of Europe" (Mammadov 23.01.2024). PACE's stance is a belated but firm voice of opposition to caviar diplomacy and forms an important part of the latest European narrative.

Another part forming a European attitude to caviar diplomacy is the statement by U. von der Leyen, who – on the occasion of the signing of the next energy agreement in 2022 – described Azerbaijan as a solid partner. She also said: "The European Union is turning towards more reliable and trustworthy partners, I am glad to include Azerbaijan among them" (Komisja Europejska 18.07.2022). These words are another example of why Azerbaijan can use its energy resources to hide corruption, and the EU is not able to counter them without jeopardizing energy agreements.

The above examples show that we cannot talk about specific and explicit narratives about caviar diplomacy today. Azerbaijan consistently pursues a strategy of avoiding the topic and publishing predictable PR content. On the other hand, the EU cannot openly and at the highest level oppose corruption on the part of Azerbaijan, because its priority is a stable alternative to Russian energy resources. The only official voice of criticism and opposition emanating from Europe is the PACE forum, however, given the new channels of application of caviar diplomacy, it is not up to date.

5. Prospects for the Development of the Caviar Crisis

Caviar diplomacy is a complex and multifaceted phenomenon. This includes energy links and the Russian-Ukrainian war, which has caused most European countries to focus on finding an alternative to Russian gas supplies. For this reason, there seems to be a lack of effective methods to combat caviar diplomacy. In addition, the events related to the Nagorno-Karabakh conflict force the EU to balance on the international arena between economic cooperation with Azerbaijan and promoting itself as a reliable political partner for Armenia.

On the Azerbaijani side, too, there is no prospect of any de-escalation of the crisis, especially after I. Aliyev once again won the presidential election in early 2024. The authoritarian nature of power and the tangible benefits of caviar diplomacy mean that Azerbaijan has no reason to change its methods or try to change its image. In this context, Azerbaijan seems to embody the premise of the classical realism of Hans Morgenthau, who believed that states seek to maximise advantage and dominance over other players. This is primarily evidenced by the constant lack of a new, comprehensive agreement on the Eastern Partnership and Azerbaijan's attitude to the values promoted by the EU.

According to R. Canbäck, the European side should focus on the activity of independent journalists, closing legal loopholes and gradually building a new, uncompromising attitude (Canbäck 6.02.2024). In his latest report, compiled during the presidential election in Azerbaijan, a Swedish journalist wrote that "foreign journalists face the challenge of giving a voice to the people of Azerbaijan, not allowing the regime's program to control analysis and reporting" (Canbäck 6.02.2024). Thus, he clearly stressed the importance of promoting reliable information, especially in Azerbaijani society. It should be noted that the ways to combat caviar diplomacy described in the report may be the only viable alternative to direct criticism of Azerbaijan. In this way, long-term and often ineffective investigations can be replaced by amending the regulations, and the work of journalists will help to raise awareness of the dangers of caviar diplomacy and to some extent mitigate the consequences of the conformist attitude of the EU.

Conclusions

As it turns out, therefore, European-Azerbaijani relations in the 21st century are closely linked to caviar diplomacy. Its origin is connected with the internal conditions of Azerbaijan – its culture, energy potential and system of government. However, the phenomenon itself fits into the broader, post-Soviet practice of corruption and bribery.

The beginning of caviar diplomacy is the history of the activity of Azerbaijani delegations in the Council of Europe, especially in PACE. Observing the functioning of this institution, one can see the key stages of the development of this practice, as well as the process of spreading Azerbaijani influence in the EU.

Today, the term “caviar diplomacy” refers both to classic corruption involving the transfer of large sums of money and to less obvious initiatives such as organising trips or lobbying academics. All this has an impact on Azerbaijan-European relations and projects. Caviar diplomacy has led to a cooling of political cooperation between the parties, as illustrated by the still unfinished negotiations of a new cooperation agreement. Energy trade agreements, which prevent the EU from firmly fighting corruption, are also very important. Elements seemingly unrelated to caviar diplomacy are also important, including the EU’s position on the Nagorno-Karabakh conflict and the Russian-Ukrainian war. Both of these factors make it possible to popularise certain views on the conflict with Armenia and to build even greater economic dependence of European countries.

What further complicates the caviar crisis are the unclear or incomplete narratives of both sides. For years, Azerbaijan has consistently avoided direct references to the subject and has only made vague statements to its European partners. The EU, on the other hand, cannot afford to openly object, which is why in its comments it proclaims a false vision of sincere and mutually beneficial relations.

Caviar diplomacy is a very dangerous practice that seems to be in the background on the international stage. In addition, the caviar crisis is currently so complex and multifaceted that it is impossible to end it in the near future (Canbäck 6.02.2024). This situation raises questions about the future of the EU, especially in the context of energy decisions. In the coming decades, we will undoubtedly see the European Community continue to struggle with the threats posed by corruption. We will find out which side will be able to stand on its own and dictate the terms. What is certain, however, is that caviar diplomacy is a huge obstacle to building healthy diplomatic relations between Azerbaijan and the EU.

References

- Bringer, B. (2021), *Kawiorowa dyplomacja* [Caviar Diplomacy], <https://vod.tvp.pl/programy/88/kawiorowa-dyplomacja-odcinki,1027171> (26.02.2025).
- Canbäck, R. (16.10.2021), *Granskning: Sårarbetaren azerbajdzjansk påverkansorganisation*, <https://blankspot.se/granskning-sa-arbetar-en-azerbajdzjansk-paverkansorganisation/> (3.11.2024).
- Canbäck, R. (6.02.2024), *Azerbaijan's New Faces of Caviar Diplomacy*, ISPI, <https://www.ispionline.it/en/publication/azerbaijans-new-faces-of-caviar-diplomacy-162604> (25.11.2024).
- Canbäck, R., S. Düerkop (2024), *Polish MEP Also Went on Freelance Azerbaijan Trip*, <https://euobserver.com/world/156688> (3.11.2024).
- Council of the European Union (2024), *EU Relations with Azerbaijan*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/azerbaijan/> (3.11.2024).
- European Stability Initiative (24.05.2012), *Caviar Diplomacy: How Azerbaijan Silenced the Council of Europe*, <https://www.esiweb.org/publications/caviar-diplomacy-how-azerbaijan-silenced-council-europe> (25.11.2024).
- Garbaciak, M. (2013), *Znaczenie Republiki Azerbejdżanu w kontekście bezpieczeństwa energetycznego* [The Significance of the Republic of Azerbaijan in the Context of Energy Security], "Refleksje. Pismo Naukowe Studentów i Doktorantów WNPiD UAM" 7: 111–121.
- Górecki, W. (7.06.2023), *Konkurencja formatów pokojowych. Rosja i UE a konflikt armeńsko-azerbejdżański* [Competing peace Formats: Russia and the EU and the Armenian-Azerbaijani Conflict], Ośrodek Studiów Wschodnich [Centre for Eastern Studies], <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-06-07/konkurencja-formatow-pokojowych-rosja-i-ue-a-konflikt-armensko> (2.11.2024).
- Human Rights Watch (13.10.2003), *Azerbaijan: Presidential Elections 2003*, <https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/azerbaijan/1.htm> (31.11.2024).
- Kajmowicz, J. (14.01.2021), *Południowy Korytarz Gazowy osiągnie pełną przepustowość w przyszłym roku* [Southern Gas Corridor to Reach Full Capacity Next Year], Energetyka24, <https://energetyka24.com/gaz/poludniowy-korytarz-gazowy-osiagnie-pelna-przepustowosc-w-przyszlym-roku> (4.11.2024).
- Kazimova, N. (2011), *Azerbaijan, the Essential Guide to Customs and Culture*, (London: Kuperard).
- Kolarska, D. (26.07.2022), *Azerbejdżan: jak szukanie alternatywy dla rosyjskiego gazu wzmacnia autokratów* [Azerbaijan: How Seeking an Alternative to Russian Gas Strengthens Autocrats], <https://krytykapolityczna.pl/swiat/azerbejdzan-gaz-rosja-autorytaryzm/> (5.11.2024).
- Komisja Europejska [European Commission] (18.07.2022), *Statement by President von der Leyen with Azerbaijani President Aliyev*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_4583 (3.11.2024).

- Konstytucja (1995) Republiki Azerbejdżanu z dnia 12 listopada 1995 r. (stan prawny na dzień 15 kwietnia 2024 r.), [Constitution of the Republic of Azerbaijan of November 12, 1995 (legal status as at April 15, 2024)], <https://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-azerbejdzan/> (25.11.2024).
- Lo, J. (23.12.2017), *Gulf Leaders Buy Caviar, Rolexes and Other Gifts for UK Ministers*, https://www.middleeasteye.net/news/gulf-leaders-buy-caviar-rolaxes-and-other-gifts-uk-ministers?utm_source=chatgpt.com (26.02.2025).
- LobbyFacts (2018), *The European Azerbaijan Society – Brussels and Benelux Office*, <https://www.lobbyfacts.eu/datacard/the-european-azerbaijan-society---brussels-and-benelux-office?rid=163313114609-84> (28.11.2024).
- Mammadov, I. (23.01.2024), *Baku No Longer Needs CoE: Azerbaijan May Leave European Court of Human Rights*, <https://en.trend.az/azerbaijan/politics/3851996.html> (30.11.2024).
- Martirosyan, S. (2025), *Two Former Bundestag MPs on Trial for Accepting Bribes from Azerbaijan*, <https://hetq.am/en/article/172135> (25.01.2025).
- The Observatory of Economic Complexity (n.d.), <https://oec.world/> (3.11.2024).
- OCCRP (4.09.2017), *The Azerbaijani Laundromat*, <https://www.occrp.org/en/azerbaijanilaundromat/> (25.11.2024).
- Rada Unii Europejskiej [Council of the European Union] (2022), *Partnerstwo Wschodnie* [Eastern Partnership], <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/> (3.11.2024).
- State Security Service of the Republic of Azerbaijan (24.08.2020), *President Ilham Aliyev: "The Fight Against Corruption and Bribery in Azerbaijan Is Being Conducted Not in Words, but in Deeds,"* <https://www.dtx.gov.az/en/news/president-ilham-aliyev-the-fight-against-corruption-and-bribery-in-azerbaijan-is-being-conducted-not-in-words-but-in-deeds.html> (3.11.2024).
- Szczudlik, J. (2017), *Rola "dyplomacji pand" w polityce zagranicznej ChRL* [The Role of "Panda Diplomacy" in PRC Foreign Policy], PISM. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych [The Polish Institute of International Affairs], https://www.pism.pl/publikacje/Rola_dyplomacji_pand_w_polityce_zagranicznej_ChRL (26.02.2025).
- Szeptycki, A. (2020/21), *Europa Wschodnia i Kaukaz Południowy: obszar niestabilności* [Eastern Europe and Southern Caucasus: An Area of Instability], "Rocznik Strategiczny 2020/21" 26: 280–294.
- Wilson, G. (2013), *Ilham: Portrait of a President*, (Bloomington: AuthorHouse).
- World Trade Organization (2024), *Azerbaijan*, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/a1_azerbaidjan_e.htm#status (23.11.2024).
- Żamejć, A. (28.03.2024), *Azerbejdżan rozgrywa Europę. Czy to koniec kawiorowej dyplomacji?* [Azerbaijan Plays Europe Off: Is this the End of Caviar Diplomacy?], <https://www.onet.pl/informacje/nowaeuropawschodnia/azerbejdzan-rozgrywa-europe-czy-to-koniec-kawiorowej-dyplomacji/cvvwfr,30bc1058> (4.11.2024).

O kierunek polityki krytycznej

On the Direction of Critical Policy

STANISŁAW WÓJCIK

Prof. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
e-mail: wojcikst@kul.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-0616-3604>

Streszczenie: Polityka potrzebuje nie tylko wewnętrznej racjonalności i uporządkowania prawa, które winno odznaczać się spójnością argumentacji, ale także – jakże pilnie – etosu, tego nośnika wartości, które wprowadzają ład w ludzką komunikację, tak bardzo dzisiaj niedocenianego, a przecież wpływającego na zjawiska i procesy polityczne, na obiektywną teorię. Racjonalność i moralność stanowią zakorzenioną w społeczeństwie całość. Sama pogoń za pełnią władzy politycznej, jej maksymalizacją przez zwycięskie partie nie może stanowić głównego celu. Politycy powinni uwzględniać także godność człowieka i społeczeństwa. Drogę do pogodzenia obu celów ukazuje personalizm systemowy. Jest to inne podejście w rozumieniu polityki i nauki o polityce jako działania na rzecz interesu wspólnego społeczeństwa. Dzisiaj nie ma zgody co do istoty polityki, brakuje uznania dla jej wymiaru etycznego. Modny relatywizm i postępująca fragmentaryzacja politologii uniemożliwiają poznanie coraz bardziej dynamicznego i rozległego pola polityki.

Słowa kluczowe: polityka, społeczeństwo, personalizm

Abstract: Politics needs not only internal rationality and orderliness of law, which should be characterised by coherence of argumentation, but also – as urgently as ever – ethos, this carrier of values that bring order to human communication, so much underestimated today, yet influencing political phenomena and processes, objective theory. Rationality and morality are rooted in society as a whole. The pursuit of full political power, its maximisation by the winning parties, cannot be the main goal. Politicians should also take into account the dignity of human beings and society. The way to reconcile the two goals is shown by systemic personalism. This is a different approach in the understanding of politics and the science of politics as acting in the interests of a common society. Nowadays, there is no agreement on the essence of politics, there is no recognition of its ethical dimension. Fashionable relativism and the increasing fragmentation of political science make it impossible to understand the increasingly dynamic and vast field of politics.

Keywords: politics, society, personalism

Przeżywamy czasy, w których pogłębia się kryzys nie tylko polityczny, prawny, gospodarczy, ale i ideowy oraz duchowy, który szczególnie łatwo dostrzec w przestrzeni publicystyki politycznej, na łamach której toczy się zacięta walka na prawdy. W tych sporach ginie nie tylko kierunek uprawiania polityki krytycznej, ale także atmosfera racjonalnego dialogu wskazujące perspektywy, możliwości i trudności rozwoju społeczeństwa i państwa. Brakuje możliwej do zaakceptowania przez większość społeczeństwa koncepcji reformującej ustrój i funkcjonowanie państwa, gospodarki, a nawet wymiaru sprawiedliwości. Nasze życie społeczne, polityczne, ekonomiczne winno być oparte na prawdzie i zmierzać do realizacji dobra wspólnego narodu. Prawda, w rozumieniu personalizmu jako zgodność osoby z rzeczywistością, jest podstawą istnienia i zarazem naczelnym zadaniem człowieka wszystkich czasów i miejsc. Prawda jednak była i jest zawsze niepełna, naruszana w dziedzinie poznania, idei, mowy, życia społecznego i wszelkiego działania. Choć więc człowiek żyje z prawdy i dąży do prawdy, to jednak mimo wszystko tworzy też dużo nieprawdy, nie tylko z powodu braku odpowiedniego poznania, błędzenia, ale także dlatego, że chce zmieniać samymi słowami rzeczywistość na bardziej korzystną dla siebie, albo również zakłamuje prawdę świadomie umysłem, wolą, uczuciami, zachowaniami, czynami (Bartnik 2005: 11; Hallowell 1993; Król 1996; Łagowski 1997; Mocek 1997; Sobczak 2005: 135–158; Stróżewski 1992; Sztompka 1999). Prawda jest dziś wypierana przez tzw. poprawność polityczną, odwracanie pojęć, ukrywanie rzeczywistości, agresję słowną, co uniemożliwia elementarne opisanie rzeczywistości. Poprawność polityczna wynika z bezsily społeczeństwa i władz państwa, pojawia się wtedy, gdy ludzie mają poczucie, że ich osobista zaradność znajduje przestrzeń do kreatywnego zabiegania o byt i akceptują wiele wad systemu, szczególnie celowo rozmytą „odgórną politykę” tolerancji dla bylejakości, której ulega znaczna część społeczeństwa, tworząc własne reguły relacji z systemem, przyzwalające na kradzież, korupcję, nielegalne załatwianie spraw, kontestujące Boga, Kościół, religię. Człowiek traci poczucie spokoju, piękna, prawdy (Zybertowicz 16–22.04.2012: 28; Wójcik 2023: 163–165). W Polsce objętej w życiu publicznym ateizmem i liberalizmem zapanowała głęboka nieprawda w polityce, mediach, wychowaniu i wizjach przyszłości. Demokracja jest oparta na prawdzie, ale gdy jej nie ma, pojawia się manipulacja, demoralizacja, społeczeństwo i władza radykalizują się.

Celem publikacji jest wykazanie konieczności dopełnienia debaty politycznej, komunikowania społecznego w duchu personalizmu jako nośnika

wartości, które wprowadzają ład w stosunki międzyludzkie, w ludzką komunikację. Tezy są następujące: u podstaw polityki i mediów leży słaba warstwa chrześcijańska; szerokie uznanie zdobył liberalizm, który niesie pewne wartości, ale jest też postrzegany jako wielkie zagrożenie; egoizm elit walczących o pełnię władzy w państwie ściera się ze społeczeństwem nieposiadającym wystarczającego doświadczenia i wiedzy w warunkach toczących się sporów o w pełni demokratyczne państwo prawa; z tego kryzysu antropologicznego może wyprowadzić nas personalizm systemowy, który tworzy cały system rzeczywistości skorelowany z fenomenem osoby ludzkiej.

W analizie pogłębiającego się kryzysu politycznego, gospodarczego, społecznego, gubienia racjonalnego dialogu stosuję krytyczną politologię w powiązaniu z ekonomią oraz personalistyczną i liberalną perspektywę aksjologiczną, które pozwalają śledzić kierunki uprawiania polityki krytycznej, spory partii rządzących i opozycyjnych oraz ich mediów o nowy ustrój, funkcjonowanie państwa i społeczeństwa.

1. Polska przed wyzwaniem

Polska od wieków, a potwierdza to również okres najnowszej historii, była i jest skazana na wiązanie swojej kulturowej tożsamości z ideami wolności, godności osoby ludzkiej i niepodległości. Dzisiaj przed naszym narodem usiłującym odbudować swoją tożsamość, wartość wolności, sprawiedliwość, prawo do własności, godnej pracy i płacy, udroźnić awans społeczno-zawodowy stoją nowe wyzwania. Obserwujemy, jak życie społeczne, kulturowe, naukowe zaczyna toczyć się samoczynnie na bazie ekonomicznej, bez potrzeby interwencji specjalnej. Maleje znaczenie państwa, rośnie rola partii politycznych, mediów oraz wielkich korporacji. W literaturze politologicznej i socjologicznej na temat tworzenia się warunków do powstania w Polsce społeczeństwa informacyjnego czy społeczeństwa wiedzy pisze się, że rozpoczynający się XXI w. wskutek dynamicznego postępu technologii oraz nauk ścisłych będzie okresem nowej rewolucji polegającej na radykalnych zmianach w organizacji społeczeństw przemysłowych. Polskie społeczeństwo informacyjne jest jeszcze traktowane jako abstrakt, który stanowi dość odległy cel restrukturalizacji społeczeństwa. Dzieje się tak dlatego, gdyż nie doświadczamy jeszcze szokującego przewrotu naszej egzystencji, nie stworzyliśmy nowego języka opisu tej nowej rzeczywistości,

a także jako społeczeństwo obywatelskie jesteśmy w toku procesu tworzenia organizacji i stowarzyszeń wypełniających przestrzeń pomiędzy jednostką i rodziną a państwem. Na pewno trzeba się będzie jeszcze liczyć z takimi zagrożeniami, jak np. zagubienie się w sztucznej rzeczywistości, terrorze informacyjnym, dyktacie politycznym, doktrynalnym czy prasowym. Ale można też żywić nadzieję, że ta nowa technologia, nowy język pomoże szybciej ukazywać rodzące się szanse rozwoju, budzić nadzieję na skuteczniejszą walkę z bezrobociem, inflacją, na podniesienie standardu życia. Duże nadzieje należy pokładać w pluralizmie mediów, uniwersytetów i elit oraz w autorytecie Kościoła katolickiego.

2. Dogmaty ideologii liberalnej – szanse i zagrożenia

Ten ważny temat nowej jakości życia polskiego społeczeństwa w warunkach modernizacji na płaszczyźnie społecznej, politycznej, ekonomicznej, kulturowej realizuje się pod dominującym wpływem polityków liberalno-lewicowych wspieranych przez partnerów z Unii Europejskiej (UE). Budowany nowy system ustrojowy i społeczeństwo obywatelskie jak na razie nie radzą sobie z wieloma kwestiami, szczególnie etycznymi. Dla nas Polaków, usiłujących dogonić technologicznie przodujący Zachód Europy, będzie istotne, czy osiągniemy trwały sukces gospodarczy i polityczny, płacąc za to wysoką cenę redukcji osobowości jednostki. Czy w ogóle będzie to sukces? A co z koncepcją pełnego człowieka, ubogaconego duchowo i odpowiedzialnego za swój los? Nie można wykluczyć, że koncentracja kapitału i wiedzy w aspekcie negatywnym może doprowadzić do ponownego niewolnictwa ludzi bez kapitału i wiedzy.

Przez długi czas dobrze odbierana przez Polaków idea zjednoczonej Europy, niosąca nadzieję na lepsze jutro, obecnie przeżywa kryzys. Coraz więcej ludzi zastanawia się, jakie błędy popełniono, gdyż miało być wszystkim dobrze, a ogólnie zaczyna być źle i robi się gorzej. Faktycznie bardzo dobrze jest tylko wąskiej grupie, która się wzbogaciła i zdobyła naczelne pozycje w państwie i UE. Zdaniem Czesława S. Bartnika ważną odpowiedź daje zestaw dogmatów doktryny liberalnej, i dodajmy, która przyswaja sobie ideowe dogmaty Nowej Lewicy, destrukcyjnie wpływające na życie w Polsce. Podstawowe składowe tej ideowej hybrydy, które dotyczą polityki, gospodarki i kultury, to: (1) zanik państw (ich miejsce ma zająć globalizm, w którym

będzie istnieć wielka ilość regionów geograficznych i ekologicznych, czyli takich ogrodów rajskich dla bogaczy); (2) nowy porządek globalny i regionalny (ma się opierać na demokracji elit, bez demokracji powszechnej); (3) wolny rynek (ma zastąpić władzę, zarządzanie i system prawa, zapewnić wszechwładzę pieniądza); (4) system pomocowy (ma na celu nie dopuścić do wielkich buntów i rozruchów); (5) „gwatemalizacja” krajów Europy Wschodniej (90% gruntów i kapitałów w Gwatemali posiadało kilku bogaczy, Amerykanów, Niemców, Żydów, a Gwatemalczyki są już niewolnikami różnych rodów); (6) polityka wyludniania (ma jej służyć odpowiednio: wychowanie seksualne, seksualizm, antykoncepcja, aborcja, eutanazja, utrudnianie opieki medycznej, odmawianie pomocy rodzinom wielodzietnym, legalizacja małżeństw LGBT i adopcja przez nich dzieci); (7) obniżenie stopy kulturowej mas (chodzi o ograniczenie dostępu klas niższych do dobrodziejstw wyższej cywilizacji, odsunięcie od wyższego wykształcenia, o niedopuszczenie do mediów publicznych, obniżenie nakładów na naukę i sztukę); (8) brak sprawnego państwa i powszechnej demokracji mają zasłonić samorządy (coraz bardziej są one pozorne); (9) pohańbienie wojska i służb publicznych (wojsko musi być nieliczne, niedozbrojone i ośmieszane, gdyż może się ono jednak nie dać znieprawić patriotycznie i może się oprzeć tej ideologii, grabieniu ojczyzny, oszukiwaniu przy wyborach i fałszywej propagandzie prounijnej). W konkluzji C.S. Bartnik zauważa:

Pewne ośrodki, trudne do zidentyfikowania, chcą skorzystać z procesu zjednoczeniowego, żeby zdobyć władzę nad nami, osiąść nasze dobra i narzucić nam ideologię niewiele się różniącą od bolszewickiej. O ile kraje zachodnie jednoczyły się w sposób sprawiedliwy i w otwarte karty, to kraje wschodnie chce się zdobyć siłą, podstępem i na gorszych warunkach. [...] obecnie Polaków mniej dzieli stosunek do Unii niż stosunek do owej ideologii zdobywczej, która nie pokrywa się ze sprawą zjednoczenia jako procesu historycznego, lecz jest rodzajem skoku bogatszych państw Unii „na banki państw wschodnich” (Bartnik 2003a: 40).

Potrzeba dalszych wnikliwych analiz kierunku ewolucji UE, aby obok spodziewanych korzyści dostrzegać liczne zagrożenia i móc je neutralizować. Chodzi o te decyzje Unii, które likwidują całe gałęzie przemysłu polskiego, powodując masowe zwolnienia, blokują gospodarczy i technologiczny rozwój, upowszechniają propagandę antyrodzinną, rozbijają Kościół polski, rodzą obawę o likwidację państwa.

3. Destrukcja państwa i prawa

Mijają miesiące od wyborów parlamentarnych z 15 października 2023 r., kiedy opozycyjna formacja polityczna złożona z polityków Platformy Obywatelskiej (PO), Polskiego Stronnictwa Ludowego, Polski 2050 i Nowej Lewicy przejęła prawie pełnię władzy w Polsce (ustawodawczą, wykonawczą, sądowniczą). Poza jej zasięgiem pozostaje władza prezydencka, o przejęcie której toczy obecnie zaciętą walkę wyborczą z opozycją w klimacie pomówień, destrukcji, niszczenia reputacji rywala. Nowy parlament i rząd prowadzą szereg niezrozumiałych działań, które niepokoją opinię publiczną. Parlament podejmuje uchwały bez związku z odpowiednimi przepisami konstytucji i ustaw, zapowiada i odbiera immunitety opozycyjnym posłom, powołuje komisje śledcze mające rozliczyć rządy Prawa i Sprawiedliwości (PiS), które odmawiają przesłuchiwanym prawa do swobodnej wypowiedzi, aresztuje, tak jakby tej władzy chodziło o likwidację legalnej opozycji. Połowa dorosłych Polaków (ok. 7,5 mln) nie jest za federalizacją, budową superpaństwa europejskiego. Ale nie jest „eurosceptyczna”, to zwolennicy unii suwerennych państw (konfederacji). Jeszcze większa część Polaków nie chce kontynuowania komunistycznego projektu budowy nowej Polski pozbawiającej nas patriotyzmu, religijności, tradycji, tożsamości narodowej. Silny niepokój społeczny wywołują zamierzenia rządu, który usiłuje realizować

[...] nowatorski pomysł ograniczonego stanu wyjątkowego zmierzający do zawieszenia konstytucyjnych prerogatyw głowy państwa – nieznany w horyzoncie całej europejskiej myśli polityczno-prawnej, kwestionuje moc prawną kluczowych instytucji ustrojowych polskiego państwa (Narodowego Banku Polskiego), a także sądów określanych jako nie-sądy [...] (Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy) (Rokita 20.01.2024: 2).

Sądy akceptują bezprawne działania upolitycznionej prokuratury, jedni sędziowie próbują wyłączyć z orzekania innego sędziego (powołanego przez Krajowy Rejestr Sądowy), podważane są wyroki sędziów powołanych w ostatnich latach. Ten chaos polityczny i pogłębiające się bezprawie sprawia, że poważnie osłabiane jest nasze państwo. Jest ono często określane jako państwo partyjne PO–PiS i traktowane jako przedmiot rozgrywki politycznej.

Rozmach ataku na ustrój państwa, na praworządność procesualną są zjawiskami groźnymi. Kierunek ewolucji ustroju państwa zmierzający do pełnej demokracji jest zagrożony. Upadł socjalizm, a rozwija się w warunkach Polski neoliberalny, chaotyczny kapitalizm absolutyzujący znaczenie

ekonomii, rolę elit i ateizmu. Obecny rząd reprezentuje wpływowe grupy interesów wyrastające z Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL): uwłaszczoną nomenklaturę, biurokrację, biznes III Rzeczypospolita, pochodzące z tych środowisk. Będąc pod silną presją UE, podjął także współpracę z komunizmem sowieckim (białoruskim), który szybko przeradza się w kapitalizm państwowy, z którego dzisiaj chcą korzystać globalni oligarchowie zachodniej i wschodniej Europy. Czy powstający opór społeczeństwa (manifestacje, strajki) powstrzyma autorytarne dążenia nowej władzy? Konstytucja przestaje obowiązywać nie tylko centralną władzę wykonawczą, ale również administrację lokalną, wymiar sprawiedliwości. Ten widoczny chaos w państwie trzeba przezwyciężyć, budując elementarną jedność polityczną i właściwą kontrolę sądową.

Wciąż mamy do czynienia z państwem układu okrągłostołowego. Politycy PiS, etatyści, państwowcy, będąc u władzy (lata 2015–2023), chcieli zmienić konstytucję z 1997 r. i zniszczyć instytucje okrągłostołowe. Politycy i zwolennicy PO – jako opozycja – protestowali, że PiS niszczy państwo, ale które? Dzisiaj się już tego sporu nie rozumie. Z kolei PO, jakkolwiek werbalnie, opowiadała się za utrzymaniem *status quo* ustroju Polski, „żeby było jak było”, teraz wysunęła zaś hasło „demokracji walczącej” w interesie oligarchów i swego zaplecza polityczno-administracyjnego. Niektórzy z jej polityków, przemawiający do młodych Polaków na tzw. campusach, wypowiadali się, aby rozbudzili oni w sobie wrogość do państwa, uważają się za antypaństwowców. Platforma przejmuje władzę z hasłem „demokracji walczącej” – czy aby zadekretować likwidację państwa? Koncentrując się na idei zjednoczenia Polski z UE, PO nie umie bronić niezwykłych interesów Polski, a PiS, opozycja, nie umiała dobrze, ale się stara (dyskusyjnie zob.: Ziembiewicz 6.10.2024: 15–19).

4. Trudności z polityką rozwoju

Jaka rysuje się przyszłość Polski w aspekcie społecznym, gospodarczym? Media alarmują o pogłębiających się podziałach i rozłamach w społeczeństwie, o utrzymującej się nieprzejdanej wrogości elit politycznych (rząd – opozycja). Od roku ustają inwestycje, a nawet daje się zaobserwować ucieczkę zagranicznych inwestorów, pojawia się zastój, towarzyszy temu pesymizm przedsiębiorców, którzy nie tylko nie czują się chronieni przez

państwo, lecz wręcz zwalczani, a to oni w dużej mierze przyczyniają się do bogacenia się społeczeństwa i utrzymania bezpieczeństwa pracy. Szczególnie groźna dla gospodarki polskiej okaże się zapowiadana przez rząd radykalna podwyżka cen energii, co już obecnie obserwujemy, i wycofywanie się przedsiębiorców zachodnich z powodu przewidywanych drastycznych kosztów produkcji. Spowoduje to również gwałtowny spadek konkurencyjności polskiej gospodarki na rynkach światowych.

Ekonomiści ostrzegają, że od 2023 r. skończył się rozwój gospodarki polskiej opierający się na konsumpcji, czyli dokonywany przez wzrost dochodów ludności. Polska gospodarka potrzebuje obecnie dynamicznego wzrostu inwestycji. Ustępujący rząd (PiS) miał ambitne plany inwestycyjne: budowę Centralnego Portu Komunikacyjnego (CPK), elektrowni jądrowych, cyfryzację urzędów... Jednak nowy rząd nie będzie ich kontynuować. Dlaczego nie zaskakuje decyzja o sprzedaży części portu w Szczecinie obcemu biznesowi. Premier wyjaśnia, że wprowadza system deregulacji polskiej gospodarki, że rząd odchodzi od interwencjonizmu, dając „wolną rękę” wielkim inwestorom, przedsiębiorcom jako w pełni liberalny rząd. Przy tym uważa, iż ta zmiana jest w interesie Polaków, a media rządowe milczą, ale najczęściej ostentacyjnie chwala. Niezrozumiała jest też inna zapowiedź rządu wprowadzenia podatku katastralnego, tj. podatku od wartości posiadanego gruntu, budynku, mieszkania, co może prowadzić do wywłaszczenia, zwłaszcza małych i średnich właścicieli. To dynamika klasy gospodarczej rozwijająca inwestycje będzie decydować o wzroście dochodu narodowego, budżetu państwa, skali polityki społecznej. Obecny budżet jest zagrożony, przewiduje się wzrost inflacji, cen. Dochody ludności nie zwiększą się, nastąpi zwiększenie podatków, wzrośnie zadłużenie. Czy wskazywana wolna kwota od podatków 60 tys. zł będzie zrealizowana? Rozwija się przekonanie, że rządzący psują politykę fiskalną i pieniężną. To wszystko spowoduje zubożenie społeczeństwa. Jak należy sądzić, wpływy z tzw. Krajowego Planu Odbudowy to zastrzyk finansowy z UE przeznaczony na transformację energetyczną, ale jego efekty nastąpią dopiero za 5–6 lat (nie zmniejszą inflacji) i to pod warunkiem, że będzie trafną ekonomiczną inwestycją, zwłaszcza że są poważne wątpliwości dotyczące m.in. tego, czy zapewni on ciągłość energetyczną. Ale media prorządowe ukrywają te oceny ekonomistów, a politycy opozycji i ich media krytykują zamykanie kopalń, brak skutecznej osłony ekonomicznej rolnictwa, małego i średniego biznesu, skłonność radykalnych neoliberalistów (polityków) do wyprzedzaży wszystkiego, co można, nawet strategicznych przedsiębiorstw,

a także banków, mediów, gruntów rolnych, lasów..., nie będzie z czego się odradzać. Ekonomiści społeczni ostrzegają przed nawrotem biedy.

Jesteśmy w trudnym okresie transformacji gospodarki. W miarę jak dokonują się przemiany ustroju, zmienia się również nasze społeczeństwo, staje się bardziej samodzielne, złożone, wymaga nowych sposobów zarządzania oraz uwzględnienia faktycznego udziału we władzy, ale bardziej jeszcze utrzymuje się znaczenie partii politycznych. Ważnym wskaźnikiem tych przemian, rosnącej aktywności społeczeństwa, stał się oddolny, masowy ponadpartyjny ruch broniący CPK, traktujący go nie tylko jako ważną instytucję rozwojową, ale projekt godnościowy, przejaw nowych aspiracji społeczeństwa. Istnieje konieczność znalezienia odpowiedzi, pomysłów, jak przeciwstawiać się zagrożeniom prowadzącym do zubożenia. Dotychczasowe recepty klasyków ekonomii, aby korzystać z pożyczek, redukcji wydatków, nieregulowania przez rząd rynku, jak dotąd nie sprawdzały się. Redukcjonistyczne jest stanowisko PO odrzucające ideę modernizacji wspomaganą przez centrum (partię rządzącą), przeciwstawiając jej powszechną prywatyzację, lokalny rozwój, wspierane przez fundusze unijne. W mediach pro-rządowych dominuje entuzjastyczne poparcie dla wszelkich decyzji UE oraz ataki na opozycję za krytykę władz unijnych oraz plany jej reform.

Obecność państwa w życiu społeczno-gospodarczym wynika z faktu, że musi ono zastąpić inicjatywę prywatną wszędzie tam, gdzie brak jest inicjatywy i środków kapitałowych prywatnych. Niezbędna interwencja państwa winna być sprawowana także pod kątem efektywności, stabilności całej gospodarki i sprawiedliwości społecznej. W warunkach chaotycznej, wolnej gospodarki rynkowej mali i średni przedsiębiorcy, świat pracy i młodzież wchodząca na rynek pracy nie będą mieć ochrony ze strony państwa, a to od nich będzie zależeć przyszłość społeczności lokalnych i całej Polski. Ten liberalny punkt widzenia nie uwzględnia dostatecznie naszego rodzimego kapitału ludzkiego. Jest on traktowany jako drugorzędny czynnik rozwoju. Kapitał ten to dzisiaj jedyny polski kapitał. Wymaga on doinwestowania, wspierania przez państwo. Rządzący muszą mieć wizję edukacyjną młodych Polaków, opartą na silnej świadomości historyczno-politycznej, mocnym charakterze narodowym oraz kwalifikacjach z dziedziny gospodarki, finansów, prawa. Obecnie niskie wykształcenie młodzieży należy przewyżczać przez utworzenie adekwatnej wizji edukacyjnej. System edukacyjny winien promować jednostkę dobrze przygotowaną zawodowo, o kwalifikacjach urzędniczych, menedżerskich, politycznych, ale także etyczną. I ten aspekt silnie podkreślał Jan Paweł II. Jego zdaniem poprawna koncepcja osoby ludzkiej

potrzebuje promocji osób przez wychowanie i formację w duchu prawdziwych ideałów, jak i podmiotowości społeczeństwa, przez tworzenie struktur uczestnictwa i współodpowiedzialności (Jan Paweł II, 1991: nr 13).

Klasa polityczna (rządzająca i opozycyjna) musi przyjąć odpowiedzialność za nadchodzące wyzwania. Dzisiaj mamy spory wyniszczające między jej odłami a potrzebą rzetelnego spojrzenia i ocen. Te spory w dłuższej perspektywie zniszczą najbardziej zacieklej emocjonalnie polityków i teoretyków polityki. Dyskusja winna być prowadzona w dobrej wierze, gdyż jak na razie zbliżenia między nowym rządem a silną opozycją nie ma. Także prawo różnie interpretowane, często łamane, nie łączy strony sporu. Politycy muszą szukać pokoju, gdyż to jest główny cel polityki. Prawo stanowione przez partie „dla siebie”, a nie dla społeczeństwa, dla tzw. rządzących zza kurtyny właścicieli wielkich międzynarodowych i krajowych korporacji, nie rozwiązuje problemów narodu polskiego, a powinno dawać ich zrozumienie i rozwiązanie. Kolejno: euro czy złoty – ten drugi jest atrybutem suwerenności Polaków, albo też kwestia wtopienia się państwa polskiego w UE. Przecież nasi antenaci to przerobili jako ofiary rozbiorów – zaborcy tłumaczyli je tym, że Polacy nie umieją się rządzić. Inne zagadnienia to sprawa programów: mieć je, czy działać *ad hoc* – to drugie grozi trudnym do wyobrażenia chaosem w państwie. Program daje nam poczucie suwerenności, że kierujemy się interesem państwa polskiego, społecznego (Wójcik 2015: 74–77).

Wybory do Parlamentu Europejskiego 9 czerwca 2024 r. wykazały, że mamy mniejszość ogarniętą ideologiczną nienawiścią do konserwatywnego PiS oraz 40% niegłosujących Polaków. Tej większości zdecydowanie nie podobają się kolejne decyzje narzucane Polsce przez UE (szerzej państwom członkowskim UE), tzw. zielonej transformacji, pakt migracyjny, a ostatnio zapowiedziano zawarcie umowy o wolnym handlu UE z krajami Mercosur (Ameryka Łacińska). Konieczność obrony polskiego terytorium przed „białoruską agresją” staje się już oczywista dla ogromnej większości Polaków. Obecne polskie władze i tzw. euroentuzjaści przyjmują ekologizm jako nową ideę, która wskaże Polsce nowoczesny rozwój. Jak na razie nie chcą oni rozmawiać ze społeczeństwem, odrzucają opinię ekonomistów, z których wynika, iż jej realizacja będzie całkowicie nieopłacalna, nie będzie się w stanie samoinwestować, że wręcz doprowadzi do wywłaszczenia, zubożenia społeczeństwa, do biedy. Podobnie ma się sprawa trzecia, której realizacja spowoduje zalanie rynków europejskich produkcją rolną tych krajów, czyniąc rolnictwo europejskie wręcz nieopłacalne. Na spotkaniu premiera

Donalda Tuska z przedstawicielami protestujących rolników 20 marca 2024 r. oświadczył on, że nie będzie negocjacji, a jedynie przedstawi swoje stanowisko, które okazało się dyrektywą UE dla rolnictwa, co oznacza, iż interesy narodowe, dzisiaj rolników, a wcześniej górników, nauczycieli, służby zdrowia i innych, nie będą brane pod uwagę. Mamy tu do czynienia z kategorycznym interwencjonizmem polityki rolnej UE wobec Polski i kilku innych krajów europejskich, którą bez sprzeciwu realizuje obecny nasz rząd. Te decyzje silnej UE wobec słabszych, nowych jej członków ukazują źródło sprzecznych, egoistycznych interesów państw. Narzucając państwom członkowskim dyrektywę Komisji UE psują wolnorynkową dynamikę gospodarczą państw średnich i małych. Interwencyjne decyzje polityków i urzędników unijnych są uznaniowe i przewlekłe, np. o zamykaniu kopalń węgla w Polsce, które nie dotyczyły górnictwa w Niemczech, decyzja o ograniczeniu powierzchni uprawy buraka cukrowego w Polsce, którą uchylono, gdy tereny uprawowe buraka przejęły firmy niemieckie, wcześniej zmuszono rząd polski do zamykania stoczni. Dominująca liberalno-lewicowa ideologia UE służy interesom wielkich korporacji najsilniejszych państw Unii. Wolnorynkowy racjonalizm przegrywa z uznaniowym ideologicznym interwencjonizmem UE.

Konieczne jest wypracowanie wspólnego stanowiska władz i narodu, uzyskanie przekonania, co jest dobre, a co fałszem, mitem. Teraz nadszedł ten moment, aby ostatecznie odrzucić sposób relacji władza-społeczeństwo polegający na dyktacie, narzucaniu decyzji społeczeństwu, jak było w czasach PRL-u, i przejść do traktowania człowieka, społeczeństwa jako aktywnego podmiotu polityki, gospodarki, kultury, budując zgodne i twórcze relacje, pozyskiwać zaufanie narodu. Polacy dają dowody, że potrafią sprzeciwiać się wyzwaniom, ideom, które godzą w narodową i państwową rację stanu. Mamy silną świadomość własności, tj. dbania o swoje, tworzenia dobra wspólnego, a także silny etos pracy. Chcemy się bogacić, uważamy to za obowiązek każdego i sens życia. Z tym realizmem społeczeństwa władze muszą się liczyć. Wszyscy dostrzegamy znaczenie UE, po której Polacy spodziewają się zasadniczej poprawy warunków życia, ale nie godzą się z likwidacją szeregu sektorów gospodarki, które odczuli górnicy, rolnicy, na opiółowywanie z praw katolików. Nie chcemy być słabym ekonomicznie, wyzyskiwanym przez władze UE krajem, lecz współtwórcami i pośredniczącymi w rozwoju wszystkich państw członkowskich.

5. Indywidualizm czy personalizizm – spór fundamentalny

Polacy potrzebują nie tylko kompetentnej, ale i etycznej dyskusji, która będzie wyznaczać kierunek polityki krytycznej. Nie zgadzam się z tymi poglądami autorów, którzy uważają, że wplatanie do tych dyskusji tematów etycznych i światopoglądowych jest zbędne, a nawet szkodliwe. Uważam, iż w debacie publicznej o państwie, o władzy politycznej stanowiska światopoglądowe są podstawowe, aby doprowadzić do uzgodnienia interesów jednostkowego ze społecznym. Pomniejszanie etyki w tej debacie, jej negowanie jest nieporozumieniem. Prowadzi do ukrywania złych czynów polityków wobec narodu. Odrzucenie etyki ogólnoludzkiej i wyższej religijnej rozbija całe nasze życie społeczno-narodowe. Czy możliwe jest porozumienie obecnych władz (rządu i opozycji) z narodem? Jak na razie władze liberalne i ich elity reprezentują emocjonalne nastawienie antypaństwowe, antyreligijne i antynarodowe oparte na obcych dla narodu polskiego kodach kulturowych (totalitaryzmu i ateizmu) i będącej w głębokim kryzysie filozofii liberalnej. Niesie ona pewne wartości, ale też postrzegana jest jako wielkie zagrożenie. Na ogół myśli się – pisze C.S. Bartnik – że liberalizm to tylko gospodarcza wolność od dyrektyw rządzącej partii politycznej, wolność od przymusów społeczno-politycznych. Ale tak nie jest. Liberalizm to kierunek, który dziś chce objąć całe życie człowieka – indywidualne i zbiorowe, i staje się przymusowym światopoglądem. Liberalizm jest dziś nową, ogromną falą, idącą po nacjonalizmie, faszyzmie, socjalizmie, marksizmie, neokapitalizmie. Jest on wieloraki i wieloznaczny... Liberalizm dzisiejszy wychodzi już daleko poza sferę ekonomiczną i ustrojową, chce się uwolnić od całej klasycznej tradycji we wszystkich dziedzinach, od wszelkiej dyscypliny społecznej, a wreszcie od determinizmu prawdy i od wyższej etyki (Bartnik 28–29.01.2006: 12; Kowalczyk 1995: 119–120). Jan Paweł II ostrzegał przed uogólnionymi konsekwencjami pełnego liberalizmu: absolutyzacją wolności, indywidualizmem, utylitaryzmem oraz bezwzględną walką o byt zamiast miłości chrześcijańskiej. Liberalizm stwarza też podatny grunt pod takie zjawiska, jak: skrajny egoizm, chaos duchowy, nieład moralny, wzrost łamania prawa. W efekcie liberalizm pogłębia radykalnie ten istniejący wciąż postmarksistowski chaos. Bywa on w Polsce pojmowany jako wolność bezkarnego grabienia innych, kradzieży, oszukiwania. Przeciwny religii jest przeciwny zarazem etyce, wyższym wartościom i podstawowym prawom społecznym (Bartnik 24.07.2002: 11; 2003c: 48–55).

Odmienne personalizm – uznaje on zasadę wrodzonej godności osoby ludzkiej, to znaczy, że osobę ludzką należy szanować, afirmować ją. Społeczeństwo istnieje dla osoby i dzięki niej. Człowiek jako osoba w życiu społecznym ma pierwszeństwo i względną autonomię, jest bowiem podstawowym podmiotem społeczności państwowej, ale wtórnie ma z nią współdziałać, poszukiwać nowych form życia społecznego i państwowego. W liberalizmie ani społeczeństwo, ani państwo nie mogą godzić w prawa jednostki – pełnego suwerena. A w kolektywistycznym marksizmie jednostka podlega kolektywowi. Ta dominacja jednostki nad społeczeństwem i państwem, jak i jej podległość kolektywom (władzy politycznej), jest wielkim błędem obu tych teorii. Funkcjonowanie społeczeństwa jest najlepsze w realizacji personalistycznej koncepcji człowieka, czyli społeczeństwa przez osobę i dla osoby. Godność osoby ludzkiej domaga się budowy życia społecznego zgodnie z zasadami dobra wspólnego, pomocniczości, solidarności, sprawiedliwości i prawdy. Zasady te porządkują demokratyczny ustrój i funkcjonowanie państwa na miarę człowieka jako osoby, gdyż umożliwiają stworzenie struktur społecznych (rodziny, narodu, Kościoła), a także form życia państwowego (decentralizacji, samorządu, pluralizmu politycznego, ekonomicznego i ideowego), które przyczynią się do wyjścia z obecnego kryzysu politycznego, w których osoba ma zapewnione poszanowanie swej godności i szansę pełnego integralnego rozwoju.

Aby polska demokracja nie przekształciła się – nie wiedzieć kiedy – w oligarchię, pod wieloma względami musi być przeformowana w duchu personalizmu politycznego, tj. zwiększenia jednostkowej i społecznej dyscypliny duchowej i materialnej, z odniesieniem całego życia publicznego do idei Boga. Życie społeczne bez Boga bardzo degraduje każde społeczeństwo. Główną słabością każdej transformacji, modernizacji jest to, iż znaczna część ludzi nie ma wtedy żadnej orientacji i daje się zmanipulować elitom. Przy tym Polacy wciąż nie są zdecydowani, na jakiej podstawie doktrynalnej oprzeć dalszy swój rozwój. Jak powinno być zatem określone miejsce obywatela w polityce? Polak nie jest przekonany, że powinien aktywnie wkroczyć do polityki zarówno lokalnej, jak i centralnej. Co więcej, najważniejsi politycy kraju mówią do młodzieży, żeby nie studiowała socjologii i politologii, a przecież nie dysponując wiedzą społeczno-polityczną, młodzież ta, nawet najbardziej odpowiedzialna, już się dystansuje od polityki. Istotna staje się w tych warunkach jakość i kierunek polemik między Polakami. Nie trzeba spierać się *ad personam*, lecz wykazywać zło popełniane przez polityków, ekonomistów, ideologów, prawników, lekarzy,

nauczycieli między sobą i przekonywać się, aby czynić dobro – by nie stawać się ofiarami zła. Należy doprowadzić do sytuacji, w której toczyć się będzie otwarta wymiana poglądów, która powinna uchronić polską demokrację przed dominacją liberalnych procedur prawnych. Dobra dyskusja winna mieć jasno określone ramy teoretyczne i prowadzić do rozstrzygnięcia postawionego problemu. Jak na razie przewaga polityczna, decyzyjna jest po stronie neoliberalistów, którzy stawiają wszystko na kartę technologicznego i materialnego wzbogacenia się. Poglądy, że bogactwo to nie wszystko i należy godzić rozwój techniczny z duchowym, są przemilczane w polityce naszych władz, a także izolowane w mediach. Potrzebna jest ofensywa kompetentnej i etycznej dyskusji. W Polsce nie brakuje personalistów, ale nie uczestniczą oni aktywnie w życiu politycznym.

6. O prawdę w mediach

Polska dotąd spełniała progowe standardy demokracji, uznawała procedury demokratyczne (wolność zakładania partii, prawo głosowania, konkurowanie o głosy, ubieganie się o urzędy). Nie można przy tym nie zauważyć, że społeczeństwo utworzyło kilkadziesiąt tysięcy stowarzyszeń i fundacji, które dobrze się rozwinęły, oraz samorząd terytorialny, który obecnie przeżywa ostry kryzys. Jednak ostatnio rząd zaatakował filary demokracji, takie jak alternatywne źródła informacji (wystarczy obserwować ostre ataki na TV Republikę, wPolsce24, TV Trwam, Radio Maryja i osobowo redaktorów: o. Tadeusza Rydzyka, Tomasza Sakiewicza i innych), problemem nadal są wolne i uczciwe wybory, zależność rządu od głosu wyborców (jest raczej przeciwnie), są rozległe obszary zastrzeżone, niepodlegające kontroli konstytucyjnych podmiotów władzy, wzajemne blokowanie się władz. Na naszych oczach dokonuje się zwrot w funkcjonowaniu państwa. Premier zapewnia, że kierunek zmian jest w interesie społeczeństwa, ale nie chce spotykać się z mediami opozycji, a nawet zapowiada ograniczenia emisji ich głosu społecznego – obywatelskiego. Politolodzy oceniają niejednoznacznie, że zmiana idzie w kierunku demokracji pozorowanej, iż raczej będzie to pogłębienie anarchii, że w interesie oligarchów zagranicznych, krajowych (Wójcik 2007: 167–168; Staniszkis 2001; Wildstein 11–17.06.2012: 58–59). O prawdę, o właściwą ocenę polityki rządu spierają się prorządowe i opozycyjne media.

We wzajemnych kontaktach polityków, jak i ich relacjach ze społeczeństwem trudną do przecenienia rolę odgrywają media. Istnieje potrzeba rozwijania rzetelnej krytycznej publicystyki politycznej. Duża część mediów jest zaangażowana w manipulowanie opinią społeczną. Stojąc bezkrytycznie po stronie rządu (PO i koalicjanci), ukrywają wzrost cen i podatków, przyczyny spadków złotego, drożyznę. Przemilczają sytuację w armii, blokują informacje dotyczące wycofania się z wielu ważnych inwestycji, wspierają działania antyrodzinne, ukrywają megakorupcję na najwyższych szczeblach urzędniczych. Nadto starają się (przy aktywnym udziale współczesnej literatury, sztuki, teatru) umyślnie zdegradować człowieka. Jego godność, wielkość, szlachetność, dobroć są ośmieszane. Moralność uważana jest za przestarzałą, obłudną, dążenie do szczęścia za oszukiwanie samego siebie, negując osobowy wymiar człowieka. Na znaczenie i rolę mediów zwraca uwagę wielu badaczy. Podzielam opinię C.S. Bartnika, który wyjaśnia tę sytuację oraz kreśli model „dziennikarza sumienia”. Jego zdaniem w Polsce objętej w życiu publicznym ateizmem państwowym, sowietyzmem i liberalizmem zagnieździła się głęboka nieprawda w życiu społecznym, w polityce, mediach, wychowaniu i w wizjach przyszłości. Na obecnym etapie kulturowym zło jest bardziej perfidne. Dziś ma miejsce najczęściej walka na prawdy, zwalcza się obcą prawdę przez swoją prawdę, atakuje się prawdą przez umyślną nieprawdę, prawdy właściwe często się ukrywa, tworzy się ideologie bez odniesienia do prawdy i kieruje się jedynie zasadą prawdy użytecznej. Poprzez media dochodzi w dużej mierze do walki z wyższą prawdą na skalę ogólną i światową. I nie ma z tego wyjścia, dopóki media nie zostaną odebrane nauczycielom nieprawdy i dopóki nie zostaną poddane ścisłej moralności prawdy. Przy technice fałszowania prawdy oraz wszechmocy niemoralnych środków przekazu potęga oszukiwania oraz niebezpieczeństwo bycia oszukanym są coraz większe. Jest pułapką demokracji, że obywatel ma sam decydować, jakie wybierać media i ich programy, gdyż żeby mógł to robić, musiałby być najpierw wychowany poza obecnymi mediami i poza propagandą. W formowaniu postaw umysłowych dzieją się rzeczy potworne. Niektóre media szerzą bezkarnie pełną demoralizację... Tendencji oszukiwania i bycia oszukanym ulega w Polsce bardzo wielu ludzi, którzy rezygnują z prawdy społeczno-politycznej i z wolności narodowo-państwowej (Bartnik 2005: 111–112). Nie uświadamiamy sobie często, jakie skutki powodują w społeczeństwie słowa wrogości wobec Kościoła wyrażane przez media.

Temu obrazowi stanu mediów w Polsce C.S. Bartnik przeciwstawia model dziennikarza wiernego w sumieniu, który jednak napotyka na olbrzymie trudności.

Dziennikarz dziś w Polsce jest jak prorok Boży, który ma widzieć rzeczywistość naszą na wylot oraz przewidywać drogi na przyszłość. Przed nim stoi zadanie budowy czy współbudowy nowej ludzkiej Polski. [Tacy dziennikarze – S.W.] są na wagę złota. Są świadkami Polski, [...] i bohaterami. Podziwiamy ich i oddajemy im najgłębszy szacunek. Kościół winien im wsparcie. Najbardziej bowiem rzetelni i szlachetni nie mają zrozumienia ze strony elit rządzących. [...] wolność mediów i demokracja słowa to jeszcze często pusty slogan. Żeby żyć, większość pracowników słowa musi milczeć, mówić półprawdy albo przynajmniej trochę kłamać, zwłaszcza w sprawach publicznych, gospodarczych i ideowych. Taka jest niechlubna tradycja. Tutaj wielką pomocą jest Ewangelia i Kościół. Wydaje się, że ateści dziennikarstwa sami nie będą w stanie wyzwolić się z uzależnienia od długotrwałego kłamstwa. Pociuszają się, że kłamstwo to „narkotyk lekki”. Ale przecież musi się położyć kres cywilizacji o prymacie kłamstwa. Kto to zrobi? Jak to zrobić? I od kiedy zacząć? (Bartnik 2003b: 230–231; zob. także Bartnik 2011: 199–206).

Wnioski

Czy możliwy jest na bazie przedstawionych uwarunkowań zwrot do personalistycznego, etycznego wymiaru polityki? Mamy do czynienia z głęboką destrukcją we wszystkich sprawach i wydaje się, że z próbą likwidacji legalnej opozycji, iż nie da się tego wszystkiego uporządkować. Jeżeli chcemy przywracać polityce właściwy sens klasyczny oraz ład moralny, to przez polityków, którzy mają nie tylko gruntowną wiedzę, doświadczenie, są wytrwali, z wyobraźnią, ale i nie akceptują zła. Politycy obojętni, odrzucający moralność uważają, że polityk chrześcijański, personalista jest mało skuteczny. Jednak skuteczność przy zastosowaniu środków niemoralnych wprowadza stany frustracji, zagrożenia, chęć rewanżu. Załamuje się stabilność społeczna (rozłamy, podziały) – kluczowa gwarancja pokoju. Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o trosce i apelu Jana Pawła II (22.05.1995): „Polska woła dzisiaj nade wszystko o ludzi sumienia!” oraz wypowiedzi wiceprezydenta Stanów Zjednoczonych Jamesa Davida Vance’a ze zjazdu w Monachium 16 lutego 2025 r., by UE nie lękała się własnych obywateli.

Duże znaczenie będzie mieć nowe ujęcie nauki o polityce, które rozwija personalizm systemowy. Personalisci starają się przekonać, że naukę o polityce warto dopełnić o aksjologię personalistyczną. Polityka się zmienia, wymaga wyznaczania nowych celów dla działań politycznych i uwzględniania wyższej etyki w rozwiązywaniu konfliktów, budowy zgody, kształtowania aktywnego i odpowiedzialnego człowieka w polityce (Wójcik 2002: 194–196; 2015: 7–93; 2021: 9–31; 2023: 149–168). Politologia nie wynika z apersonalizmu, jak się na ogół uważa w teorii, gdzie politykę traktuje się jako zjawisko materialne, bezosobowe, lecz w relacji do osoby. Człowiek to jedyny byt mający zdolność myślenia refleksyjno-symbolicznego i możliwość wolnego wyboru wartości. Jego aktywność polityczna nie może być tylko językiem przemocy, odwracania pojęć, ukrywania rzeczywistości, który uniemożliwiłby elementarne opisanie rzeczywistości. Chociaż na krótką metę może to być język skuteczny. Człowiek to nie towar i konsument, tak widzi go liberalizm, bez balastu wartości. W personalizmie człowiek ma swoje interesy i ukształtowany system wartości, który wzmacnia poczucie odpowiedzialności za świat społeczny i polityczny. Ten obecny niekorzystny stan jest przejściowy, będzie się zmieniać, gdy życie polityczne zacznie kształtować politycy odpowiedzialni i kompetentni, o postawie personalistycznej.

Bibliografia

- Bartnik, C.S. (24.07.2002), *O godność polską wobec Unii Europejskiej*, „Nasz Dziennik”: 11.
- Bartnik, C.S. (2003a), *Błędy i wypaczenia nowej ideologii*, [w:] C.S. Bartnik, *Oto Polska w was jest*, seria: *Dzieła Zebrane 34*, (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne): 40–45.
- Bartnik, C.S. (2003b), *Dziennikarz i sumienie*, [w:] C.S. Bartnik, *Oto Polska w was jest*, seria: *Dzieła Zebrane 34*, (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne): 227–231.
- Bartnik, C.S. (2003c), *O współczesnej duchowej sytuacji Polski*, [w:] C.S. Bartnik, *Dni Anioła Siódmego. Ze współczesnej teologii społeczno-politycznej*, seria: *Dzieła Zebrane 27*, (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne): 48–55.
- Bartnik, C.S. (2005), *Prawda i wolność*, seria: *Dzieła Zebrane 40*, (Lublin: Standruk).
- Bartnik, C.S. (28–29.01.2006), *Sekciarski charakter liberalizmu*, „Nasz Dziennik”: 12.
- Bartnik, C.S. (2011), *Ojczyzna w potrzebie*, seria: *Dzieła Zebrane 60*, (Lublin: Standruk).

- Hallowell, J.H. (1993), *Moralne podstawy demokracji*, tłum. J. Marcinkowski, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN).
- Jan Paweł II (1991), *Encyklika „Centesimus Annus” w setną rocznicę encykliki „Rerum Novarum”* (1.05.1991), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (21.01.2025).
- Jan Paweł II (22.05.1995), *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia. Skoczów, 22 maja 1995. Homilia w czasie mszy św. odprawionej na wzgórzu „Kaplicówka”*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/skoczowh_22051995.html (21.01.2025).
- Kowalczyk, S. (1995), *Liberalizm i jego filozofia*, (Katowice: Wydawnictwo Unia).
- Król, M. (1996), *Liberalizm strachu czy liberalizm odwagi*, seria: Demokracja. Filozofia i Praktyka, (Kraków: Znak).
- Łagowski, B. (1997), *Etyka polityczna w warunkach konfliktu*, [w:] G. Skąpska (red.), *Etyka w polityce. Debata naukowców, polityków, dziennikarzy i społeczników zorganizowana przez Konsulat Generalny Stanów Zjednoczonych w Krakowie oraz Uniwersytet Jagielloński*, (Kraków: Universitas): 35–40.
- Mocek, S. (1997), *Moralne podstawy życia politycznego*, (Warszawa: Instytut Studiów Politycznych).
- Rokita, J.M. (20.01.2024), *Nic podobnego nie przydarzyło się ani sądom III Rzeszy, ani sądom ZSRR*, „Gazeta Warszawska”.
- Sobczak, J. (2005), *Dylematy etyki dziennikarskiej*, [w:] K. Zamiara (red.), *Etyczne aspekty badań społecznych*, seria: Człowiek i Społeczeństwo 24, (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM): 135–158.
- Staniszki, J. (2001), *Postkomunizm. Próba opisu*, seria: Idee i Polityka, (Gdańsk: słowo/obraz terytoria).
- Stróżewski, W. (1992), *W kręgu wartości*, (Kraków: Znak).
- Sztompka, P. (1999), *Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych: zaufanie, lojalność, solidarność*, [w:] P. Sztompka (red.), *Imponderabilia wielkiej zmiany: mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji*, (Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN): 265–282.
- Wildstein, B. (11–17.06.2012), *Dlaczego nie lubię III RP, „Uważam Rze”*: 58–59.
- Wójcik, S. (2002), *Zapomniana polska ekonomia społeczna XX wieku*, seria: Prace Wydziału Nauk Społecznych – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 84, (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL).
- Wójcik, S. (2007), *Naród, samorząd terytorialny, demokracja w III Rzeczypospolitej*, seria: Prace Wydziału Nauk Społecznych – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 113, (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL).
- Wójcik, S. (2015), *Personalizm polityczny. Zarys problemów*, (Lublin: Wydawnictwo KUL).

- Wójcik, S. (2021), *Ekonomia a personalizm systemowy*, „Studia i Analizy Nauk o Polityce” 1: 9–31. DOI: 10.31743/sanp.12250.
- Wójcik, S. (2023), *Polityka i politologia z perspektywy personalizmu systemowego*, „Gubernaculum et Administratio” 2(28): 149–168.
- Ziemkiewicz, R.A. (6.10.2024), *Dlaczego jestem wściekły na PiS*, „Do Rzeczy” 41: 15–19.
- Zybertowicz, A. (16–22.04.2012), *Tak to działa w tuskokracji*, „Uważam Rze”: 28.

On the Direction of Critical Policy

O kierunek polityki krytycznej

STANISŁAW WÓJCIK

Prof. Dr. Habil., Emeritus Professor at the John Paul II Catholic University of Lublin

e-mail: wojckst@kul.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-0616-3604>

Abstract: Politics needs not only internal rationality and orderliness of law, which should be characterised by coherence of argumentation, but also – as urgently as ever – ethos, this carrier of values that bring order to human communication, so much underestimated today, yet influencing political phenomena and processes, objective theory. Rationality and morality are rooted in society as a whole. The pursuit of full political power, its maximisation by the winning parties, cannot be the main goal. Politicians should also take into account the dignity of human beings and society. The way to reconcile the two goals is shown by systemic personalism. This is a different approach in the understanding of politics and the science of politics as acting in the interests of a common society. Nowadays, there is no agreement on the essence of politics, there is no recognition of its ethical dimension. Fashionable relativism and the increasing fragmentation of political science make it impossible to understand the increasingly dynamic and vast field of politics.

Keywords: politics, society, personalism

Streszczenie: Polityka potrzebuje nie tylko wewnętrznej racjonalności i uporządkowania prawa, które winno odznaczać się spójnością argumentacji, ale także – jakże pilnie – etosu, tego nośnika wartości, które wprowadzają ład w ludzką komunikację, tak bardzo dzisiaj niedocenianego, a przecież wpływającego na zjawiska i procesy polityczne, na obiektywną teorię. Racjonalność i moralność stanowią zakorzenioną w społeczeństwie całość. Sama pogoń za pełnią władzy politycznej, jej maksymalizacją przez zwycięskie partie nie może stanowić głównego celu. Politycy powinni uwzględniać także godność człowieka i społeczeństwa. Drogę do pogodzenia obu celów ukazuje personalizm systemowy. Jest to inne podejście w rozumieniu polityki i nauki o polityce jako działania na rzecz interesu wspólnego społeczeństwa. Dzisiaj nie ma zgody co do istoty polityki, brakuje uznania dla jej wymiaru etycznego. Modny relatywizm i postępująca fragmentaryzacja politologii uniemożliwiają poznanie coraz bardziej dynamicznego i rozległego pola polityki.

Słowa kluczowe: polityka, społeczeństwo, personalizm

We are experiencing times in which the crisis is deepening not only political, legal, economic, but also ideological and spiritual, which is especially easy to see in the space of political journalism, where a fierce struggle for the truth is taking place. In these disputes, not only the direction of critical policy is lost, but also the atmosphere of rational dialogue indicating the prospects, opportunities, and difficulties of the development of society and the state. What is missing is a concept acceptable to the majority of the population that reforms the system and functioning of the state, the economy and even the justice system. Our social, political, and economic life should be based on truth and strive for the common good of the people. Truth, in the sense of personalism as the conformity of the person to reality, is the basis of existence and at the same time the main task of man of all times and places. However, the truth has always been and is incomplete, violated in the field of knowledge, ideas, speech, social life and all action. Thus, although Man lives from truth and strives for truth, he nevertheless creates a lot of untruth, not only because of lack of adequate knowledge, error, but also because he wants to change reality to a more favourable one by words alone, or he also consciously distorts the truth with his mind, will, feelings, behaviour, actions (Bartnik 2005: 11; Hallowell 1993; Król 1996; Łagowski 1997; Mocek 1997; Sobczak 2005: 135–158; Stróżewski 1992; Sztompka 1999). Today, the truth is denied by the so-called political correctness, inversion of concepts, concealment of reality, verbal aggression, which prevents the elementary description of reality. Political correctness arises from the powerlessness of society and state authorities, it appears when people feel that their personal resourcefulness finds space for creative striving for existence and accept many shortcomings of the system, especially the deliberately vague “top-down policy” of tolerance for the past, to which a significant part of society succumbs, creating their own rules of relations with the system, allowing theft, corruption, illegal business deals, contesting God, the church, religion. Man loses his sense of peace, beauty, and truth (Zybertowicz 16–22.04.2012: 28; Wójcik 2023: 163–165). In Poland, where public life is dominated by atheism and liberalism, there is a profound untruth in politics, media, education, and visions of the future. Democracy is based on truth, but when there is no truth, manipulation, demoralisation occurs, society and power become radicalised.

The aim of the publication is to demonstrate the need to complement the political debate, social communication in the spirit of personalism as a carrier of values that bring order into interpersonal relations, into human

communication. The theses are as follows: there is a weak Christian stratum at the core of politics and the media; liberalism has gained wide recognition, which carries certain values but is also seen as a great threat; the egoism of elites vying for full power in the state clashes with a society lacking sufficient experience and knowledge amid ongoing disputes over a fully democratic rule of law; systemic personalism, which creates a whole system of reality correlated with the phenomenon of the human person, can lead us out of this anthropological crisis.

In the analysis of the deepening political, economic, social crisis, the loss of rational dialogue, I use critical political science in conjunction with economics and a personalist and liberal axiological perspective, which allow us to follow the directions of critical politics, disputes between ruling and opposition parties and their media for a new system, the functioning of the state and society.

1. Poland Before the Challenge

For centuries, and this is also confirmed by the period of recent history, Poland has been and is doomed to associate its cultural identity with the ideas of freedom, the dignity of the human person and independence. Today, new challenges face our nation as it tries to rebuild its identity, the value of freedom, justice, the right to property, decent work and wages, and to facilitate socio-occupational advancement. We observe how social, cultural, scientific life begins to take place spontaneously on an economic basis, without the need for special intervention. The importance of the state is decreasing, the role of political parties, the media and large corporations is growing. In the political and sociological literature on the creation of conditions for an information or knowledge society in Poland, it is written that the beginning of the 21st century, due to the dynamic progress of technology and the sciences, will be a period of a new revolution involving radical changes in the organisation of industrial societies. The Polish information society is still treated as an abstract, which represents a rather distant goal of restructuring society. This is because we are not yet experiencing the shocking upheaval of our existence, we have not created a new language to describe this new reality, and as a civil society we are in the process of creating organizations and associations that fill the space between the individual and

the family and the state. Certainly, it will be necessary to take into account such threats as, e.g., getting lost in artificial reality, in information terror, or in political, doctrinal or press dictate. But one can also hope that this new technology, this new language will help to show the emerging opportunities for development more quickly, to arouse hope for a more effective fight against unemployment or inflation, for raising the standard of living. Great hope must be placed in the pluralism of the media, universities and elites, and in the authority of the Catholic Church.

2. Dogmas of Liberal Ideology – Opportunities and Threats

This important topic of the new quality of life of Polish society in the context of social, political, economic and cultural modernization is being implemented under the dominant influence of liberal-left politicians supported by partners from the European Union (EU). The new system is being built and civil society is still not coping with many issues, especially ethical ones. For us Poles, trying to catch up with the technologically advanced west of Europe, it will be important whether we will achieve lasting economic and political success, paying for it the high price of reducing the personality of the individual. Will it be a success at all? And what about the concept of a full man, spiritually enriched and responsible for his destiny? It cannot be ruled out that the concentration of capital and knowledge in the negative aspect can lead to the re-slavery of people without capital and knowledge.

For a long time, the idea of a united Europe, which has been well received by Poles and which brings hope for a better tomorrow, is currently experiencing a crisis. More and more people are wondering what mistakes were made, because everything was supposed to be good, and in general it starts to be bad and gets worse. In fact, it is very good only for a narrow group that has become rich and has gained leading positions in the state and the EU. According to Czesław S. Bartnik, an important answer is given by the set of dogmas of liberal doctrine, which assimilates the ideological dogmas of the New Left, which destructively affect life in Poland. The basic components of this ideological hybrid, which concern politics, economy and culture, are: (1) the disappearance of states (their place is to be taken by globalism, in which there will be a multitude of geographical and ecological regions, i.e. gardens of paradise for the rich); (2) a new global and

regional order (to be based on elite democracy, without universal democracy); (3) a free market (to replace power, governance and the system of law, to ensure the omnipotence of money); (4) the aid system (to prevent major rebellions and riots); (5) the “Guatemalanisation” of Eastern European countries (90% of the land and capital in Guatemala is owned by a few rich people, Americans, Germans, Jews, and Guatemalans are already slaves of the wealthy families); (6) the depopulation policy (is to be served respectively by: sex education, sexualism, contraception, abortion, euthanasia, obstruction of medical care, denial of assistance to large families, legalisation of LGBT marriage and adoption of children by them); (7) the lowering of the cultural rate of the masses (this includes limiting the access of the lower classes to the benefits of higher civilisation, pushing them away from higher education, keeping them out of the public media, reducing investment in science and the arts); (8) the lack of a functioning state and universal democracy are supposed to cover up local governments (they are increasingly bogus); (9) the dishonouring of the military and public services (the army must be small in number, under-armed and ridiculed, as it can nevertheless resist this ideology, the plundering of the homeland, cheating at elections and false pro-EU propaganda). In the conclusion, C.S. Bartnik notices:

Certain centres, difficult to identify, want to use the unification process to gain power over us, to possess our goods and to impose on us an ideology not much different from the Bolshevik one. While the Western countries have united fairly and in open cards, the Eastern countries are wanted to be won by force, deception and on worse terms. [...] Poles are currently less divided by their attitude to the Union than by their attitude to this conquering ideology, which does not coincide with the matter of unification as a historical process, but is a kind of heist of the richer countries of the Union “on the banks of the eastern countries” (Bartnik 2003a: 40).

Further in-depth analyses of the EU’s evolution are needed in order to recognise and neutralise the many risks alongside the expected benefits. It is about those decisions of the Union that liquidate entire branches of Polish industry, causing mass layoffs, block economic and technological development, spread anti-family propaganda, break up the Polish Church, and raise fears about the liquidation of the state.

3. Destruction of the State and Law

Months have passed since the parliamentary elections of October 15, 2023, when the opposition political formation consisting of politicians from the Civic Platform (PO), the Polish People's Party (PSL), Poland 2050 (Polska 2050) and The New Left (Nowa Lewica) took almost full power in Poland (legislative, executive, judicial). Beyond its reach remains presidential power, the takeover of which is currently being fiercely fought with the opposition in a climate of talk, destruction, and destruction of the rival's reputation. The new parliament and government are conducting a series of incomprehensible actions that disturb the public. The parliament adopts resolutions without regard to the relevant provisions of the constitution and laws, announces withdrawals and withdraws immunities from opposition MPs, appoints investigative committees to account the rule of Law and Justice (PiS), which deny the interrogated the right to free expression, arrests, as if this government intended to liquidate the legitimate opposition. Half of Polish adults (approx. 7.5 million) is not in favour of federalisation, the construction of a European superstate. But they are not "Eurosceptic," they are the supporters of the union of sovereign states (confederation). An even greater part of Poles do not want to continue the communist project of building a new Poland, which deprives us of patriotism, religion, tradition, and national identity. Strong social unrest is caused by the intentions of the government, which is attempting to implement

[...] an innovative idea of a limited state of emergency aimed at suspending the constitutional prerogatives of the head of state – unknown in the horizon of the entire European political and legal thought, questions the legal power of key political institutions of the Polish state (the National Bank of Poland), as well as courts described as non-courts [...] (the Constitutional Tribunal, the Supreme Court) (Rokita 20.01.2024: 2).

The courts accept the unlawful actions of the politicised prosecutor's office, some judges try to exclude another judge (appointed by the National Court Register) from the ruling, the judgments of judges appointed in recent years are being challenged. This political chaos and deepening lawlessness is seriously weakening our state. It is often referred to as the PO-PiS party state and is treated as the subject of a political game.

The scale of the attack on the state system, on the rule of law are dangerous developments. The evolution of the state system towards full democracy

is under threat. Socialism has collapsed, and neoliberal, chaotic capitalism is developing in Poland, absolutising the importance of the economy, the role of elites and atheism. The current government represents influential interest groups emerging from the Polish People's Republic (PRL): the appropriated nomenclature, bureaucracy, business of the Third Republic, originating from these backgrounds. Under strong pressure from the EU, said government also initiated cooperation with Soviet (Belarusian) communism, which is rapidly turning into state capitalism, which the global oligarchs of Western and Eastern Europe want to use today. Will the emerging resistance of society (demonstrations, strikes) stop the authoritarian aspirations of the new government? The constitution ceases to apply not only to the central executive but also to the local administration, the judiciary. This apparent chaos in the state must be overcome by building elementary political unity and proper judicial control.

We are still dealing with the roundtable system. While in power (2015–2023), PiS politicians, statisticians, state-appointeds, wanted to amend the 1997 constitution and destroy the round-table institutions. Politicians and pro-PO supporters – as opposition – protested that PiS was destroying the state, but which one? Today, this dispute is no longer understood. PO, on the other hand, however verbally, advocated maintaining the *status quo* of Poland's system, "so that everything will be as it used to be," while now it has put forward the slogan of "fighting democracy" in the interests of the oligarchs and its political-administrative base. Some of its politicians, speaking to young Poles on so-called campuses, have spoken out to arouse their hostility to the state, considering themselves anti-state. The Platform takes power with the slogan of "fighting democracy" – is it to decree the abolition of the state? Focusing on the idea of uniting Poland with the EU, PO does not know how to defend Poland's inalienable interests, while PiS, the opposition, did not know how to do it well, but is trying (for discussion see: Ziemkiewicz 6.10.2024: 15–19).

4. Difficulties with Development Policy

What is the future of Poland in the social and economic aspects? The media are sounding the alarm about the deepening divisions and rifts in society, the continuing hostility of the political elite (government – opposition).

For a year now, investment has stopped, and there has even been a flight of foreign investors, a stagnation, accompanied by the pessimism of entrepreneurs who not only do not feel protected by the state but are actually fought against, while they are the ones who largely contribute to making society richer and maintaining job security. Particularly dangerous for the Polish economy will be the radical increase in energy prices announced by the government, which we are already seeing, and the withdrawal of Western entrepreneurs due to the expected drastic production costs. It will also cause a sharp decline in the competitiveness of the Polish economy on world markets.

Economists warn that from 2023 onwards, the consumption-based development of the Polish economy, i.e. carried out by an increase in the population's income, is over. The Polish economy currently needs a dynamic growth of investment. The outgoing government (PiS) had ambitious investment plans: the construction of the Central Communication Port (CPK), nuclear power plants, digitalisation of offices... but the new government will not continue them. Why the decision to sell part of the port of Szczecin to a foreign business is not surprising. The prime minister explains that he is introducing a system of deregulation of the Polish economy, that the government is moving away from interventionism, giving "free rein" to large investors, entrepreneurs as a fully liberal government. At the same time, he believes that this change is in the interests of Poles, and the government media are silent, but most often ostentatiously praise. Another incomprehensible announcement by the government is the introduction of a cadastral tax, i.e. a tax on the value of the land, building or flat owned, which could lead to expropriation, especially of small and medium-sized owners. It is the dynamics of the economic class developing investments that will determine the growth of national income, the state budget, the scale of social policy. The current budget is threatened, inflation and prices are expected to rise. The income of the population will not increase, there will be an increase in taxes, the debt will rise. Will the indicated tax-free amount of 60 thousand be implemented? There is a growing belief that governments are ruining fiscal and monetary policy. All this will lead to the impoverishment of society. As it should be assumed, the incomes from the so-called National Recovery Plan is a financial injection from the EU for the energy transition, but it will only have an effect in five to six years (it will not reduce inflation) and that is provided it is the right economic investment, especially as there are serious doubts about, among other things, whether it will ensure energy

continuity. But the pro-government media hide these assessments of economists, and opposition politicians and their media criticise the closure of mines, the lack of effective economic protection for agriculture, small and medium-sized businesses, the propensity of radical neoliberals (politicians) to sell everything they can, even strategic enterprises, as well as banks, the media, agricultural land, forests..., there will be nothing to be reborn from. Economists warn of a return to poverty.

We are in a difficult period of economic transformation. As the system changes, our society also changes, it becomes more independent, complex, requires new ways of managing and taking into account the actual participation in power, but the importance of political parties still remains. An important indicator of these changes, the growing activity of society, has become a grassroots, mass cross-party movement defending the CPK, treating it not only as an important development institution, but a project of dignity, a manifestation of new aspirations of society. There is a need to find answers, ideas on how to counter threats leading to impoverishment. So far, the prescriptions of the classical economists to use borrowing, spending reductions and no government regulation of the market have not worked. Reductionist is the position of the PO, rejecting the idea of modernisation supported by the centre (ruling party), opposing its universal privatization, local development, supported by EU funds. The pro-government media is dominated by enthusiastic support for all EU decisions and attacks on the opposition for criticizing the EU authorities and their reform plans.

The presence of the state in socio-economic life is due to the fact that it must replace private initiative wherever there is a lack of private initiative and capital resources. The necessary state intervention must also be carried out in terms of efficiency, stability of the entire economy and social justice. In a chaotic, free market economy, small and medium-sized entrepreneurs, the world of work and young people entering the labour market will not be protected by the state, and the future of local communities and the whole of Poland will depend on them. This liberal point of view does not take sufficient account of our native human capital. It is considered a secondary factor in development. This capital is the only Polish capital today. It requires investment and support from the state. Leaders must have an educational vision for young Poles, based on a strong historical and political awareness, strong national character and qualifications in the field of economy, finance, and law. Today, the low education of young people must be overcome by creating an adequate educational vision. The educational system

should promote a professionally well-prepared individual with official, managerial, political, but also ethical qualifications. And this aspect was strongly emphasised by John Paul II. In his opinion, a correct conception of the human being requires the promotion of individuals through education and formation in the spirit of true ideals, as well as the subjectivity of society, through the creation of structures of participation and co-responsibility (John Paul II, 1991: No. 13).

The political class (ruling and opposition) must accept responsibility for the challenges ahead. Today we have a devastating dispute between its fragments and the need for a fair look and assessments. These disputes will destroy the most emotionally charged politicians and political theorists in the long run. The discussion should be conducted in good faith because so far there is no rapprochement between the new government and the strong opposition. Also, the law, interpreted differently, often violated, does not unite the parties to the dispute. Politicians must seek peace because that is the main aim of politics. Laws made by parties “for themselves” and not for the public, for the so-called ruling from behind the curtain owners of large multinational and national corporations, do not solve the problems of the Polish people but should provide understanding and solutions. In order: the euro or the zloty – the latter is an attribute of the sovereignty of Poles, or the issue of the Polish state’s blending into the EU. After all, our ancestors reworked it as victims of partitions – the invaders explained it by the fact that Poles do not know how to govern themselves. Other issues are the question of programmes: to have them or to act *ad hoc* – the latter risks chaos in the state that is difficult to imagine. The program gives us a sense of sovereignty, that we are guided by the interests of the Polish state, social state (Wójcik 2015: 74–77).

The European Parliament elections on June 9, 2024 showed that we have a minority gripped by ideological hatred of the conservative Law and Justice party and 40% of non-voting Poles. This majority strongly dislikes the successive decisions imposed on Poland by the EU (more broadly on the EU Member States), the so-called green transition, the migration pact and, most recently, the announced EU free trade agreement with the Mercosur countries (Latin America). The need to defend Polish territory against “Belarusian aggression” is already becoming obvious to the vast majority of Poles. The current Polish authorities and so-called Euro-enthusiasts are embracing environmentalism as the new idea that will point Poland towards modern development. So far, they do not want to talk to society, they reject

the opinion of economists, from which it follows that its implementation will be completely unprofitable, it will not be able to self-invest, that it will even lead to expropriation, to impoverishment of society, to poverty. Similarly, the third issue, the implementation of which will flood the European markets with agricultural production of these countries, making European agriculture even unprofitable. At a meeting between Prime Minister Donald Tusk and representatives of the protesting farmers on March 20, 2024, he declared that there would be no negotiations, but would only present his position, which turned out to be an EU directive for agriculture, meaning that the national interests, today of farmers and before that of miners, teachers, health care and others, would not be taken into account. We are dealing here with the categorical interventionism of the EU's agricultural policy towards Poland and several other European countries, which is being implemented without opposition by our current government. These decisions of a strong EU against its weaker, new members reveal the source of conflicting, selfish interests of states. EU Commission directives imposed on member states are undermining the free market economy of small and medium-sized countries. The interventional decisions of EU politicians and officials are discretionary and long-lasting, e.g., the decision to close coal mines in Poland, which did not apply to mining in Germany, the decision to limit the area of sugar beet cultivation in Poland, which was repealed when beet cultivation areas were taken over by German companies, the Polish government was previously forced to close shipyards. The dominant liberal-left ideology of the EU serves the interests of the big corporations of the strongest EU states. Free-market rationalism is losing out to the EU's arbitrary ideological interventionism.

It is necessary to develop a common position of the authorities and the people, to gain conviction, what is good and what is false, a myth. Now is the moment to finally reject the way of power-society relations consisting of dictate, imposing decisions on society, as it was in the times of the People's Republic of Poland, and to move on to treating man, society as an active subject of politics, economy, culture, building consensual and creative relations, gaining the trust of the nation. Poles give evidence that they are able to resist challenges, ideas that contradict the national and state right of the state. We have a strong awareness of ownership, i.e. looking after our own, creating a common good, and a strong work ethos. We want to get rich, we consider it the duty of everyone and the meaning of life. With this realism of society, the authorities must reckon. We all recognise

the importance of the EU, after which Poles expect a fundamental improvement in living conditions, but do not accept the liquidation of a number of sectors of the economy, which were felt by miners, farmers, they do not accept sawing off the rights of Catholics. We do not want to be an economically weak country, exploited by the EU authorities, but co-creators and intermediaries in the development of all member states.

5. Individualism or Personalism – A Fundamental Dispute

Poles need not only competent but also ethical discussion, which will determine the direction of critical policy. I do not agree with the views of the authors, who believe that it is unnecessary and even harmful to involve ethical and ideological topics in these discussions. I believe that in the public debate about the state, about political power, worldview positions are fundamental in order to bring about an alignment of individual and societal interests. To belittle ethics in this debate, to deny it, is a misunderstanding. It leads to hiding the bad deeds of politicians towards the nation. The rejection of universal and higher religious ethics breaks up our entire social and national life. Is it possible for the current authorities (government and opposition) to reach an agreement with the people? So far, the liberal authorities and their elites represent an emotional anti-state, anti-religious, and anti-national attitude based on cultural codes alien to the Polish nation (totalitarianism and atheism) and a liberal philosophy that is in deep crisis. It carries certain values, but it is also seen as a great threat. It is generally thought, – writes C.S. Bartnik – that liberalism is merely economic freedom from the directives of the ruling political party, freedom from socio-political compulsions. But it's not like this. Liberalism is a trend that today wants to embrace the whole of human life – individual and collective, and it is becoming a coercive worldview. Liberalism today is a new, huge wave, following nationalism, fascism, socialism, Marxism, neo-capitalism. It is multifaceted and ambiguous... Today's liberalism goes far beyond the economic and political sphere, it wants to free itself from the entire classical tradition in all areas, from all social discipline, and finally from the determinism of truth and from higher ethics (Bartnik 28–29.01.2006: 12; Kowalczyk 1995: 119–120). John Paul II warned against the generalised consequences of full liberalism: the absolutisation of freedom, individualism, utilitarianism, and

the ruthless struggle for existence instead of Christian love. Liberalism also creates a fertile ground for such phenomena as: extreme egoism, spiritual chaos, moral disorder, the growth of law-breaking. As a result, liberalism radically deepens the still existing post-Marxist chaos. In Poland, it is understood as the freedom to plunder others, steal and cheat with impunity. Opposed to religion, it is also opposed to ethics, higher values and fundamental social rights (Bartnik 24.07.2002: 11; 2003c: 48–55).

Different personalism – it recognizes the principle of the inherent dignity of the human person, that is, that the human person must be respected, affirmed. Society exists for the person and because of them. Man as a person in social life has priority and relative autonomy because he is the basic subject of the state community, but he has to interact with it secondarily, to seek new forms of social and state life. Under liberalism, neither society nor the state can harm the rights of the individual – the full sovereign. In collectivist Marxism, the individual is subject to the collective. This domination of the individual over society and the state, as well as its subordination to collectives (political power), is a great mistake of both these theories. The functioning of society is best in the realisation of the personalistic concept of man, that is, society through and for the person. The dignity of the human person requires the construction of social life in accordance with the principles of the common good, subsidiarity, solidarity, justice and truth. These principles regulate the democratic system and the functioning of the state according to the needs of man as a person, since they make it possible to create social structures (family, nation, Church), as well as forms of state life (decentralisation, self-government, political, economic and ideological pluralism) that will contribute to the way out of the current political crisis, in which a person is ensured respect for their dignity and the chance of full integral development.

In order for Polish democracy not to turn – nobody knows when – into an oligarchy, in many respects it must be reformed in the spirit of political personalism, i.e. increase individual and social spiritual and material discipline, with the reference of all public life to the idea of God. Social life without God greatly degrades any society. The main weakness of any transformation, modernisation is that a significant part of the people then have no orientation and are manipulated by the elites. At the same time, Poles are still undecided on what doctrinal basis to base their further development. How should the place of the citizen in politics be determined? The Pole is not convinced that he should actively enter into both local and

central politics. Moreover, the most important politicians of the country tell young people not to study sociology and political science, and yet without socio-political knowledge, these young people, even the most responsible, are already distancing themselves from politics. The quality and direction of polemics between Poles becomes important in these conditions. It is not necessary to argue *ad personam*, but to demonstrate the evil committed by politicians, economists, ideologues, lawyers, doctors, teachers among themselves and to convince each other to do good – not to become victims of evil. It is necessary to bring about a situation in which there will be an open exchange of views, which should protect Polish democracy from the dominance of liberal legal procedures. A good discussion should have a clearly defined theoretical framework and lead to a solution of the problem posed. So far, the political advantage, the decisive one is on the side of neoliberals, who put everything on the card of technological and material enrichment. The view that wealth is not everything and that technical and spiritual development should be reconciled is silenced in the policies of our authorities and also isolated in the media. What is needed is an offensive of competent and ethical discussion. There is no shortage of personalists in Poland, but they do not actively participate in political life.

6. For Truth in the Media

So far, Poland has met the threshold standards of democracy, recognised democratic procedures (freedom to form parties, the right to vote, to compete for votes, to run for office). It is impossible not to note that the society has created tens of thousands of associations and foundations that have developed well, and local government is currently experiencing a sharp crisis. However, recently the government has attacked pillars of democracy, such as alternative sources of information (it is enough to observe the fierce attacks on TV Republika, wPolsce24, TV Trwam, Radio Maryja and personally the editors: Fr. Tadeusz Rydzyk, Tomasz Sakiewicz and others), the problem is still free and fair elections, the dependence of the government on the vote of the electorate (it is rather the opposite), there are extensive reserved areas, not subject to the control of constitutional subjects of power, mutual blocking of authorities. Before our eyes, there is a turning point in the functioning of the state. The prime minister assures that the direction of

change is in the public interest, but he does not want to meet with the opposition media and even announces restrictions on the emission of their social – civil voice. Political scientists assess ambiguously that the change is moving towards an apparent democracy, that it will rather be a deepening of anarchy, that it is in the interests of foreign and domestic oligarchs (Wójcik 2007: 167–168; Staniszkis 2001; Wildstein 11–17.06.2012: 58–59). Pro-government and opposition media are arguing about the truth, about the proper assessment of the government's policy.

In the mutual contacts of politicians, as well as their relations with society, the role of the media is difficult to overestimate. There is a need to develop sound critical political journalism. A large part of the media is involved in manipulating public opinion. Standing uncritically on the side of the government (PO and the coalition), they hide the rise in prices and taxes, the reasons for the decline in gold, the overpricing. They silence the situation in the army, block information about the withdrawal of many important investments, support anti-family activities, hide mega-corruption at the highest levels of government. Moreover, they try (with the active participation of contemporary literature, art, theatre) to deliberately degrade man. His dignity, greatness, nobility, kindness are ridiculed. Morality is considered obsolete, hypocritical, the pursuit of happiness for deceiving oneself, denying the personal dimension of man. The importance and role of the media has been highlighted by many researchers. I agree with C.S. Bartnik, who explains this situation and draws a model of "journalist of conscience." In his view, in Poland covered in public life by state atheism, Sovietism and liberalism, deep untruths have nested in social life, politics, the media, education, and visions of the future. At the present cultural stage, evil is more perfidious. Today there is often a struggle for truths, a foreign truth is fought by one's own truth, a truth is attacked by a deliberate untruth, proper truths are often hidden, ideologies are created without reference to truth and are guided only by the principle of useful truth. Through the media, there is a great deal of struggle against the higher truth on a general and global scale. And there is no way out of this until the media is taken away from the teachers of untruth and until they are subjected to a strict morality of truth. With the technique of falsifying the truth and the omnipotence of the immoral media, the power of deception and the danger of being deceived are increasing. It is a trap of democracy that the citizen has to decide for himself which media and their programs to choose because in order to do this, he would first have to be brought up outside the current media and

outside propaganda. In the formation of mental attitudes, terrible things happen. Some media spread complete demoralisation with impunity... the tendency to deceive and be deceived is experienced by many people in Poland who renounce socio-political truth and national-state freedom (Bartnik 2005: 111–112). We often do not realise the effect that words of hostility to the church expressed by the media have on society.

To this picture of the state of the media in Poland, C.S. Bartnik contrasts the model of a journalist faithful in conscience, which, however, encounters enormous difficulties.

A journalist today in Poland is like a prophet of God who has to see our reality inside out and predict the ways for the future. He faces the task of building or co-building a new human Poland. [Such journalists – S.W.] are worth their weight in gold. They are witnesses of Poland, [...] and heroes. We admire them and give them the deepest respect. The church owes them support. The most honest and noble have no understanding from the ruling elites. [...] freedom of the media and democracy of speech are often empty slogans. To live, most workers of the word must remain silent, tell half-truths, or at least lie a little, especially in public, economic, and ideological matters. It's a disgraceful tradition. The Gospel and the Church are of great help here. It seems that atheists of journalism alone will not be able to free themselves from the addiction to long-term lies. They take comfort in the fact that lying is a "light drug." But there must be an end to a civilisation of lies. Who is going to do it? How to do it? And when to start? (Bartnik 2003b: 230–231; see also Bartnik 2011: 199–206).

Conclusions

Is it possible, on the basis of the conditions presented, to return to a personalistic, ethical dimension of politics? We are dealing with deep destruction in all matters, and it seems that with the attempt to liquidate the legal opposition, that it is impossible to put all this in order. If we want to restore the right classical sense and moral order to politics, it is through politicians who have not only thorough knowledge, experience, perseverance, imagination, but also do not accept evil. Indifferent politicians, rejecting morality, believe that a Christian politician, a personalist, is ineffective. However, the effectiveness of using immoral means introduces states of frustration, threats, the desire for revenge. Social stability (splits, divisions) is collapsing – a key guarantee of peace. It is impossible not to mention the concern

and appeal of John Paul II (22.05.1995): "Poland cries out today above all for people of conscience!" and the statements of the Vice President of the United States, James David Vance, at the Munich conference on February 16, 2025, that the EU should not be afraid of its own citizens.

Of great importance will be a new approach to policy science that develops systemic personalism. Personalists try to convince that the science of politics is worth supplementing with a personalist axiology. Politics is changing, it requires setting new goals for political action and taking into account higher ethics in conflict resolution, building consensus, forming an active and responsible person in politics (Wójcik 2002: 194–196; 2015: 7–93; 2021: 9–31; 2023: 149–168). Political science does not arise from apersonalism, as is generally believed in theory, where politics is treated as a material, impersonal phenomenon, but in relation to the person. Man is the only being who has the capacity for reflective-symbolic thinking and the ability to freely choose values. His political activity cannot be only a language of violence, of inversion of concepts, of concealment of reality, which would prevent an elementary description of reality. Although in the short run it can be an effective language. Man is not a commodity and a consumer, as liberalism sees him, without a ballast of values. In personalism, a person has their own interests and a formed value system that strengthens a sense of responsibility for the social and political world. This current unfavourable state is temporary, it will change when responsible and competent politicians with a personalistic attitude begin to shape political life.

References

- Bartnik, C.S. (24.07.2002), *O godność polską wobec Unii Europejskiej* [For Polish Dignity Before the European Union], "Nasz Dziennik": 11.
- Bartnik, C.S. (2003a), *Błędy i wypaczenia nowej ideologii* [Errors and Distortions of the New Ideology], [in:] C.S. Bartnik, *Oto Polska w was jest* [Behold, Poland Is in You], series: *Dzieła Zebrane 34* [Collected Works 34], (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne): 40–45.
- Bartnik, C.S. (2003b), *Dziennikarz i sumienie* [Journalist and Conscience], [in:] C.S. Bartnik, *Oto Polska w was jest* [Behold, Poland Is in You], series: *Dzieła Zebrane 34* [Collected Works 34], (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne): 227–231.

- Bartnik, C.S. (2003c), *O współczesnej duchowej sytuacji Polski* [On the Contemporary Spiritual Situation of Poland], [in:] C.S. Bartnik, *Dni Anioła Siódmego. Ze współczesnej teologii społeczno-politycznej* [Seventh Angel Days: From Contemporary Socio-Political Theology], series: *Dzieła Zebrane 27* [Collected Works 27], (Radow: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne): 48–55.
- Bartnik, C.S. (2005), *Prawda i wolność* [Truth and Freedom], series: *Dzieła Zebrane 40* [Collected Works 40], (Lublin: Standruk).
- Bartnik, C.S. (28–29.01.2006), *Sekciarski charakter liberalizmu* [The Sectarian Nature of Liberalism], "Nasz Dziennik": 12.
- Bartnik, C.S. (2011), *Ojczyzna w potrzebie* [A Homeland in Need], series: *Dzieła Zebrane 60* [Collected Works 60], (Lublin: Standruk).
- Hallowell, J.H. (1993), *Moralne podstawy demokracji* [The Moral Foundation of Democracy], transl. J. Marcinkowski, (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN).
- Jan Paweł II (1991), *Encyklika w setną rocznicę encykliki "Rerum Novarum"* (1.05.1991) [Encyclical "Centesimus Annus" in the Centenary of the Encyclical "Rerum Novarum"), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html (21.01.2025).
- Jan Paweł II (22.05.1995), *Polska potrzebuje dzisiaj ludzi sumienia. Skoczów, 22 maja 1995. Homilia w czasie mszy św. odprawionej na wzgórzu „Kaplicówka”* [Poland Today Needs People of Conscience: Skoczów, May 22, 1995: Homily During the Mass Celebrated on the Hill "Kaplicówka"], https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/skoczowh_22051995.html (21.01.2025).
- Kowalczyk, S. (1995), *Liberalizm i jego filozofia* [Liberalism and Its Philosophy], (Katowice: Wydawnictwo Unia).
- Król, M. (1996), *Liberalizm strachu czy liberalizm odwagi* [Liberalism of Fear or Liberalism of Courage], series: *Demokracja. Filozofia i Praktyka* [Democracy: Philosophy and Practice], (Kraków: Znak).
- Łagowski, B. (1997), *Etyka polityczna w warunkach konfliktu* [Political Ethics in Conflict], [in:] G. Skąpska (ed.), *Etyka w polityce. Debata naukowców, polityków, dziennikarzy i społeczników zorganizowana przez Konsulat Generalny Stanów Zjednoczonych w Krakowie oraz Uniwersytet Jagielloński* [Ethics in Politics: Debate Between Academics, Politicians, Journalists and Community Workers Organised by the US Consulate General in Krakow and Jagiellonian University], (Kraków: Universitas): 35–40.
- Mocek, S. (1997), *Moralne podstawy życia politycznego* [Moral Foundations of Political Life], (Warszawa: Instytut Studiów Politycznych).
- Rokita, J.M. (20.01.2024), *Nic podobnego nie przydarzyło się ani sądom III Rzeszy, ani sądom ZSRR* [Nothing of the Sort Happened to the Courts of the Third Reich or the Courts of the USSR], "Gazeta Warszawska."
- Sobczak, J. (2005), *Dylematy etyki dziennikarskiej* [Dilemmas of Journalistic Ethics], [in:] K. Zamiara (ed.), *Etyczne aspekty badań społecznych* [Ethical Aspects of Social

- Research], series: Człowiek i Społeczeństwo 24 [Man and Society 24], (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM): 135–158.
- Staniszki, J. (2001), *Postkomunizm. Próba opisu* [Postcommunism: An Attempt to Describe], series: Idee i Polityka [Ideas and Politics], (Gdańsk: słowo/obraz terytoria).
- Stróżewski, W. (1992), *W kręgu wartości* [In the Circle of Values], (Kraków: Znak).
- Sztompka, P. (1999), *Kulturowe imponderabilia szybkich zmian społecznych: zaufanie, lojalność, solidarność* [Cultural Imponderables of Rapid Social Change: Trust, Loyalty, Solidarity], [in:] P. Sztompka (ed.), *Imponderabilia wielkiej zmiany: mentalność, wartości i więzi społeczne czasów transformacji* [Imponderabilia of the Great Change: Mentality, Values and Social Ties in Times of Transition], (Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN): 265–282.
- Wildstein, B. (11–17.06.2012), *Dlaczego nie lubię III RP* [Why I Don't Like the Third Republic], "Uważam Rze": 58–59.
- Wójcik, S. (2002), *Zapomniana polska ekonomia społeczna XX wieku* [Forgotten Polish Social Economy of the 20th Century], series: Prace Wydziału Nauk Społecznych – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 84 [Works of the Faculty of Social Sciences – Scientific Society of the Catholic University of Lublin 84], (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL).
- Wójcik, S. (2007), *Naród, samorząd terytorialny, demokracja w III Rzeczypospolitej* [Nation, Local Government, Democracy in the Third Republic], series: Prace Wydziału Nauk Społecznych – Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 113 [Works of the Faculty of Social Sciences – Scientific Society of the Catholic University of Lublin 113], (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL).
- Wójcik, S. (2015), *Personalizm polityczny. Zarys problemów* [The Political Personalism: Outline of Issues], (Lublin: Wydawnictwo KUL).
- Wójcik, S. (2021), *Ekonomia a personalizm systemowy* [Economics and Systemic Personalism], "Studia i Analizy Nauk o Polityce" 1: 9–31. DOI: 10.31743/sanp.12250.
- Wójcik, S. (2023), *Polityka i politologia z perspektywy personalizmu systemowego* [Politics and Political Science from the Perspective of Systemic Personalism], "Gubernaculum et Administratio" 2(28): 149–168.
- Ziemkiewicz, R.A. (6.10.2024), *Dlaczego jestem wściekły na PiS* [Why I Am Mad at Law and Justice], "Do Rzeczy" 41: 15–19.
- Zybertowicz, A. (16–22.04.2012), *Tak to działa w tuskokracji* [This Is How It Works in Tuskocracy], "Uważam Rze": 28.

Paradygmat myśli politycznej polskiej chadecji w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Paradigm of Political Thought of Polish Christian Democracy in the Interwar Period

MARCIN WICHMANOWSKI

Dr hab., prof. UMCS, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

e-mail: marcin.wichmanowski@mail.umcs.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5748-7946>

Streszczenie: Główne założenia myśli politycznej chrześcijańskiej demokracji były zgodne z wytycznymi encyklik. Bazowały one również na dorobku europejskiego nurtu chrześcijańskodemokratycznego. Wśród najważniejszych założeń i twierdzeń myśli politycznej chadecji należy wyróżnić: (1) oparcie organizacji życia społecznego na zasadach etyki katolickiej; (2) uznanie prymatu celów nadprzyrodzonych nad doczesnymi; (3) poszanowanie osobowości ludzkiej i jej praw; (4) zapewnienie właściwej równowagi między władzą a wolnością obywatelską oraz prawami jednostki a społeczeństwem; (5) zagwarantowanie ustroju parlamentarno-demokratycznego; (6) poszanowanie prywatnej własności i pracy; (7) solidaryzm społeczny; (8) uwłaszczenie robotników; (9) antyrewolucjonizm i antysojalizm; (10) korporacyjny ustrój państwa.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, chrześcijańska demokracja, chadecja, nauka społeczna Kościoła katolickiego

Abstract: The main assumptions of the political thought of Christian democracy were in accordance with the guidelines of the encyclicals. They were also based on the achievements of the European Christian-democratic trend. Among the most important assumptions and claims of Christian-democratic political thought are: (1) basing the organisation of social life on the principles of Catholic ethics; (2) recognising the primacy of supernatural goals over temporal ones; (3) respect for the human personality and its rights; (4) ensuring a proper balance between power and civil liberty and the rights of the individual and society; (5) guaranteeing a parliamentary-democratic system; (6) respect for private property and labour; (7) social solidarity; (8) enfranchisement of workers; (9) anti-revolutionism and anti-socialism; (10) a corporate state system.

Keywords: political thought, Christian democracy, chadecja, social teaching of the Catholic Church

Chrześcijańska demokracja stanowiła część egzemplifikacji katolickiej myśli społecznej, której ideowego rodowodu należy poszukiwać w XIX w. w Europie Zachodniej. Był to okres nie tylko wielkich zmian w dziedzinie nauki i techniki, ale i znaczących przemian społecznych. Cały XIX w. wypełniały konflikty Kościoła katolickiego z liberalizmem¹ oraz socjalizmem². Wysiłki w kierunku ich przewyciężenia, podejmowane w łonie społeczności katolickiej, tworzyły klimat ideowy narodzin myśli chrześcijańsko-demokratycznej. Stronnictwa polityczne, czyli struktury, których celem była ich realizacja, powstawały głównie w dwudziestoleciu międzywojennym.

Celem artykułu jest ukazanie paradygmatu myśli politycznej polskiej chrześcijańskiej demokracji w okresie II Rzeczypospolitej (RP). W artykule wykorzystano materiały źródłowe takie jak: encykliki papieskie, programy partii, statuty, odezwy, artykuły prasowe, wypowiedzi polityków i innych, jak również literaturę przedmiotu. Wśród metod i technik badawczych należy przede wszystkim wymienić adekwatne dla nauk o polityce oraz historyczne, zwłaszcza analizę świadectw i śladów myśli politycznej polskiej chadecji, a także analizę porównawczą.

¹ Oświeceniowe korzenie liberalizmu sprawiły, że od samego początku swego istnienia znalazł się on w opozycji wobec chrześcijańskiej myśli społecznej. W historii myśli społecznej losy stosunków między liberalizmem a społeczną nauką Kościoła to przede wszystkim okres sporu. Społeczne encykliki papieży wielokrotnie w mocnych słowach wypowiadały się o błędach liberalizmu. Ksiądz Jan Piwowarczyk napisał, że „liberalizm jako ustrój był rajem dla mocnych i bogatych, piekłem dla słabych, dla biednych, dla warstw ludowych. Niech nas Bóg broni przed powrotem do ustroju, który sobie wyimaginował liberalizm. Musielibyśmy powtarzać na nowo od początku wszystkie rewolucje, wszystkie bunty mas, wszystkie walki społeczne, które stanowiły historię XIX wieku” (Piwowarczyk 1985: 284; zob. także Gocko 1994: 137).

² Od początku istnienia socjalizmu i komunizmu Kościół dostrzegał ich bezbożność, niemoralność i irracjonalność. Ustroje te potępili papieże: Leon XIII, Pius IX, Pius XI. Czynili to nie tylko dlatego, że komuniści walczyli z religią. I nie dlatego też, że sami proponowali coś, co Pius XI w encyklice *Divini redemptoris* (*O bezbożnym komunizmie*) nazwał „błędym mistycyzmem”. Papież rozumiał, że ludzi w socjalizmie pociąga jego obietnica szczęśliwego społeczeństwa. Jednocześnie podkreślał, iż jest to niebezpieczna utopia. Historia pokazała, a współczesność wciąż potwierdza, że realizacja utopii prowadzi do zbrodni. Katolicy rozumieli, iż dzieje się tak, kiedy lekceważy się rzeczywistość i jej prawo. Prawem tym jest prawo naturalne. Socjalizm wprost mu zaprzecza, uznając absolutną równość wszystkich ludzi, odrzucając instytucję rodziny, różnicę płci, własność prywatną oraz przyjmując mit społeczeństwa bezklasowego. Wszystko to zaś czyni, odwołując się do materializmu. Ludzie z natury nie są równi – posiadają bowiem różne cechy i zdolności (Krajski 14.07.2018).

Kościół katolicki społeczne nauczanie oparł przede wszystkim na Ewangelii. Chrześcijańscy demokraci podkreślali, że pochodząca z tego źródła prawda jest uniwersalna i transcendentna, gdyż na niej bazuje świat i bez niej nie mógłby on trwale egzystować w duchowym i naukowym sensie. Nauka społeczna Kościoła katolickiego istniała jako konsekwencja Ewangelii oraz przeniesionej przez nią wizji człowieka w jego stosunkach z innymi ludźmi, zwłaszcza w życiu wspólnotowym i społecznym³ (Winnicki 1996: 232).

Społeczną konstytucję chadecji stanowiły encykliki papieskie, głównie Leona XIII *Rerum novarum* z 1891 r. (encyklika o kwestii robotniczej) oraz Piusa XI *Quadragesimo anno* z 1931 r. (encyklika o odnowieniu ustroju społecznego i o udoskonaleniu go według normy prawa Ewangelii). Encykliki „w chwili gdy było to pożądane, a nawet konieczne, wskazywały całej ludzkości bezpieczne zasady dla rozwiązania trudnej sprawy współżycia społecznego [...]” (Leon XIII 1891/1931; zob. także Pius XI 1931/1935). Europejską chadecję⁴ łączyło przeświadczenie, że cywilizacja albo będzie oparta

³ Nauka społeczna Kościoła katolickiego jest składową częścią jego nauczania, tzw. Magisterium Kościoła. Autorytatywnymi nauczycielami są przede wszystkim papież, biskupi zgromadzeni na soborach powszechnych pod przewodnictwem papieża, biskupi zgromadzeni na synodach prowincjonalnych wraz z przedstawicielami powierzonych im Kościołów, a także synody diecezjalne pod przewodnictwem swoich biskupów, w zakresie społecznych problemów nurtujących podlegające ich kompetencji terytorium (Kondziela 1984: 5-9).

⁴ W wyniku rewolucji francuskiej i wzbudzonych przez nią prądów ideologicznych misja Kościoła realizowała się w XIX-wiecznym społeczeństwie rządzonego przez antyklerykalną lub indyferentną burżuazję, co skłoniło katolików do aktywności politycznej dla obrony własnych interesów duchowych i wspólnotowych. W pierwszej połowie XIX w. we Francji i Włoszech, a w drugiej połowie w Niemczech, Austrii, Belgii, Holandii i Szwajcarii powstawały chrześcijańskie stowarzyszenia oraz mniej lub bardziej skoordynowane ruchy o cechach politycznych. W katolicyzmie społecznym istniały wówczas trzy nurty: (a) zachowawczy, który przeobraził się w korporacjonizm (m.in. we Francji – René de la Tour-du-Pin, w Austrii – Karl von Vogelsang); (b) reformistyczny, domagający się poprawy losu klasy robotniczej w ramach istniejącego porządku, tzw. paternalizm (w Niemczech – bp Wilhelm Emmanuel von Ketteler, we Francji – Charles Montalembert, Antoine-Frédéric Ozanam, Adrien Albert Marie de Mun); (c) nurt postulujący zmiany ustrojowe, który był bezpośrednim prekursorem europejskiej chadecji (we Francji – Hugues-Félicité-Robert de Lamennais, Jean-Baptiste Henri Lacordaire, Philippe Buchez, w Belgii – Antoine Édouard Ducpétiaux, Pierre Daniel Huet), a także chrześcijańskich związków zawodowych, które rozwijały się do końca XIX w. w Europie Zachodniej. Papież Leon XIII zaakceptował nazwę chrześcijańska demokracja, nadając jej znaczenie ruchu społecznego pozbawionego celów politycznych i działającego na rzecz poprawy bytu robotników pod bezpośrednim kierownictwem władzy duchownej. To spowodowało, że radykalne ugrupowania katolickie powstałe na przełomie XIX i XX w. (Sillon – Marca Sangniera we Francji, Cultura

na wartościach chrześcijańskich, i to w kształcie nadanym im historycznie przez katolicyzm, albo nie będzie jej wcale, ponieważ myśl chrześcijańska chroniła przed totalitaryzmem i nacjonalizmem (Stefanowicz 1991: 26–27).

Nauka społeczna Kościoła katolickiego wysuwała szereg postulatów na miarę konkretnego czasu: postulat społeczeństwa sprawiedliwego, społeczeństwa demokratycznego, ładu społecznego opartego na rozwiązywaniu konfliktów bez uciekania się do przemocy, pokoju międzynarodowego (Kondziela 1984: 8). Programy stronnictw chrześcijańsko-demokratycznych w poszczególnych krajach różniły się od siebie i ulegały ewolucji. Łączył je jednak wspólny zręb ideologiczny – bazowanie na katolickiej doktrynie społecznej i filozofii personalistycznej (Stefanowicz 1973: 26–27).

1. Geneza i rozwój polskiej chrześcijańskiej demokracji

Ruch chrześcijańsko-demokratyczny na ziemiach polskich pod zaborami rozwijał się głównie w ośrodkach przemysłowych. Od ostatniej dekady XIX w. zmieniała się struktura społeczna. Wraz z rozwojem przemysłu pojawiły się i umocniły nowe klasy – burżuazja i robotnicy. Równocześnie powstał problem nędzy i wyzysku klasy robotniczej. Rozwój chadecji na ziemiach polskich można podzielić na trzy okresy. Pierwszy to lata 1890–1900, kiedy to powstawały robotnicze zrzeszenia kulturalno-oświatowe, które umacniały katolicką ideologię społeczną. Drugi to okres 1900–1910, wówczas tworzyły się pierwsze chrześcijańskie związki zawodowe, dając możliwość dalszej ewolucji w kierunku akcji chrześcijańsko-politycznej. Powstawały one głównie w wyniku scalenia organizacji o podobnym programie politycznym, działających w poszczególnych zaborach, np. śląskie i wielkopolskie stowarzyszenia rzemieślnicze i robotnicze czy galicyjski ruch spółdzielni rolnych. Trzeci okres to czas końca I wojny światowej, wtedy zaczął kształtować się już właściwy ruch chrześcijańsko-demokratyczny.

Sociale i Lega Democratica – ks. Romolo Murriniego we Włoszech) zostały potępione przez papieża. Ruchy te dały początek stronnictwom chrześcijańsko-demokratycznym w okresie międzywojennym (Jeune Republique, Parti Democrate Populaire we Francji, Partio Popolare Italiano we Włoszech, Unia Katolicka w Belgii, konserwatywne stronnictwo Centrum w Niemczech, Christlich-Soziale Partei w Austrii, Konservative Volkspartei w Szwajcarii, Katholieke Staatspartij w Holandii czy Confederacion Espanola de Derechos Autonomos w Hiszpanii; zob. Stefanowicz 1985: 386–387).

W chwili powstawania niepodległego państwa polskiego w politycznym ruchu chrześcijańsko-demokratycznym była już wykrystalizowana sytuacja. W Galicji powołano do życia Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Robotnicze (30 października 1918 r.), na ziemiach zaboru pruskiego – Narodowe Stronnictwo Robotników (NSR; kwiecień–maj 1918 r.), a w zaborze rosyjskim – Chrześcijańską Demokrację (1916 r.; Wichmanowski 2001: 183).

Unifikacja trzech ugrupowań chadeckich i utworzenie jednolitego stronnictwa chrześcijańsko-demokratycznego nastąpiło w dwóch etapach. W 1919 r. w Krakowie zjednoczyły się stronnictwa chrześcijańsko-demokratyczne z byłej Galicji i Królestwa Polskiego pod nazwą Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji (PSChD). W wyniku rozłamu w NSR (1920 r.) powstały dwie partie: Narodowa Partia Robotnicza i Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Robotników (ChNSR). Na Zjeździe (24–25 maja 1920 r.), który uznano za I Kongres, dokonano unifikacji. ChNSR połączyło się z PSChD, a nowo powstałe stronnictwo przyjęło nazwę Chrześcijańskie Narodowe Stronnictwo Pracy – Chrześcijańska Demokracja (ChNSP–ChD). Na II Kongresie w 1925 r. nazwę zmieniono na Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji (Wichmanowski 2001: 183).

W Sejmie Ustawodawczym (1919–1922) posłowie chrześcijańsko-demokratyczni pozostawali przez kilka miesięcy w klubie Związku Sejmowego Ludowo-Narodowego, który grupował przedstawicieli endecji i stronnictw prawicowych o podobnym programie. Z tego związku w lipcu 1919 r. wystąpiło 12 posłów, działacze chrześcijańsko-społecznych, którzy z 17 posłami NSR utworzyli Narodowy Chrześcijański Klub Robotniczy. Chrześcijańska demokracja w II RP działała na terenie robotniczym z intencją przeciwstawiania się partii socjalistycznej. Przede wszystkim jednak była stronnictwem sejmowym. Drugim jej polem działania pozostawały chrześcijańskie związki zawodowe. W działalności parlamentarnej nie stanowiła samodzielnej siły. W czasie I kadencji Sejmu (1922–1927) chadecja znajdowała się politycznie na prawym skrzydle centrum. W okresie poprzedzającym przewrót majowy w 1926 r. odgrywała w parlamencie ważną rolę, często stanowiąc „języczek u wagi” przy montowaniu większości prawicowej. W maju 1923 r. powstał koalicyjny gabinet Wincentego Witosa (Polskie Stronnictwo Ludowe; PSL Piast) – rząd „Chjeno-Piasta” (28 maja – 14 grudnia 1923 r.) z przedstawicielami PSL Piast, Związku Ludowo-Narodowego (ZLN), ChNSP, ChNSR, Narodowej Partii Robotniczej (NPR). Natomiast 5 maja 1926 r. powstał trzeci rząd W. Witosa, również z udziałem chadecji. Do przewrotu majowego brała ona udział w politycznej walce prawicy z lewicą. Po przewrocie znalazła się w opozycji wobec rządów

pomajowych, co przesunęło ją politycznie w kierunku lewej strony. W tamtym czasie nastąpiło rozbitcie na trzy grupy: lwowską (Stefan Bryła), śląską (Wojciech Korfanty), centralną (Józef Chaciński). Powstały dwa kluby poselskie: ogólny (Józef Chaciński, Wacław Bitner) i autonomiczny śląski (W. Korfanty). Ze świadectw i śladów myśli politycznej chadecji wynikała jej strategia: była antykomunistyczna, antysanacyjna, neutralna wobec innych stronnictw, ale bardziej przyjazna endecji, NPR i PSL Piast niż stronnictwom lewicowej opozycji (m.in. socjaliści i PSL „Wyzwolenie”). W chadecji rysowały się podziały na różne grupy terytorialne, o różnym nastawieniu do rzeczywistości politycznej, co uniemożliwiało na początku lat 30. XX w. zjednoczenie orientacji: górnośląskiej (proendeckiej, ze szczególnie mocno zaznaczoną odrębnością), prorządowo-poznańsko-pomorskiej, warszawskiej, wileńskiej, zachodniogalicyskiej – hallerowskiej w Krakowie, wschodniogalicyskiej – prorządowej lwowskiej (Holzer 1974: 141–142).

W 1937 r. nastąpiła fuzja Chrześcijańskiej Demokracji (ChD) z NPR. Z tego związku powstało Stronnictwo Pracy (SP)⁵, którego prezesem został W. Korfanty, a wiceprezesem czołowy działacz NPR – Karol Popiel. Do zjednoczenia NPR i ChD doszło na gruncie wspólnych tradycji i dość daleko idącego pokrewieństwa ideowego. Obie partie wywodziły swoją społeczną ideologię ze wskazań nauki społecznej Kościoła katolickiego. Naprzeciw połączeniu wychodziły propozycje popularne w wielu kręgach politycznych – stworzenia wspólnego ośrodka opozycji antysanacyjnej. Koncepcja Front Morges⁶ była jedną z nich, obu partiom najbliższa (Stronnictwo Pracy 1937; Majchrowski 1979: 40).

⁵ Stronnictwo Pracy początkowo występowało przeciw obozowi pilsudczykowskiemu. Najsilniejsze struktury stronnictwa miało na Śląsku i Pomorzu. W czasie II wojny światowej SP (Romb) wchodziło w skład rządów RP na uchodźstwie. Trzej politycy stronnictwa pełnili funkcję Delegata Rządu na Kraj: Cyryl Ratajski (1940–1942), Jan Jankowski (1943–1945) i Jerzy Braun (1945). W lutym 1943 r. w jego skład weszła Federacja Organizacji Narodowo-Katolickich „Unia” (jej członkiem był m.in. Karol Wojtyła), a w marcu 1944 r. Związek Odrodzenia Narodowego. Po II wojnie światowej, na bazie porozumienia jałtańskiego, SP wznowiło oficjalną działalność w kraju poprzez połączenie konspiracyjnego SP i związanego z Polską Partią Robotniczą Stronnictwa Zrywu Narodowego, które powstało w wyniku rozłamu w SP na przełomie lat 1942 i 1943. Stronnictwo Pracy było reprezentowane w Tymczasowym Rządzie Jedności Narodowej, Krajowej Radzie Narodowej i lokalnych radach narodowych, a także w administracji państwowej. Wobec infiltracji przez agentów Urzędu Bezpieczeństwa Zarząd Główny SP 18 lipca 1946 r. postanowił zawiesić działalność partii.

⁶ Było to polityczne porozumienie działaczy stronnictw centrowych, powstałe w 1936 r. z inicjatywy gen. Władysława Sikorskiego i Ignacego Paderewskiego w celu walki z dyktaturą

Niekwestionowanym liderem chadecji był W. Korfanty. Obok niego do grona czołowych działaczy zaliczyć należy m.in.: ks. Stanisława Adamskiego, ks. Aleksandra Wóycickiego, K. Popiela, Antoniego Chacińskiego, Józefa Chacińskiego, W. Bitnera, Ludomira Czerniewskiego, Ludwika Gdyka, Tadeusza Błazewicza, S. Bryłę, ks. Zygmunta Kaczyńskiego, Juliusza Makarewicza (Wichmanowski 2001: 184).

2. Inspiracje i paradygmat ideologii

Chrześcijaństwo kształtowało psychikę i obyczaje dziesiątków pokoleń narodu polskiego i polską kulturę – takie było stanowisko chrześcijańskich demokratów. Chrześcijaństwu naród polski zawdzięczał pojęcie wolności i godności człowieka. Powrót do zasad chrześcijańskich chadecy uważali za warunek odnowy moralnej, która uzależniała przebudowę całokształtu życia społeczno-politycznego i ekonomicznego w Polsce. Źródeł ideologii polskiej chadecji należy szukać w myśli katolicko-społecznej I RP i okresu walk o niepodległość. W myśli tej zawarte było dążenie do reform w różnych dziedzinach (społecznych, politycznych, gospodarczych) życia publicznego w kraju, w odniesieniu do motywacji religijnej i etycznej; eksponowała bowiem m.in. potrzebę realizacji chrześcijańskich zasad miłości bliźniego w życiu społecznym i państwowym. Wiązanie koncepcji społeczno-politycznych z zasadami wiary chrześcijańskiej można uznać za początek ruchu chrześcijańsko-społecznego, demokratycznego, którego znamieniem była odnowa wszelkich dziedzin życia oparta na etyce chrześcijańskiej (Turowski 1989: 19).

Analizując krytycznie społeczną rzeczywistość II RP, chadecja postulowała program jej przebudowy. Problemy gospodarcze niepodległego państwa polskiego wystrzyły konflikty społeczne i spory ideowe. Zaznaczały się w Polsce również wpływy dawnych zaborców (Niemców i Rosji) ogarniętych ideologiami totalitarnymi (narodowym socjalizmem i komunizmem). Na pierwszy plan w programach chadecji w II RP wysuwano hasło: organizacja teraźniejszości

sanacyjną i prowadzoną przez nią polityką zagraniczną. Formacja nie zdobyła większego poparcia społeczeństwa i w efekcie nie miała znaczącego wpływu na sytuację polityczną panującą w kraju. Jedynym wymiernym efektem działalności Frontu Morges było doprowadzenie w 1937 r. do powstania Stronnictwa Pracy – partii chrześcijańsko-demokratycznej utworzonej z połączenia Związku Hallerczyków, PSChD i NPR.

w wyzwolonej ojczyźnie. Podkreślano, że „budowa gmachu społecznego ma być dostosowana do potrzeb duchowych i materialnych współczesnego społeczeństwa” (Zasady 1917: 3). Chadecja miała na względzie dobro ludu, ponieważ on stanowił przeważającą część społeczeństwa. Dążyła do gruntownej reformy ustroju, do jego uzdrowienia. Metoda przywracania sprawiedliwości polegać miała na wprowadzeniu reform, które by „klasie upośledzonej” zapewniły godne warunki życia (Piwowarczyk 1921: 19).

Politykę gospodarczą i społeczną chadecja przyjmowała jako nierozzerwalną całość, przy czym za cel działalności gospodarczej uznawała człowieka i jego wyższe powołanie życiowe, a za zadanie przede wszystkim służbę dla dobra całości. Pragnęła dokonać przebudowy ustroju na zasadach wynikających z encykliki papieża Leona XIII *Rerum novarum*, a z czasem ukształtować go według modelu korporacyjnego zaczerpniętego z encykliki papieża Piusa XI *Quadragesimo anno*. Wizja przyszłości chrześcijańskich demokratów jawiła się w haśle: Polska narodowa, chrześcijańska i ludowa (Korfanty 1992: 311). Wojciech Korfanty w 1931 r. w „Polonii”, organie prasowym stronnictwa, napisał:

Powstały we wszystkich krajach organizacje, szczególnie robotników, które się rządzą wskazaniem Leona XIII i jego następców. [...] Straszne przesilenie, które przechodzimy, miliony bezrobotnych, kryzys agrarny, eksperymenty bolszewickie i faszystowskie, głośnie wołanie o reformy społeczne [...] świadczą o grożącej światu katastrofie. [...] Tylko życie i praca w myśl wskazówek i zasad wskazanych przez [...] Leona XIII i jego następców, mogą stworzyć nowy ustrój, oparty na sprawiedliwości społecznej i charitas chrześcijańskiej (Korfanty 14.05.1931: 1).

Chrześcijańscy demokraci twierdzili, że dążą do coraz lepszej przyszłości Polski. Taktyka, jaką przyjęli, była taktyką ewolucji postępowej. „Po przeprowadzeniu tego, co się na razie da, natychmiast stawiamy nowy program, wyższy, dalej sięgający” (Zasady 1917: 3).

Oprócz koncepcji społecznych i politycznych w wymiarze praktycznym chadecja zaproponowała społeczeństwu pewne wartości o wymiarze religijnym, filozoficznym i społecznym. Podstawowymi wartościami, na których bazowała myśl polskiej chrześcijańskiej demokracji, były miłość, wolność i sprawiedliwość. Z nich wynikała zasada humanizmu chrześcijańskiego, oparta na personalistycznej koncepcji człowieka i życia społecznego. Nawiązanie do personalizmu w myśli chadecji było tym bardziej naturalne, że encykliki *Rerum novarum* i *Quadragesimo anno* opierały się na jego fundamencie, głosząc prymat osoby – człowieka nad bezosobowym światem rzeczy. Z zasady miłości rodził

się altruizm i oparty na nim ustrój chrześcijański. „W imię [...] wolności miarkować będziemy ustawodawstwo nasze w ten sposób, aby [...] jednostce zapewnić [...] maksymalną, ale znajdującą się w granicach harmonii ze społecznością – wolność osobistą”. Trzecią zasadą była sprawiedliwość. Każdy człowiek miał otrzymać tyle dóbr, ile dał „swej pracy przy budowie wspólnej wszystkim cywilizacji”. We wszystkich programach chadeckich podkreślano monumentalne znaczenie religii katolickiej i Kościoła w Polsce, dla jednostki i narodu. Doceniając uniwersalizm dobra zawartego w moralności wypływającej z religii, chadecja starała się zagwarantować obecność wiary nie tylko w życiu prywatnym, ale również społecznym i państwowym (zob. Zasady 1917: 3; Zarys 1920: 3–6).

Chrześcijańscy demokraci zasady chrystianizmu pojmowali jako drogowskaz działań politycznych, społecznych i gospodarczych. Ideologię chrystianizmu przeciwstawiali socjalizmowi i bolszewizmowi, zarzucając im szerzenie nienawiści klasowej oraz ograniczanie swobód jednostki. Sprzeciwiali się także kapitalistycznemu liberalizmowi, który w pogoni za zyskiem – według nich – doprowadził robotników do nędzy. Wzywali do stworzenia ładu społecznego zgodnego z chrześcijańskimi nakazami etycznymi. Wysuwali postulat harmonii społecznej. Podkreślali, że społeczeństwo stanowi wspólnotę, w której są reprezentowane interesy różnych warstw i zawodów wzajemnie od siebie zależnych oraz odpowiedzialnych za losy narodu i państwa. Wszelkie problemy społeczne miał rozwiązać korporacjonizm. Program chadecji streszczał się w idei „Polski sprawiedliwej i silnej z rządem mocnym i trwałym, opartym na zaufaniu i współpracy najszerszych mas ludowych” (Korfanty 1992: 364).

Cel działania stronnictwa był wyraźnie określony w programie PSChD z 1925 r.: rozkwit i potęga RP, oparcie jej na zasadach katolickich, równowaga i współdziałanie między warstwami społecznymi oraz opieka i obrona warstw pracujących pod względem moralnym, ekonomicznym i społeczno-politycznym (Program 1925: 1–3).

3. Główne zasady myśli politycznej polskiej chadecji

Najogólniejsze reguły i przekonania zawarte w myśli politycznej chadecji wyrastały z nauki społecznej Kościoła katolickiego i jej aplikacji do polskiej rzeczywistości. Główne założenia tej myśli były zgodne z wytycznymi encyklik papieskich. Opierały się także na dorobku europejskiego nurtu

chrześcijańsko-demokratycznego. Swą ideologię chadecja w II RP zawarła w programach partyjnych. Kolejne programy nakreślały drogi realizacji myśli politycznej, która wyznaczała dążenie do Polski katolickiej, mocarstwowej, narodowej i sprawiedliwej. „Z praw boskich i ludzkich katolik wywodzi swoje prawo do wolności myśli, wolności czynów, zgodnie z rozumem i sumieniem” (Korfanty 1992: 246). Do rzędu najważniejszych świadectw myśli politycznej chadecji należały uchwały, rezolucje kongresów oraz walnych zjazdów, stanowiska klubów parlamentarnych, a także mowy posłów i senatorów, prace teoretyków, przywódców i działaczy, a także poglądy prezentowane na łamach prasy chadeckiej.

Chrześcijańscy demokraci twierdzili, że ludzie muszą się poddać dobrowolnie takiemu systemowi etycznemu i moralnemu, którego autorytetu nie są w stanie kwestionować. Poddać się prawu wyższego rzędu, którego żaden człowiek nie jest autorem. Takim prawem jest prawo boskie. Żadne ludzkie prawo nie jest w stanie ani zniechęcić do zła, ani zachęcić do dobra, tak jak to potrafi zrobić – dzięki swej mistyce – prawo boskie (Winnicki 1996: 232).

Do najważniejszych założeń i twierdzeń znajdujących się w myśli politycznej chadecji należy zaliczyć: oparcie organizacji życia społecznego na zasadach etyki katolickiej; uznanie prymatu celów nadprzyrodzonych nad doczesnymi; poszanowanie osoby ludzkiej i jej praw; zapewnienie właściwej równowagi między władzą a wolnością obywatelską oraz między prawami jednostki a społeczeństwem; zapewnienie ustroju parlamentarno-demokratycznego; poszanowanie prywatnej własności i pracy; solidaryzm społeczny; uwłaszczenie robotników; antyrewolucjonizm i antysocjalizm; korporacyjny ustrój państwa (Pawłowski 1995: 66–67).

4. Poglądy na władzę i samorząd

Chrześcijańska demokracja w poglądach na władzę państwową opierała się zarówno na encyklikach papieskich, jak i filozofii ojców Kościoła – św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu. Z myśli politycznej chadecji wynikało, że źródłem władzy jest natura ludzka. Władza nie jest celem sama w sobie, jej celem jest czynienie dobra powszechnego. Naród nadaje władzy formę i wyznacza tych, którzy mają ją sprawować. Państwo, by realizować dobro powszechne, musi mieć należytą organizację władz z dokładnie określonymi prawami i obowiązkami. Równocześnie musi być należycie zorganizowana kontrola

władz. Dlatego nieodzownym jest podział władzy na legislatywę, egzekutywę i wymiar sprawiedliwości. Chadecy podkreślali, że władza zdobywa zaufanie, podnosi autorytet i staje się silna, jeśli pamięta, że pochodzi od Boga, a sprawowanie jej jest zgodne z przykazaniami boskimi. Władza w państwie nie może być nieograniczona ani wszechmocna, gdyż jej granice określa prawo boże. Jeśli naród „nadał” sobie ustrój i władzę, a ona pracuje dla dobra powszechnego, to takiej władzy należy się posłuszeństwo i szacunek. Natomiast władza, która dopuszcza się bezprawia, przestaje służyć dobru powszechnemu – traci podstawę i rację swego bytu. Obywatel staje się zwolniony z winnego jej posłuszeństwa i szacunku. Takim działaniom nie tylko można, ale i trzeba się sprzeciwiać (Korfanty 1992: 294, 306; Stefanowicz 1963: 111–113).

W licznych świadectwach myśli chadeckiej przewija się sformułowanie świadczące o tym, że lud miał być powołany do współudziału w rządzeniu, a celem stronnictwa było zdobycie dla polskiego ludu zupełnego równoprawnienia. Uzyskanie i zapewnienie mu wpływu na ustrój państwa i gospodarkę: „takiego [...], jaki mu się stosownie do siły liczebnej i obowiązków na nim ciążyących słusznie należy” (Program 1918: 6–8).

W programie powstałej w latach 1916–1918 w Królestwie Polskim Chrześcijańskiej Demokracji opowiadano się za RP z sejmem wybieranym w głosowaniu przez wszystkich obywateli władających językiem polskim (Wóycicki 1921: 155–162). W Wielkopolsce Narodowe Stronnictwo Robotnicze już w chwili powstania ogłosiło program, w którym podkreśliło, że „będzie dążyć do uświadomienia politycznego szerokich mas ludu robotczego [...]” (Bigoński 1921: 5). Robotnikiem w rozumieniu stronnictwa był każdy człowiek, który pracował za wynagrodzeniem lub sprzedawał produkty swej pracy. Wymowa głównych intencji chadeckich programów polityczno-społecznych jest niedwuznaczna: dopuścić do głosu lud pracujący i uznać jego społeczne i ekonomiczne prawa.

W II RP pod względem formalno-politycznym wszyscy obywatele byli równi wobec prawa, a źródło władzy stanowił ogół obywateli. Jednak wskutek zróżnicowania stanu posiadania i wykształcenia równość była iluzją. Liderzy chadecji dostrzegali fakt, że chociaż większość narodu stanowili ludzie pracy, to jednak nie oni decydowali o władzy w państwie. Należało to zmienić, organizując politycznie naród.

Walka o kształt władzy ustawodawczej przybrała na sile w okresie prac nad Konstytucją marcową z 1921 r. Po utworzeniu Narodowo-Chrześcijańskiego Klubu Robotniczego w Komisji zasiadało trzech jego posłów, którzy czynnie brali udział w jej pracach. Wypowiedzieli się za

dwuizbowością (sejm i senat), podkreślając, że władza ustawodawcza winna być pośrednikiem między narodem a państwem. Przed zamachem majowym chadecja twierdziła, iż punkt ciężkości w kierowaniu życiem państwowym należało przesunąć z władzy ustawodawczej na wykonawczą. PSChD dążyło do reformy konstytucji i ordynacji wyborczej oraz rozszerzenia uprawnień prezydenta i senatu (Program 1925: 30). Chadecja zmieniła swoje stanowisko w sprawie konstytucji, gdy okazało się, że obóz rządzący chciał wykorzystać ten projekt dla zabezpieczenia monopolu swojej władzy.

Analiza świadectw myśli politycznej chadecji wskazuje, że generalnie miała jednolite stanowisko dotyczące władzy wykonawczej. Postulowała silną władzę wykonawczą opierającą się na dwustopniowej egzekutywie: głowie państwa (prezydent – Polak) wybieranej przez Zgromadzenie Narodowe, i silnym rządzie (Zarys 1920: 15). Jednak w postulatach programowych z 1931 r. chadecja przeciwstawiała się wszechmocy państwa przekraczającej granice prawa przyrodzonego i boskiego (Statut 1931). Powstałe w 1937 r. SP prezentowało klasyczny, monteskiuszowski model państwa demokratycznego.

W kwestii wymiaru sprawiedliwości chadecja przeciwstawiała się podporządkowaniu sądownictwa władzy wykonawczej, ponieważ interes państwa i troska o jego rozwój wymagały „wolności sądów” i ich niezależności. Jak podkreślali chrześcijańscy demokraci, niezależność wymiaru sprawiedliwości stanowi podstawę praworządności w państwie (Przybylski 1980: 56, 85, 252).

Chrześcijańscy demokraci przywiązywali dużą wagę do pracy w samorządzie. Podkreślali, że rzecznikiem interesów społecznych wobec administracji państwowej był samorząd terytorialny, który traktowano jako szkołę polityczną społeczeństwa. W programie opracowanym przez ks. A. Wóycickiego w 1918 r. wskazano, że jednym z koniecznych warunków rozwoju państwowości polskiej był „szeroki samorząd gminny i prowincjonalny z wybieralnością władz samorządowych” (Turowski 1989: 217). Chadecja zdobywała większość głównie w samorządzie miejskim. Po zamachu majowym w 1926 r. w samorządach ograniczono działalność partii opozycyjnych. W tamtym okresie chadecja zajęła się obroną samorządu przed obozem sanacyjnym. Idea samorządu w myśli politycznej chadecji inspirowana była od 1931 r. encykliką papieża Piusa XI *Quadragesimo anno*, z której wynikało, iż wyższa wspólnota powinna przekazywać wykonywanie swej władzy niższym wspólnotom, które były jej podporządkowane (Pius XI 1935; Wichmanowski 2001: 200–202). Jeszcze przed ogłoszeniem encykliki w myśli chadeckiej obecny był postulat rozbudowy kompetencji samorządów zawodowych i gospodarczych. W połowie XIX w. już

dostrzeżono, że to właśnie w gminie kształtowała się cnota obywatelska, ponieważ tamtejsza społeczność była mała, a związki pomiędzy jej członkami były bezpośrednie.

5. Prawa, wolności i obowiązki obywatelskie

W myśli politycznej chadecji szczególną uwagę zwraca szeroki katalog praw obywatelskich: osobistych, które nazwano wolnościami, oraz socjalnych i politycznych. W myśl chrześcijańskich demokratów każdy obywatel, oprócz należnych mu praw i wolności, miał wobec państwa określone obowiązki. Państwo jako jedna z najwyższych wspólnot ludzkich tworzy organizm społeczny znający swoje prawa i obowiązki. Jednostka ludzka jest częścią składową tej wspólnoty i musi podporządkować się wymaganiom całości (Korfanty 1992: 185). Chadecja proponowała, by korzystanie z praw obywatelskich uzależnić od wykonywania obowiązków przez obywatela.

Obowiązkiem każdego obywatela było przede wszystkim poszanowanie porządku prawnego, czyli przestrzeganie norm obowiązujących w państwie (konstytucji, ustaw, prawa) i okazywanie szacunku prawowitej władzy szanującej prawo oparte na moralności chrześcijańskiej.

Wśród podstawowych praw socjalnych wyróżniono: prawo do pracy, oświaty i nauki, do ochrony zdrowia, materialnego zabezpieczenia na wypadek choroby i niezdolności do pracy oraz zabezpieczenia na starość, a także prawo do korzystania ze zdobyczy kultury. Dla mniejszości narodowych było to prawo pielęgnowania swych kulturowych i narodowych odrębności. Za jedno z naczelných praw obywatelskich uznawano prawo do pracy. Z nim łączyło się prawo do „godziwej płacy” i prawo do własności prywatnej. Wiele uwagi chadecja poświęcała prawu do nauki i oświaty. Spośród praw politycznych eksponowano prawo do zrzeszania się oraz czynne i bierne prawo wyborcze. Chadecja domagała się poszanowania i obrony praw wszystkich warstw społecznych.

Harmonijna współpraca państwa i obywatela jest możliwa tylko wtedy, gdy państwo szanuje prawa jednostki ludzkiej jako osobowości moralnej i jeśli jednostka spełnia swe obowiązki wobec państwa. Jak twierdzili chrześcijańscy demokraci, każdy obywatel ma wobec państwa określone obowiązki. Za jeden z najważniejszych uważali umacnianie ekonomiczne państwa oraz tworzenie materialnych podstaw realizacji praw socjalnych.

Praca – główne źródło i podstawa dobrobytu gospodarczego i kulturalnego narodu – była zarówno prawem, jak i obowiązkiem obywatelskim. Do obowiązków obywatela względem państwa należał obowiązek podatkowy. Domagano się reformy podatkowej w kierunku sprawiedliwego rozłożenia podatków na wszystkich obywateli kraju, surowo potępiano nadużycia podatkowe. Zakres obowiązków obejmował też służbę wojskową. Wszyscy mężczyźni po ukończeniu odpowiedniego wieku byli obowiązani do służby w siłach zbrojnych RP (Korfanty 1992: 170, 185; Program 1925: 28–29).

6. Kwestia narodowa

Czynnik narodowy w myśli politycznej chadecji odgrywał istotną rolę. Podstawowe założenia zawierające formułę narodowego charakteru państwa zostały zawarte w programach i wypowiedziach twórców tej myśli. Z postulatów programowych wynikało, że chadecy dążyli, by RP jako całość miała wyraźnie polski charakter, by zostały zatarte ślady obcego panowania (Zarys 1920: 15; Korfanty 1992: 311; Wichmanowski 2001: 203–207). Podkreślali: „Pragniemy z państwa polskiego uczynić posłuszne narzędzie woli narodowej”. Twierdzili też, że własnemu narodowi należała się lojalność i szacunek, a państwo powinno bronić interesów narodu polskiego i polskości. Jednak „[...] interes i egoizm narodowy winny być podporządkowane pod nakazy etyki chrześcijańskiej i ograniczone prawami innych narodów. [...] Broniąc słusznych praw i interesów Narodu polskiego nie będziemy dopuszczali do gwałcenia praw innych narodów z nami zamieszkujących” (Program 1925: 29–30). Jeden z czołowych przedstawicieli chadecji ks. S. Adamski napisał, że jeśli „członkowie innych narodowości” przejmą na siebie pełne obowiązki obywatelskie, zasada sprawiedliwości da im pełnię praw obywatelskich. „Doznawszy sami ucisku narodowego, strzec się winniśmy przed popadaniem w błąd podobny” (Adamski 1922: 25). Myśl polityczna chadecji rozwijała się w stałym dialogu z artykułowanymi przez mniejszości narodowe aspiracjami i dążeniami kulturalnymi oraz narodowo-politycznymi. Mimo licznych konfliktów narodowych chrześcijańscy demokraci ulegali nadziei, że uda im się wcielić w życie ideę państwa narodowego (Śliwa 1993: 243).

7. Poglądy gospodarcze

Pod względem struktury społecznej II RP była państwem bardzo zróżnicowanym, krajem rolniczym z rozwijającym się kapitalizmem. Chadecja warstwy społeczne pojmowała jako organy ciała narodowego, które posiadają określone funkcje odpowiadające odnośnym potrzebom społeczeństwa jako całości. Uważano, że tylko harmonia, a nie konflikt interesów, mogła gwarantować trwałe i poprawne funkcjonowanie społecznych konstrukcji. Manifestacją solidaryzmu społecznego miała być korporacja. Myśl chadecka uzyskała bodziec w tym kierunku dzięki encyklice *Quadragesimo anno*. Papież Pius XI ustroj korporacyjny powiązał z zasadą pomocniczości i dobrem wspólnym. Zadaniem ustroju korporacyjnego było utworzenie „stanów zawodowych”, do których należeliby ludzie zależnie od funkcji społecznej, z którą związani byłiby przez pracę; to stowarzyszenie osób wykonujących ten sam zawód, pracowników i pracodawców (Pius XI 1935; Korfanty 1992: 365; Stefanowicz 1963: 111–113). Korporacjonizm jako wizja ładu społecznego, politycznego i gospodarczego dużym zainteresowaniem cieszył się w Europie w latach 20. i 30. XX w. W Polsce idee te również propagowano. Jednak kontekst sytuacyjny był odmienny w porównaniu z krajami Europy Zachodniej. W II RP nie funkcjonował silny nurt chrześcijańsko-demokratyczny i w konfrontacji chadeków i socjalistów w pracy organizacyjnej wygrywali socjaliści (Rogaczewska 2007: 139–140).

W pierwszych latach II RP chadecy opowiadali się za koniecznością zachowania i utrwalenia rolniczego charakteru kraju. Brali pod uwagę, że wśród ludności zawodowo czynnej ok. 70% utrzymywało się z rolnictwa. Jednak ze względu na niski stopień intensywności rolnej i wysokiego przeludnienia wsi przewaga rolnictwa nad innymi gałęziami gospodarki nie była tak duża, jak wynikało ze struktury społeczeństwa. Zwrócili jednak uwagę, iż rolnictwo powinno być czołowym działem wytwórczości, gdyż od wydajności gospodarstw rolnych uzależniony był rozwój ekonomiczny państwa. Przekonywali, że uprzemysłowienie Polski nie rozwiąże skomplikowanych problemów społeczno-gospodarczych, m.in. z powodu słabych zasobów kapitałowych społeczeństwa polskiego, które nie mogłoby podjąć skutecznej konkurencji z zachodnioeuropejskim odpowiednikiem. Wszystkie najważniejsze postulaty chadecji dotyczące rolnictwa i przemysłu znalazły się w programach stronnictw, głównie w programie PSChD z 1925 r. Były podyktowane zarówno ówczesnymi, aktualnymi potrzebami, jak i koniecznością przemian społeczno-gospodarczych (Program 1925; zob. Pawłowski 1996: 81).

Funkcjonowanie przemysłu stanowiło także ważny aspekt dla gospodarczego rozwoju państwa. Należało brać pod uwagę te gałęzie, które miały znaczenie dla rozwoju państwa i obronności. Rozmieszczenie przemysłu powinno być skorelowane z bazą surowcową i siłą roboczą. Dużo uwagi poświęcono przemysłowi zbrojeniowemu (Figat 1992: 197). Uważano, że szczególną troską powinien być otoczony przemysł drobny, a także rzemiosło i handel. Gwarancję niepodległości pod względem ekonomicznym dawało uniezależnienie przemysłu i handlu od obcego kapitału. Państwo powinno zapewnić silne podstawy ekonomiczne: kredyty, taryfy celne i odpowiednie ustawodawstwo oraz szkoły zawodowe. Chadecja popierała także spółdzielczość, która pomagała w zdobyciu własności indywidualnej. Uznawała trzy formy własności: prywatną, spółdzielczą i państwową. W programach akcentowano zasadę prywatnej własności jako słuszną i sprawiedliwą, zgodną z naturą i wagą pracy – źródła jej uzyskania (Program 1925: 26).

Główne programy chadecji zawierały szereg inicjatyw gospodarczych. Proponowano zarówno szczegółowy program rozwoju rolnictwa, jak i przemysłu, rzemiosła i handlu. Na forum sejmowym posłowie chadeccy wykazywali dużą inicjatywę w sprawach ogólnych założeń gospodarczych i budżetowo-finansowych. Chadecja proponowała taki model rozwiązań społeczno-ustrojowych, które wyprowadziłyby naród z chaosu socjalnego i zapewniły harmonię społeczną (Adamski 1921: 4).

8. Bezpieczeństwo państwa

Chrześcijańscy demokraci uważali, że bezpieczeństwo państwa zależało od zespołu czynników wewnętrznych i zewnętrznych. Wewnętrzna moc państwa miała wyraz w silnej gospodarce, spójności warstw społecznych, stopniu ich identyfikacji z państwem i jego instytucjami oraz silnej armii narodowej. „Państwo [...] winno być potężne, aby się ostać mogło przeciw nieustannym wysiłkom zaborczych sąsiadów” (Zarys 1920: 15). Zwiększenie możliwości obronnych państwa chadecy widzieli w przeszkoleniu wojskowym Polaków. Posłowie na forum sejmu wielokrotnie apelowali o zwiększenie budżetu ministerstwa spraw wojskowych, twierdząc, że należało zreformować armię, wzmacniając lotnictwo, marynarkę wojenną i wojska techniczne.

Podkreślano, że: „Polska, mając niekorzystne położenie geograficzne, otwartą granicę na wschód i zachód, bez naturalnej ochrony – oraz sąsiadów okazujących ruchliwą akcję przysposobienia wojskowego, grożącego naruszeniem naszych granic, powinna troską otoczyć swoją armię” (Figat 1992: 194–196). Należyte unormowanie stosunków z sąsiadami było koniecznym warunkiem istnienia państwa i jego rozwoju. Polsce zagrażało dwóch potężnych sąsiadów: Niemcy i Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka (RFSRR; od 1922 r. ZSRR). W związku z tym należało dążyć do zgrupowania wokół siebie państw mniejszych i objęcia wśród nich roli przewodniej. Zdawano sobie sprawę, że zarówno traktat wersalski, ryski, jak i inne traktaty i umowy międzynarodowe nie stanowiły żelaznych gwarancji dla pokoju w Europie. Wśród czynników zewnętrznych na plan pierwszy wysuwano stosunki z sąsiadami, sojusze międzynarodowe, system bezpieczeństwa zbiorowego. Niekorzystny dla Polski układ podpisany w 1922 r. w Rapallo miał duży wpływ na koncepcję polityki zagranicznej, należało bowiem stworzyć system sojuszków z tymi państwami, które mogłyby przeciwstawić się Niemcom i ZSRR (Turowski 1989: 19).

Wnioski

Drogi realizacji myśli politycznej nakreślały programy stronnictw. Chadecja wyznaczyła dążenie do Polski katolickiej, mocarstwowej, narodowej i sprawiedliwej. Dążyła do przekształcenia ówczesnego ładu społeczno-ustrojowego w duchu własnej wizji państwa. Analiza świadectw i śladów myśli politycznej pozwoliła na zrekonstruowanie metod, które miały doprowadzić do zmian. Gwarancję dla realizacji celów widziała we wprowadzeniu „chrześcijańskiej prawdy i sprawiedliwości” do wszystkich dziedzin życia społecznego, narodowego i państwowego (Program 1918: 3). Droga do ich osiągnięcia wiodła przez stopniowe zdobywanie wpływów politycznych. Wojciech Korfanty twierdził, że: „Przede wszystkim potrzebna jest natężona propaganda w najszerzych kołach ludności, aby poznała (ludność MW) i zrozumiała ideały chrześcijańsko-społeczne. Stała się do waliki o sprawiedliwy ustrój społeczny i gospodarczy, i wywierała pożądany nacisk na miarodajne instytucje i czynniki w państwie” (Korfanty 1992: 389).

Celem chadecji było zorganizowanie polityczne narodu polskiego na zasadach moralności społecznej i sprawiedliwości chrześcijańskiej. Instrumentem kształtującym świadomość polityczną i obywatelską były organizacje katolickie, głównie zawodowe, a także społeczno-gospodarcze i kulturalno-oświatowe. Na zjazdach chadecji wzywano do podjęcia pracy oświatowej wśród ludu. Aby ruch chrześcijańskodemokratyczny odgrywał zamierzoną rolę, należało stworzyć świadomą swych zadań i celów armię ludzi zdolnych do ciągłej i wytrwałej pracy organizacyjnej.

Myśl polityczna chadecji wywodziła się z doktryny kościelnej i tę chrześcijańscy demokraci uznawali za swoją. Zasadniczym celem chadecji była demokratyzacja życia politycznego i gospodarczego. W jej ideologii fundamentalne miejsce zajmowała doktryna społeczna Kościoła katolickiego i wszelkie działanie było jej podporządkowane. W latach II RP chadecja co do wpływów i sukcesów odstawała od innych partii politycznych. Była jednak postępowym społecznie ugrupowaniem reprezentującym takie postawy demokratyczne, które wówczas nie były ani powszechne, ani silne. Podkreślała dążenie do odegrania istotnej roli jako stronnictwo robotnicze. Jej skład społeczny w większości stanowili robotnicy, kolejno drobnomieszczaństwo, rzemieślnicy, kupcy, a niewielką – inteligencja.

Myśl polityczna chadecji, ukształtowana w zachodnim kręgu kulturowym, przeniesiona na grunt polski, została wzbogacona o wartości i projekcje wyrosłe z polskich doświadczeń. Chadecja, oparta na zasadach chrześcijańskich pod względem programowym, wniosła do polskiej myśli politycznej rozbudowaną szeroko ideologię zawierającą zarówno polskie koncepcje filozoficzne, jak i elementy tomistyczne oraz maritainowskie. Przyjęcie doktryny katolickiej jako podstawowej platformy działalności umiejscowiło ją jako jedną z partii w rozległej geografii katolicyzmu politycznego (Majchrowski 1979: 11, 40, 51).

Bibliografia

- Adamski, S. (1921), *Zasady i dążenia Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy*, (Poznań: Nakładem Sekretariatu Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy).
- Adamski, S. (1922), *Zadania Chrześcijańskiej Demokracji w Polsce*, (Poznań: Księgarnia Społeczna).

- Bigoński, E. (1921), *Kto rozbija ruch robotniczy? Przyczynek do historii rozłamu w Narodowym Stronnictwie Robotników: dosłowny referat posła Edmunda Bigońskiego, wygłoszony na zjeździe delegatów Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy*, (Poznań: Sekretariat Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy).
- Figat, J. (1992), *Armia i obronność w myśli politycznej II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, masyzynopsis, (Lublin: Archiwum Zakładu Myśli Politycznej XIX i XX wieku UMCS).
- Gocko, J. (1994), *Nauka społeczna Kościoła wobec zasad liberalizmu gospodarczego*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 10: 137–158.
- Holzer, J. (1974), *Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej*, (Warszawa: „Książka i Wiedza”).
- Kondziela, J. (1984), *Wstęp. Nauka społeczna Kościoła: ciągłość, rozwojowość, aktualność*, [w:] J. Skwara (red.), *Nauczanie społeczne Kościoła. Dokumenty*, (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych): 5–9.
- Korfanty, W. (14.05.1931), *40-lecie encykliki „Rerum Novarum”*, „Polonia”: 1.
- Korfanty, W. (1992), *Naród, Państwo, Kościół. Wybór publicystyki katolicko-społecznej*, (Katowice: Księgarnia św. Jacka).
- Krajski, M. (14.07.2018), *Kościół potępił zarówno socjalizm jak i liberalizm*, Prawy.pl. Polska, Rodzina, Tradycja, <https://www.prawy.pl/74906-Kosciol-potepil-zarowno-socjalizm-jak-i-liberalizm> (20.03.2025).
- Leon XIII (1891/1931), *Encyklika „Rerum novarum” o kwestii robotniczej*, przetł., wstępem i objaśn. opatrzył J. Piwowarczyk, (Kraków: Towarzystwo Popierania Prasy Katolickiej i Wydawnictw Katolickich w Krakowie).
- Majchrowski, J.M. (1979), *Stronnictwo Pracy. Działalność polityczna i koncepcje programowe 1937–1945*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze” 88: 1–97.
- Pawłowski, B. (1995), *Religia i Kościół rzymskokatolicki w myśli politycznej Chrześcijańskiej Demokracji*, [w:] J. Jachymek (red.), *Religia i Kościół rzymskokatolicki w Polskiej myśli politycznej 1919–1993*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 65–81.
- Pawłowski, B. (1996), *Problemy ruchu ludowego w teorii i praktyce Chrześcijańskiej Demokracji*, [w:] J. Jachymek (red.), *Sojusznicy i przeciwnicy ruchu ludowego 1895–1995*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 77–88.
- Pius XI (1931/1935), *„Quadragesimo anno”*. Encyklika o odnowieniu ustroju społecznego i o udoskonaleniu go według normy prawa Ewangelii, przetł. i komentarzem opatrzył J. Piwowarczyk, (Poznań: Wydawnictwo Rady Społecznej przy Prymasie Polski).
- Piwowarczyk, J. (1921), *Rola Chrześcijańskiej Demokracji w życiu społeczno-politycznym*, (Kraków: Drukarnia „Głosu Narodu”).
- Piwowarczyk, J. (1985), *Wobec nowego czasu*, (Kraków: Znak).
- Program (1918) *Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Robotniczego oraz Statut*, (Kraków: czcionkami drukarni „Głosu Narodu”).

- Program (1925) i Statut Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, projekty opracowane przez Zarząd Główny Chrześcijańskiej Demokracji 31 maja i 1 czerwca 1925 r., (Warszawa: Zarząd Główny Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji).
- Przybylski, H. (1980), *Chrześcijańska Demokracja i Narodowa Partia Robotnicza w latach 1926–1937*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe).
- Rogaczewska, B. (2007), *Korporacjonizm w polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*, [w:] T. Sikorski, A. Wątor (red.), *Religia jako źródło inspiracji w polskiej myśli politycznej XIX–XXI wieku*, (Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego): 139–153.
- Statut (1931) i Program Polskiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego uchwalony na Kongresie Stronnictwa dnia 11-go października 1931 roku, (Katowice: Zarząd Główny PSChD).
- Stefanowicz, J. (1963), *Chrześcijańska Demokracja*, (Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”).
- Stefanowicz, J. (1973), *Chadecja wczoraj i dziś*, (Warszawa: „Książka i Wiedza”).
- Stefanowicz, J. (1985), *Chrześcijańska Demokracja*, [w:] R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 3, (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL): 385–391.
- Stefanowicz, J. (1991), *Chrześcijańska Demokracja: inspiracja, doktryna, polityka*, (Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”).
- Stronnictwo Pracy (1937), *Program*, (Warszawa: Nakładem Stronnictwa Pracy).
- Śliwa, M. (1993), *Polska myśl polityczna w I połowie XX wieku*, (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich).
- Turowski, K. (1989), *Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce*, t. 1, (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych).
- Wichmanowski, M. (2001), *Chrześcijańska Demokracja*, [w:] J. Jachymek, W. Paruch (red.), *Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 183–220.
- Wichmanowski, M. (2002), *Inspiracje religijne (etyczne) w konstruowaniu myśli politycznej Chrześcijańskiej Demokracji w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] W. Paruch, K. Trembicka (red.), *Wizje i realia. Studia nad realizacją polskiej myśli politycznej XX wieku*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 219–231.
- Winnicki, Z. (1996), *Społeczna nauka Kościoła jako podstawa doktryny katolicyzmu politycznego*, [w:] B. Pasierb, K.A. Paszkiewicz (red.), *Współczesna polska myśl polityczna*, (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego): 227–242.
- Wóycicki, A. (1921), *Chrześcijański ruch robotniczy w Polsce. Monografia społeczna*, seria: Biblioteka Dzieł Chrześcijańskich, (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha).
- Zarys (1920) programu Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy zatwierdzony przez 1-szy Ogólno-Polski Kongres Stronnictwa, odbyty 24 maja 1920 roku w Warszawie, (Warszawa: b.w.).
- Zasady (1917) ogólne ruchu chrześcijańsko-demokratycznego, (Warszawa: Księgarnia „Kroniki Rodzinnej”).

Paradigm of Political Thought of Polish Christian Democracy in the Interwar Period

Paradygmat myśli politycznej polskiej chadecji w okresie dwudziestolecia międzywojennego

MARCIN WICHMANOWSKI

Prof. Dr. Habil. UMCS, Maria Curie-Skłodowska University

e-mail: marcin.wichmanowski@mail.umcs.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-5748-7946>

Abstract: The main assumptions of the political thought of Christian democracy were in accordance with the guidelines of the encyclicals. They were also based on the achievements of the European Christian-democratic trend. Among the most important assumptions and claims of Christian-democratic political thought are: (1) basing the organisation of social life on the principles of Catholic ethics; (2) recognising the primacy of supernatural goals over temporal ones; (3) respect for the human personality and its rights; (4) ensuring a proper balance between power and civil liberty and the rights of the individual and society; (5) guaranteeing a parliamentary-democratic system; (6) respect for private property and labour; (7) social solidarity; (8) enfranchisement of workers; (9) anti-revolutionism and anti-socialism; (10) a corporate state system.

Keywords: political thought, Christian democracy, chadecja, social teaching of the Catholic Church

Streszczenie: Główne założenia myśli politycznej chrześcijańskiej demokracji były zgodne z wytycznymi encyklik. Bazowały one również na dorobku europejskiego nurtu chrześcijańskodemokratycznego. Wśród najważniejszych założeń i twierdzeń myśli politycznej chadecji należy wyróżnić: (1) oparcie organizacji życia społecznego na zasadach etyki katolickiej; (2) uznanie prymatu celów nadprzyrodzonych nad doczesnymi; (3) poszanowanie osobowości ludzkiej i jej praw; (4) zapewnienie właściwej równowagi między władzą a wolnością obywatelską oraz prawami jednostki a społeczeństwem; (5) zagwarantowanie ustroju parlamentarno-demokratycznego; (6) poszanowanie prywatnej własności i pracy; (7) solidaryzm społeczny; (8) uwłaszczenie robotników; (9) antyrewolucjonizm i antysojalizm; (10) korporacyjny ustrój państwa.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, chrześcijańska demokracja, chadecja, nauka społeczna Kościoła katolickiego

Christian democracy was part of the exemplification of catholic social thought, the ideological origins of which can be traced back to the 19th century in Western Europe. This was a period of not only great changes in science and technology, but also significant social changes. The whole 19th century was filled with conflicts between the Catholic Church and liberalism¹ and socialism.² Efforts to overcome them, undertaken in the bosom of the Catholic community, created the ideological climate of the birth of christian-democratic thought. Political parties, or structures whose purpose was to implement them, were formed mainly in the twenty years between the wars.

The aim of the article is to show the paradigm of political thought of Polish christian democracy in the period of the Second Polish Republic. The article uses source materials such as: papal encyclicals, party programs, statutes, speeches, press articles, statements of politicians and others, as well as literature on the subject. Among the research methods and techniques, one should first mention those relevant to the political sciences and historical ones, especially the analysis of testimonies and traces of political thought of Polish christian democracy, as well as comparative analysis.

The Catholic Church's social teaching was based primarily on the Gospel. Christian democrats emphasized that the truth from this source is universal and transcendent, because the world is based on it and without

¹ The enlightenment roots of liberalism meant that from the very beginning of its existence it found itself in opposition to christian social thought. In the history of social thought, the fate of the relationship between liberalism and the social doctrine of the Church is above all a period of dispute. The social encyclicals of the popes have repeatedly spoken strongly about the errors of liberalism. Father Jan Piwowarczyk wrote that "liberalism as a system was a paradise for the strong and the rich, a hell for the weak, for the poor, for the popular strata. May God protect us from returning to a system that has imagined liberalism. We would have to repeat from the beginning all the revolutions, all the revolts of the masses, all the social struggles that constituted the history of the nineteenth century" (Piwowarczyk 1985: 284; see also Gocko 1994: 137).

² Since the beginning of socialism and communism, the Church has recognised their impiety, immorality and irrationality. These systems were condemned by popes: Leo XIII, Pius IX, Pius XI. They did this not only because the communists fought against religion. And not because they themselves were proposing what Pius XI, in his encyclical *Divini Redemptoris* (*On Godless Communism*), called "erroneous mysticism." The pope understood that people in socialism were attracted to his promise of a happy society. At the same time, he stressed that this is a dangerous utopia. History has shown, and modern times continue to confirm, that the realisation of utopia leads to crime. Catholics understood that this happens when reality and its law are disregarded. This law is a natural law. Socialism directly denies it, recognising the absolute equality of all people, rejecting the institution of the family, the difference of the sexes, private property, and accepting the myth of a classless society. He does this by appealing to materialism. People are not equal by nature – they have different qualities and abilities (Krajski 14.07.2018).

it could not exist permanently in a spiritual and scientific sense. The social doctrine of the Catholic Church existed as a consequence of the Gospel and the vision of man transmitted by it in his relations with other people, especially in community and social life³ (Winnicki 1996: 232).

The social constitution of the Christian Democrats was provided by papal encyclicals, mainly Leo XIII's *Rerum Novarum* of 1891 (encyclical on the workers' question) and Pius XI's *Quadragesimo Anno* of 1931 (encyclical on the renewal of the social system and its perfection according to the norm of the law of the Gospel). The encyclicals "at the very moment when it was desirable, and even necessary, indicated to all mankind safe principles for the solution of the difficult matter of social coexistence [...]" (Leo XIII 1891/1931; see also Pius XI 1931/1935). European christian⁴ democracy was

³ The social teaching of the Catholic Church is a constituent part of its teaching, the so-called Magisterium of the Church. The authoritative teachers are first and foremost the popes, the bishops assembled in universal councils presided over by the popes, the bishops assembled in provincial synods together with the representatives of the churches entrusted to them, and the diocesan synods presided over by their bishops, with regard to the social problems affecting the territory under their jurisdiction (Kondziela 1984: 5-9).

⁴ As a result of the French Revolution and its ideological currents, the Church's mission was realized in a 19th-century society ruled by an anticlerical or indifferent bourgeoisie, which prompted Catholics to become politically active in defense of their own spiritual and community interests. In the first half of the XIX century, in France and Italy, and in the other half in Germany, Austria, Belgium, the Netherlands, and Switzerland, Christian associations and more or less coordinated movements with political characteristics were formed. There were three currents in social Catholicism at the time: (a) conservative, which developed into corporatism (e.g., in France – René de la Tour-du-Pin, in Austria – Karl von Vogelsang); (b) a reformist one, demanding an improvement in the lot of the working class within the existing order, so-called paternalism (in Germany – Bishop Wilhelm Emmanuel von Ketteler, in France – Charles Montalembert, Antoine-Frédéric Ozanam, Adrien Albert Marie de Mun); (c) the current advocating political change, which was a direct precursor of the European Christian Democrats (in France – Hugues-Félicité-Robert de Lamennais, Jean-Baptiste Henri Lacordaire, Philippe Buchez, in Belgium – Antoine Édouard Ducpétiaux, Pierre Daniel Huet), as well as the Christian trade unions that developed until the end of the 19th century in Western Europe. Pope Leo XIII approved the name christian democracy, giving it the meaning of a social movement devoid of political goals and working for the betterment of the workers under the direct direction of the spiritual authority. This led to the radical Catholic groups formed at the turn of the 20th century (Sillon – Marc Sangnier in France, Cultura Sociale and Lega Democratica – Rev. Romolo Murrini in Italy) being condemned by the Pope. These movements gave rise to christian-democratic parties in the interwar period (Jeune République, Parti Democrat Populaire in France, Partito Popolare Italiano in Italy, Catholic Union in Belgium, conservative Centre Party in Germany, Christlich-Soziale Partei in Austria, conservative Volkspartei in Switzerland, Katholieke Staatspartij in the Netherlands and Confederacion Espanola de Derechos Autonomos in Spain; see Stefanowicz 1985: 386-387).

united by the conviction that civilisation would either be based on Christian values, and in the shape historically given to them by Catholicism, or there would be no civilisation at all, since Christian thought protected against totalitarianism and nationalism (Stefanowicz 1991: 26–27).

The social teaching of the Catholic Church has put forward a number of postulates for a specific time: the postulate of a just society, of a democratic society, of a social order based on the resolution of conflicts without resorting to violence, and of international peace (Kondziela 1984: 8). The programs of christian-democratic parties in individual countries differed from each other and evolved. However, they were united by a common ideological core – basing on Catholic Social Doctrine and personalist philosophy (Stefanowicz 1973: 26–27).

1. Genesis and Development of Polish Christian Democracy

The christian-democratic movement in the Polish lands under the partitions developed mainly in industrial centres. Since the last decade of the 19th century, the social structure has changed. With the development of industry, new classes emerged and strengthened – the bourgeoisie and the workers. At the same time, the problem of poverty and exploitation of the working class arose. The development of christian democracy in the Polish lands can be divided into three periods. The first was the years 1890–1900, when workers' cultural and educational associations were formed, which strengthened the catholic social ideology. The second is the period 1900–1910, when the first christian trade unions were formed, giving the opportunity for further evolution towards christian-political action. They were formed mainly as a result of the merger of organisations with a similar political program, operating in individual partitions, e.g., the Silesian and Greater Poland craft and workers' associations or the Galician agricultural cooperative movement. The third period was the time of the end of the first World War, when the proper christian-democratic movement began to take shape. At the time of the formation of the independent Polish state, the situation in the christian-democratic political movement was already crystallised. The Christian-National Workers' Party was established in Galicia (October 30, 1918), the National Workers' Party (NSR; April–May 1918) in the Prussian partition, and the christian democracy (1916; Wichmanowski 2001: 183) in the Russian partition.

The unification of the three christian-democratic groups and the creation of a unified christian-democratic party took place in two stages. In 1919 in Krakow, christian-democratic parties from the former Galicia and the Kingdom of Poland united under the name of the Polish Party of Christian Democracy (PSChD). As a result of the split in the NSR (1920), two parties were formed: the National Workers' Party and the Christian-National Workers' Party (ChNSR). At the Congress (May 24–25, 1920), which was recognized as the First Congress, unification was carried out. The ChNSR merged with the PSChD, and the newly formed party adopted the name Christian National Labour Party – Christian Democracy (ChNSP–ChD). At the second Congress in 1925, the name was changed to Polish Christian Democracy Party (Wichmanowski 2001: 183).

In the Legislative Sejm (1919–1922), christian-democratic deputies stayed for several months in the club of the People's National Sejm Union, which brought together representatives of national democracy and right-wing parties with a similar program. Twelve MPs, Christian Socialist activists, left this union in July 1919 and, with 17 NSR MPs, formed the National Christian Workers' Club. Christian democracy in the Second Polish Republic operated in the workers' territory with the intention of opposing the socialist party. Above all, however, it was a Sejm faction. The second area of its activity were the christian trade unions. It was not an independent force in parliamentary activity. During the first term of the Sejm (1922–1927), christian democracy was politically on the right wing of the centre. In the run-up to the May Coup of 1926, it played an important role in parliament, often tipping the balance in assembling a right-wing majority. In May 1923, the coalition cabinet of Wincenty Witos (Polish people's party; PSL Piast) was formed – the "Chjeno-Piast" Government (May 28 – December 14, 1923) with representatives of PSL Piast, people's National Union (ZLN), ChNSP, ChNSR, National Workers' Party (NPR). On May 5, 1926, however, W. Witos's third government was formed, also with the participation of the christian democrats. Until the May coup, it was involved in a political struggle between the right and the left. After the coup, christian democracy found themselves in opposition to the post-May government, which shifted them politically towards the left. At that time it was divided into three groups: Lwów (Stefan Bryła), Silesian (Wojciech Korfanty), central (Józef Chaciński). Two parliamentary clubs were established: the general (Józef Chaciński, Waclaw Bitner) and the autonomous Silesian (W. Korfanty). From the testimonies and traces of christian-democratic political thought, its strategy was clear:

it was anti-communist, anti-sanation, neutral towards other parties, but more friendly to national democracy, NPR and PSL Piast than to the parties of the left-wing opposition (among others socialists and PSL "Liberation"). Within the Christian Democrats there were divisions into different territorial groups with different attitudes to political reality, which made it impossible at the beginning of the 1930s to unite the following orientations: the Upper Silesian (pro-national democracy, with a particularly strongly marked separateness), pro-government-Poznań-Pomerania, Warsaw, Vilnius, West-Galician – Hallerian in Krakow, East-Galician – pro-government Lviv (Holzer 1974: 141–142).

In 1937, the Christian Democratic Union (ChD) merged with the NPR. From this union arose the Labour Party (SP),⁵ whose president was W. Korfanty, and vice-president leading activist NPR – Karol Popiel. The unification of NPR and ChD took place on the basis of common traditions and a rather far-reaching ideological kinship. Both parties derived their social ideology from the indications of the social doctrine of the Catholic Church. The merger was opposed by proposals popular in many political circles – the creation of a common centre of anti-sanation opposition. Front Morges Concept⁶ was one of them, the closest to both parties (Stronniectwo Pracy 1937; Majchrowski 1979: 40).

⁵ The Labour Party initially opposed the Piłsudski camp. The strongest party structures were in Silesia and Pomerania. During World War II, SP (Romb) was part of the Polish government in exile. Three party politicians served as government delegates to the country: Cyril Ratajski (1940–1942), Jan Jankowski (1943–1945) and Jerzy Braun (1945). In February 1943, it consisted of the Federation of National Catholic organizations "Union" (its member was among others Karol Wojtyła), and in March 1944 of Union of National Revival. After the Second World War, on the basis of the Yalta Agreement, the SP resumed its official activities in the country through the merger of the conspiratorial SP and the National breakaway party associated with the Polish Workers' Party, which was formed as a result of the split in the SP at the turn of 1942 and 1943. The Labour Party was represented in the Provisional Government of national unity, the State National Council and local national councils, as well as in the state administration. Faced with infiltration by agents of the Security Office, the SP's General Board decided on July 18, 1946 to suspend the party's activities.

⁶ This was a political agreement between activists from centrist parties, formed in 1936 on the initiative of General Władysław Sikorski and Ignacy Paderewski to fight the Sanacja dictatorship and its foreign policy. The formation did not gain much public support and, as a result, had no significant impact on the political situation in the country. The only tangible effect of the Morges Front's activities was to lead to the formation of the Labour Party in 1937, a christian-democratic party formed from the merger of the Haller Union, the PSChD and the NPR.

The undisputed leader of christian democracy was W. Korfanty. In addition to him, leading activists included Rev. Stanisław Adamski, Rev. Aleksander Wóycicki, K. Popiel, Antoni Chaciński, Józef Chaciński, W. Bitner, Ludomir Czerniewski, Ludwik Gdyk, Tadeusz Błażewicz, S. Bryła, Rev. Zygmunt Kaczyński, Juliusz Makarewicz (Wichmanowski 2001: 184).

2. Inspiration and Paradigm of Ideology

Christianity shaped the psyche and customs of tens of generations of the Polish people and Polish culture – this was the position of the christian democrats. To Christianity the Polish people owed the concept of freedom and dignity of man. The return to Christian principles was considered by the christian democrats to be a condition of moral renewal, which depended on the reconstruction of the whole socio-political and economic life in Poland. The sources of the ideology of Polish christian democracy should be sought in the Catholic and social thought of the Republic of Poland and the period of the struggle for independence. This thought included the desire for reforms in various areas (social, political, economic) of public life in the country, with regard to religious and ethical motivation; it highlighted among others the need to realize the Christian principles of love of neighbour in social and state life. The connection of socio-political concepts with the principles of the Christian faith can be considered as the beginning of the christian-social, democratic movement, the sign of which was the renewal of all spheres of life based on Christian ethics (Turowski 1989: 19).

Critically analysing the social reality of the Second Polish Republic, christian democracy proposed a program for its reconstruction. The economic problems of the independent Polish state were exacerbated by social conflicts and ideological disputes. Poland was also marked by the influence of the former invaders (Germans and Russia) who embraced totalitarian ideologies (national socialism and communism). At the forefront of christian democracy programs in the Second Polish Republic was the slogan: organization of the present in the liberated motherland. It was emphasized that “the building of the social edifice is to be adapted to the spiritual and material needs of modern society” (Zasady 1917: 3). Christian Democracy was concerned with the welfare of the people, because they constituted the predominant part of society. They sought a thorough reform of

the system, to its healing. The method of restoring justice was to introduce reforms that would provide the "disadvantaged class" with decent living conditions (Piwowarczyk 1921: 19).

Christian democracy accepted economic and social policy as an inseparable whole, while recognising man and his higher vocation as the goal of economic activity, and above all as a task of service for the good of the whole. It wished to rebuild the political system on the principles derived from Pope Leo XIII's encyclical *Rerum Novarum* and, in time, to shape it according to the corporate model taken from Pope Pius XI's encyclical *Quadragesimo Anno*. The vision of the future of the Christian democrats appeared in the slogan: National, Christian and People's Poland (Korfanty 1992: 311). Wojciech Korfanty wrote in 1931 in "Polonia," the press organ of the party:

Organizations have arisen in all countries, especially of the workers, which follow the precepts of Leo XIII and his successors. [...] The terrible solstice that we are going through, the millions of unemployed, the agrarian crisis, the Bolshevik and fascist experiments, the loud cry for social reforms [...] testify to the catastrophe that threatens the world. [...] Only living and working according to the guidelines and principles indicated by [...] Leo XIII and his successors, can create a new order, based on social justice and Christian *charitas* (Korfanty 14.05.1931: 1).

The christian democrats claimed that they were striving for an ever better future for Poland. The tactics they adopted were those of progressive evolution. "When we have accomplished what we can for the time being, we immediately set forth a new program, a higher one, reaching further" (Zasady 1917: 3).

In addition to social and political concepts in the practical dimension, christian democracy proposed to society certain values with a religious, philosophical and social dimension. The basic values on which the idea of Polish christian democracy was based were love, freedom and justice. From them arose the principle of christian humanism, based on the personalist concept of man and social life. The reference to personalism in christian democracy's thought was all the more natural as the encyclicals *Rerum Novarum* and *Quadragesimo Anno* were based on its foundation, proclaiming the primacy of the person-human being over the impersonal world of things. From the principle of love, altruism and the Christian system based on it were born. "In the name of [...] freedom, we will measure our legislation in such a way as [...] to ensure to the individual [...] the maximum, but within the limits of harmony with the community – personal freedom."

The third principle was justice. Each person was to receive as many goods as he gave "his work in the construction of a common civilisation for all." All christian-democratic programs emphasized the monumental importance of the Catholic religion and the Church in Poland, for the individual and the nation. Appreciating the universality of the good contained in the morality derived from religion, christian democracy sought to guarantee the presence of faith not only in private life, but also in social and state life (see Zasady 1917: 3; Outline Zarys 1920: 3–6).

Christian democrats saw the principles of Christianity as a guide for political, social and economic action. They opposed the ideology of Christianity to socialism and Bolshevism, accusing them of spreading class hatred and restricting individual freedoms. They also opposed capitalist liberalism, which, in their view, drove the workers into poverty in the pursuit of profit. They called for the creation of a social order in accordance with Christian ethical precepts. They called for social harmony. They stressed that society is a community in which the interests of different strata and professions are represented, interdependent and responsible for the fate of the nation and the state. All social problems were to be solved by corporatism. The program of christian democracy was summarised in the idea of "a just and strong Poland with a strong and lasting government based on the trust and cooperation of the broadest masses of the people" (Korfanty 1992: 364).

The purpose of the action of the party was clearly defined in the program of the PSChD of 1925: the flourishing and power of the Republic of Poland, its foundation on Catholic principles, balance and cooperation between social strata, and the care and defence of the working strata in moral, economic, and socio-political terms (Program 1925: 1–3).

3. The Main Principles of Political Thought of Polish Christian Democracy

The most general rules and beliefs contained in christian democracy's political thought grew out of the social doctrine of the Catholic Church and its application to Polish reality. The main assumptions of this thought were in accordance with the guidelines of the papal encyclicals. They were also based on the achievements of the European christian-democratic trend. In the Second Republic of Poland, christian democracy included their ideology

in party programs. Subsequent programs outlined the ways of realisation of political thought, which determined the desire for a catholic, powerful, national and just Poland. "From divine and human rights, the Catholic derives his right to freedom of thought, freedom of action, according to reason and conscience" (Korfanty 1992: 246). Among the most important testimonies of christian democracy political thought were regulations, resolutions of congresses and general conventions, positions of parliamentary clubs, as well as speeches of deputies and senators, works of theorists, leaders and activists, as well as views presented in the christian-democratic press.

Christian democrats argued that people must voluntarily submit to an ethical and moral system whose authority they could not question. To submit to a higher law of which no man is the author. Such a law is God's law. No human law can discourage evil or encourage good, as the divine law can, through its mysticism (Winnicki 1996: 232).

The most important assumptions and assertions found in the political thought of christian democracy include: basing the organisation of social life on the principles of Catholic ethics; recognition of the primacy of supernatural goals over temporal ones; respect for the human person and their rights; ensuring a proper balance between power and civil freedom, and between the rights of the individual and society; ensuring a parliamentary-democratic system; respect for private property and labour; social solidarity; appropriation of workers; anti-revolutionism and antisocialism; the corporate state system (Pawłowski 1995: 66-67).

4. Views on Power and Local Government

Christian democracy in its views on state power was based both on the papal encyclicals and on the philosophy of the Church Fathers, St. Augustine and St. Thomas Aquinas. From the political thought of christian democracy it followed that the source of power is human nature. Power is not an end in itself; it is an end for the common good. The nation gives form to power and appoints those who are to exercise it. The state, in order to promote the common good, must have a proper organisation of authorities with well-defined rights and obligations. At the same time, the control of the authorities must be properly organised. Therefore, the division of power into the legislature, the executive, and the judiciary is indispensable. The christian democrats emphasized

that power gains confidence, raises authority, and becomes strong if one remembers that it comes from God and that its exercise is in accordance with the commandments of God. Power in the state cannot be unlimited or omnipotent, because its limits are determined by the law of God. If a nation has "given" itself order and power, and it works for the common good, then obedience and respect belong to that power. On the other hand, a power that indulges in lawlessness ceases to serve the common good – it loses the basis and the reason for its existence. The citizen becomes absolved of owing obedience and respect to this authority. Such actions not only can but must be resisted (Korfanty 1992: 294, 306; Stefanowicz 1963: 111–113).

In numerous testimonies of christian-democratic thought, there is a phrase that testifies to the fact that the people were to be called to participate in the government, and the goal of partisanship was to gain complete equality for the Polish people. Obtaining and assuring them influence over the system of the state and the economy: "such [...] as is rightfully due to its strength in numbers and its duties" (Program 1918: 6–8).

The programme of Christian Democracy, established in 1916–1918 in the Kingdom of Poland, advocated the Polish Republic with a Sejm elected by all citizens who speak Polish (Wóycicki 1921: 155–162). In Wielkopolska, the National Workers' Party, already at the time of its founding, announced a programme in which it stressed that it would "strive for the political awareness of the broad masses of the working people [...]" (Bigoński 1921: 5). A worker in the sense of the party was any man who worked for wages or sold the products of his labour. The pronouncement of the main intentions of the christian-democratic political and social programmes is unambiguous: to let the working people speak and to recognise their social and economic rights.

In the Second Polish Republic, in formal and political terms, all citizens were equal before the law, and the source of power was the general public. However, due to the diversity of ownership and education, equality was an illusion. The leaders of christian democracy recognized the fact that although the majority of the people were working people, they did not decide on the power in the state. It was necessary to change this by organising the nation politically.

The struggle over the shape of the legislative power gained momentum during the work on the March Constitution of 1921. After the creation of the National Christian Workers' Club, three of its members sat on the Commission and took an active part in its work. They spoke in favour of bicamerality (the Sejm and the Senate), emphasizing that the legislative power should be an intermediary between the nation and the state. Before the May

coup, christian democracy argued that the centre of gravity in the direction of state life should be shifted from the Legislature to the executive. The PSChD sought to reform the Constitution and electoral code, and to extend the powers of the president and Senate (Program 1925: 30). Christian democracy changed their position on the Constitution when it became clear that the ruling camp wanted to use this project to secure the monopoly of their power.

An analysis of the testimonies of christian democracy's political thought indicates that they generally had a unified position on executive power. It advocated a strong executive power based on a two-stage executive: a head of state (a Polish president) elected by the National Assembly, and a strong government (Zarys 1920: 15). However, in its programme demands of 1931, the christian democrats opposed the omnipotence of the state exceeding the limits of natural and divine law (Statut 1931). Established in 1937, the SP presented a classic Montesquieu model of a democratic state.

On the issue of justice, christian democracy opposed the subordination of the judiciary to the executive, since the interests of the state and the care of its development required the "freedom of the courts" and their independence. As christian democrats have pointed out, the independence of the judiciary is the basis of the rule of law in the state (Przybylski 1980: 56, 85, 252).

The christian democrats attached great importance to the work of local government. They stressed that the advocate of social interests towards the state administration was the local government, which was treated as a political school of society. In the programme drafted by Rev. A. Wóycicki in 1918, it was pointed out that one of the necessary conditions for the development of Polish statehood was "broad communal and provincial local government with elected local government authorities" (Turowski 1989: 217). Christian democracy won the majority mainly in the municipal government. After the May 1926 coup, in local governments, the activities of opposition parties were limited. At that time, christian democracy took care of the defence of the local government against the sanation camp. The idea of local government in Christian Democrat political thought was inspired from 1931 by Pope Pius XI's encyclical *Quadragesimo Anno*, which implied that a higher community should delegate the exercise of its authority to lower communities that were subordinate to it (Pius XI 1935; Wichmanowski 2001: 200–202). Even before the publication of the encyclical, there was a demand in christian democracy's thought to expand the competence of professional and economic local governments. By the mid-nineteenth century, it was already recognised that it was in the commune that civic virtue took shape, as the community there was small and the relationships between its members were direct.

5. Rights, Freedoms and Obligations of Citizens

In christian democracy's political thought, special attention is paid to a wide catalogue of civil rights: personal, which are called freedoms, and social and political. According to the christian democrats, every citizen, in addition to the rights and freedoms due to him, had certain obligations towards the state. The state, as one of the highest human communities, creates a social organism that knows its rights and duties. The human individual is a constituent part of this community and must submit to the requirements of the whole (Korfanty 1992: 185). Christian democracy proposed to make the exercise of civil rights dependent on the performance of duties by the citizen.

The duty of every citizen was, first of all, to respect the legal order, that is, to observe the norms in force in the state (constitution, acts of law, legal system) and to show respect for the legitimate authority respecting the law based on Christian morality.

Among the basic social rights, the following are distinguished: the right to work, education and science, to health protection, material security in case of illness and incapacity for work, and security for old age, as well as the right to enjoy the benefits of culture. For national minorities, it was the right to cherish their cultural and national distinctions. The right to work was considered one of the main civil rights. It included the right to "fair pay" and the right to private property. Christian democracy devoted much attention to the right to study and education. Political rights included the right to association and active and passive electoral rights. Christian democracy demanded respect and defence of the rights of all social strata.

Harmonious cooperation between the state and the citizen is possible only if the state respects the rights of the human individual as a moral personality and if the individual fulfils his obligations to the state. As the christian democrats argued, every citizen has certain obligations to the state. One of the most important was the economic strengthening of the state and the creation of material foundations for the realisation of social rights. Work – the main source and foundation of a nation's economic and cultural well – being – was both a right and a civic duty. The duties of the citizen towards the state included the tax obligation. Tax reform was demanded in the direction of fair distribution of taxes to all citizens of the country, tax fraud was severely condemned. Citizen's duties also included military service. All men of the appropriate age were required to serve in the Armed Forces of the Republic of Poland (Korfanty 1992: 170, 185; Program 1925: 28–29).

6. National Question

The National factor played an important role in the political thought of christian democracy. The basic assumptions containing the formula of the national character of the state were contained in the programs and statements of the creators of this thought. It was clear from the program's postulates that the christian democrats wanted Poland as a whole to have a clearly Polish character, so that traces of foreign rule would be erased (Zarys 1920: 15; Korfanty 1992: 311; Wichmanowski 2001: 203–207). They stressed: "We want to make the Polish state an obedient instrument of the national will." They also argued that loyalty and respect belonged to their own people, and the state should defend the interests of the Polish people and Polishness. But "[...] national interest and selfishness must be subordinated to the precepts of Christian ethics and limited by the laws of other nations. [...] Defending the legitimate rights and interests of the Polish people, we will not allow the rights of other peoples living with us to be violated" (Program 1925: 29–30). One of the leading representatives of christian democracy Rev. S. Adamski wrote that if "members of other nationalities" assume full civic duties, the principle of justice will give them full civil rights. "Having suffered national oppression ourselves, we must guard against falling into a similar error" (Adamski 1922: 25). The political thought of christian democracy developed in constant dialogue with the cultural and national-political aspirations and aspirations articulated by the national minorities. Despite numerous national conflicts, christian democrats were hopeful that they would be able to implement the idea of the nation-state (Śliwa 1993: 243).

7. Economic Views

In terms of social structure, the Second Polish Republic was a very diverse country, an agricultural country with a developing capitalism. Christian democracy understood social strata as organs of the national body, which have certain functions corresponding to the relevant needs of society as a whole. It was believed that only harmony, and not a conflict of interests, could guarantee the permanent and correct functioning of social structures. The manifestation of social solidarity was to be a corporation. Christian democracy's thought was stimulated in this direction by the encyclical *Quadragesimo Anno*. Pope Pius XI linked the corporate system to the principle of

subsidiarity and the common good. The task of the corporate system was to create "professional states" to which people would belong according to the social function with which they would be connected by work; this is an association of persons engaged in the same profession, workers and employers (Pius XI 1935; Korfanty 1992: 365; Stefanowicz 1963: 111–113). Corporatism as a vision of social, political and economic order was of great interest in Europe in the 1920s and 1930s. In Poland, these ideas were also promoted. However, the situational context was different compared to Western European countries. In the Second Polish Republic, a strong christian-democratic trend did not function and in the confrontation between the christian democrats and the socialists, the socialists won in organisational work (Rogaczewska 2007: 139–140).

In the first years of the Second Polish Republic, the christian democrats advocated the need to preserve and consolidate the agricultural character of the country. They took into account that, among the working population, around 70% made their living from agriculture. However, due to the low degree of agricultural intensity and high overpopulation of the countryside, the superiority of agriculture over other branches of the economy was not as great as it appeared from the structure of society. Nevertheless, they pointed out that agriculture should be the leading department of production, since the economic development of the state depended on the productivity of farms. They argued that the industrialisation of Poland would not solve its complex socio-economic problems, not least because of the poor capital resources of Polish society, which could not compete effectively with its Western European counterpart. All of christian democracy's most important postulates concerning agriculture and industry were included in the bias programs, mainly in the 1925 PSChD program. They were dictated both by the current needs of the time and by the need for socio-economic change (Program 1925; see Pawłowski 1996: 81).

The functioning of the industry was also an important aspect for the economic development of the state. It was necessary to take into account those branches that were important for the development of the state and defence. The distribution of industry should be correlated with the raw material base and labour force. Much attention has been paid to the arms industry (Figat 1992: 197). It was believed that small-scale industry, as well as crafts and trade, should be given special care. Economic independence was guaranteed by the independence of industry and trade from foreign capital. The state should provide a strong economic base: loans, customs tariffs

and appropriate legislation, and vocational schools. Christian democracy also supported cooperatives, which helped to acquire individual property. It recognised three forms of ownership: private, cooperative and state. The programs emphasized the principle of private property as just and equitable, consistent with the nature and importance of work – the source of its acquisition (Program 1925: 26).

Christian democracy's main programmes included a number of economic initiatives. A detailed programme for the development of agriculture as well as industry, crafts, and trade was proposed. At the Sejm forum, christian-democratic MPs showed great initiative in matters of general economic, budgetary and financial assumptions. Christian democracy proposed a model of social-system solutions that would lead the nation out of social chaos and ensure social harmony (Adamski 1921: 4).

8. State Security

Christian democrats believed that the security of the state depended on a combination of internal and external factors. The internal power of the state was expressed in a strong economy, the cohesion of social strata, the degree of their identification with the state and its institutions, and a strong national army. "The state [...] must be powerful in order to be able to stand against the constant efforts of its possessive neighbours" (Zarys 1920: 15). Increasing the state's defence capabilities was seen by the christian democrats as a matter of military training for Poles. MPs at the Sejm have repeatedly called for an increase in the budget of the Ministry of Military Affairs, arguing that it was necessary to reform the army, strengthening the air force, navy and technical forces.

It was emphasised that: "Poland, having an unfavourable geographical position, an open border to the East and West, without natural protection – and neighbours showing a lively action of military adaptation, threatening to violate our borders, should take care of its army" (Figat 1992: 194–196). Proper normalisation of relations with neighbours was a necessary condition for the existence of the state and its development. Poland was threatened by two powerful neighbors: Germany and the Russian Soviet Federative Socialist Republic (RSFSR; since 1922 USSR). In this regard, it was necessary to strive to group the smaller states around each other and take

a leading role among them. It was realized that both the Treaty of Versailles, the Treaty of Riga, and other international treaties and agreements did not constitute iron guarantees for peace in Europe. Among external factors, relations with neighbours, international alliances, and the system of collective security were put on the first plan. The treaty signed at Rapallo in 1922, which was unfavourable to Poland, had a major impact on the concept of foreign policy, as a system of alliances had to be created with those states that could oppose Germany and the USSR (Turowski 1989: 19).

Conclusions

The ways of realisation of political thought outlined programs of factions. Christian democracy determined the pursuit of a Catholic, powerful, national and just Poland. They sought to transform the social order of the time in the spirit of her own vision of the state. The analysis of testimonies and traces of political thought made it possible to reconstruct the methods that were supposed to lead to changes. They saw the guarantee for the realisation of their goals in the introduction of "Christian truth and justice" into all spheres of social, national, and state life (Program 1918: 3). The way to achieve them was through the gradual acquisition of political influence. Wojciech Korfanty argued that: "first of all, intensive propaganda is needed in the broadest circles of the population in order to get to know (the MW population) and understand christian-social ideals. It stood up for a just social and economic system, and exerted the desired pressure on legitimate institutions and factors in the state" (Korfanty 1992: 389).

The aim of christian democracy was to organise the political life of the Polish nation on the principles of social morality and Christian justice. The instrument shaping political and civic consciousness were Catholic organisations, mainly professional, as well as socio-economic, cultural and educational. At the congresses of christian democracy, they were called to undertake educational work among the people. In order for the christian-democratic movement to play its intended role, it was necessary to create an army of people, conscious of their tasks and goals, capable of continuous and persistent organisational work.

The political thought of christian democracy was derived from church doctrine, and this christian democrats recognized as their own. The main

goal of christian democracy was the democratisation of political and economic life. In its ideology, the fundamental place was occupied by the social doctrine of the Catholic Church, and all action was subordinated to it. In the years of the Second Polish Republic, christian democracy stood apart from other political parties in terms of influence and success. However, it was a socially progressive group representing democratic attitudes that were neither widespread nor strong at the time. It stressed the desire to play an important role as a workers' party. Its social composition was predominantly made up of workers, followed by the petty bourgeoisie, craftsmen, merchants and a small number of the intelligentsia.

The political thought of christian democracy, formed in the Western cultural circle, transferred to the soil of Poland, was enriched with values and projections derived from the Polish experience. Christian democracy, based on Christian principles in terms of programming, brought to Polish political thought a broadly developed ideology containing both Polish philosophical concepts as well as Thomistic and Maritain elements. The adoption of Catholic doctrine as the basic platform of activity placed it as one of the parties in the vast geography of political Catholicism (Majchrowski 1979: 11, 40, 51).

References

- Adamski, S. (1921), *Zasady i dążenia Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy* [Principles and Aspirations of the Christian National Labour Party], (Poznań: Nakładem Sekretariatu Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy).
- Adamski, S. (1922), *Zadania Chrześcijańskiej Demokracji w Polsce* [Tasks of Christian Democracy in Poland], (Poznań: Księgarnia Społeczna).
- Bigoński, E. (1921), *Kto rozbija ruch robotniczy? Przyczynek do historii rozłamu w Narodowym Stronnictwie Robotników: dosłowny referat posła Edmunda Bigońskiego, wygłoszony na zjeździe delegatów Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy* [Who Is Breaking up the Workers' Movement? A Contribution to the History of the Split in the National Workers' Party: Verbatim Paper by Edmund Bigonski MP, Delivered at the Delegates' Congress of the Christian National Labour Party], (Poznań: Sekretariat Chrześcijańskiego Narodowego Stronnictwa Pracy).
- Figat, J. (1992), *Armia i obronność w myśli politycznej II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, maszynopis [The Army and Defence in the Political Thought of the Second Republic (1918–1939)], typescript, (Lublin: Archiwum Zakładu Myśli Politycznej XIX i XX wieku UMCS).

- Gocko, J. (1994), *Nauka społeczna Kościoła wobec zasad liberalizmu gospodarczego* [The Church's Social Teaching in the Face of the Principles of Economic Liberalism], "Seminare. Poszukiwania Naukowe" 10: 137–158.
- Holzer, J. (1974), *Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej* [Political Mosaic of the Second Polish Republic], (Warszawa: "Książka i Wiedza").
- Kondziela, J. (1984), *Wstęp. Nauka społeczna Kościoła: ciągłość, rozwojowość, aktualność* [Introduction: The Church's Social Teaching: Continuity, Development, Actualit], [in:] J. Skwara (ed.), *Nauczanie społeczne Kościoła. Dokumenty* [Social Teaching of the Church. Documents], (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych): 5–9.
- Korfanty, W. (14.05.1931), *40-lecie encykliki "Rerum Novarum"* [40th Anniversary of the Encyclical "Rerum Novarum"], "Polonia": 1.
- Korfanty, W. (1992), *Naród, Państwo, Kościół. Wybór publicystyki katolicko-społecznej* [Nation, State, Church: A Selection of Catholic and Social Journalism], (Katowice: Księgarnia św. Jacka).
- Krajski, M. (14.07.2018), *Kościół potępił zarówno socjalizm jak i liberalizm* [The Church Has Condemned Both Socialism and Liberalism], Prawy.pl. Polska, Rodzina, Tradycja [Prawy.pl. Poland, Family, Tradition], <https://www.prawy.pl/74906-Kosciol-potepil-zarowno-socjalizm-jak-i-liberalizm> (20.03.2025).
- Leo XIII (1891/1931), *Encyklika "Rerum novarum" o kwestii robotniczej* [Encyclical "Rerum Novarum" on the Workers' Question], transl., commented and explained by J. Piwowarczyk, (Kraków: Towarzystwo Popierania Prasy Katolickiej i Wydawnictw Katolickich w Krakowie).
- Majchrowski, J.M. (1979), *Stronnictwo Pracy. Działalność polityczna i koncepcje programowe 1937–1945* [Labour Party: Political Activity and Programme Concepts 1937–1945], "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze" 88: 1–97.
- Pawłowski, B. (1995), *Religia i Kościół rzymskokatolicki w myśli politycznej Chrześcijańskiej Demokracji* [Religion and the Roman Catholic Church in the Political Thought of Christian Democracy], [in:] J. Jachymek (ed.), *Religia i Kościół rzymskokatolicki w Polskiej myśli politycznej 1919–1993* [Religion and the Roman Catholic Church in Polish Political Thought 1919–1993], (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 65–81.
- Pawłowski, B. (1996), *Problemy ruchu ludowego w teorii i praktyce Chrześcijańskiej Demokracji* [Problems of the Popular Movement in the Theory and Practice of Christian Democracy], [in:] J. Jachymek (ed.), *Sojusznicy i przeciwnicy ruchu ludowego 1895–1995* [Allies and Adversaries of the Popular Movement 1895–1995], (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 77–88.
- Pius XI (1931/1935), *"Quadragesimo anno." Encyklika o odnowieniu ustroju społecznego i o udoskonaleniu go według normy prawa Ewangelii* ["Quadragesimo Anno": Encyclical on the Renewal of the Social System and Its Perfection According to the Norm of the Gospel Law], transl. and commented J. Piwowarczyk, (Poznań: Wydawnictwo Rady Społecznej przy Prymasie Polski).

- Piwowarczyk, J. (1921), *Rola Chrześcijańskiej Demokracji w życiu społeczno-politycznym* [The Role of Christian Democracy in Socio-Political Life], (Kraków: Drukarnia "Głosu Narodu").
- Piwowarczyk, J. (1985), *Wobec nowego czasu* [Facing a New Time], (Kraków: Znak).
- Program (1918) Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Robotniczego oraz Statut [Programme (1918) of the Christian National Workers' Party and Statutes], (Kraków: czcionka drukarni "Głosu Narodu").
- Program (1925) i Statut Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, projekty opracowane przez Zarząd Główny Chrześcijańskiej Demokracji 31 maja i 1 czerwca 1925 r. [Programme (1925) and Statutes of the Polish Christian Democracy Party, Drafts Prepared by the Main Board of Christian Democracy on May 31, and June 1, 1925], (Warszawa: Zarząd Główny Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji).
- Przybylski, H. (1980), *Chrześcijańska Demokracja i Narodowa Partia Robotnicza w latach 1926–1937* [Christian Democracy and the National Workers' Party 1926–1937], (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe).
- Rogaczewska, B. (2007), *Korporacjonizm w polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku* [Corporatism in Polish Political Thought of the 19th and 20th Centuries], [in:] T. Sikorski, A. Wątor (eds.), *Religia jako źródło inspiracji w polskiej myśli politycznej XIX–XXI wieku* [Religion as a Source of Inspiration in Polish Political Thought of the 19th and 21st Centuries], (Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego): 139–153.
- Statut (1931) i Program Polskiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego uchwalony na Kongresie Stronnictwa dnia 11-go października 1931 roku [Statute (1931) and Programme of the Polish Christian Democratic Party Adopted at the Party Congress on October 11, 1931], (Katowice: Zarząd Główny PSChD).
- Stefanowicz, J. (1963), *Chrześcijańska Demokracja* [Christian Democracy], (Warszawa: Instytut Wydawniczy "Pax").
- Stefanowicz, J. (1973), *Chadecja wczoraj i dziś* [The Christian Democrats of Yesterday and Today], (Warszawa: "Książka i Wiedza").
- Stefanowicz, J. (1985), *Chrześcijańska Demokracja* [Christian Democracy], [in:] R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (eds.), *Encyklopedia katolicka* [Catholic Encyclopedia], vol. 3, (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL): 385–391.
- Stefanowicz, J. (1991), *Chrześcijańska Demokracja: inspiracja, doktryna, polityka* [Christian Democracy: Inspiration, Doctrine, Policy], (Warszawa: Instytut Wydawniczy "Pax").
- Stronnictwo Pracy [Labour Party] (1937), Program [Programme], (Warszawa: Nakładem Stronnictwa Pracy).
- Śliwa, M. (1993), *Polska myśl polityczna w I połowie XX wieku* [Polish Political Thought in the First Half of the 20th Century], (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich).

- Turowski, K. (1989), *Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce* [History of the Christian-Democratic Movement in Poland], vol. 1, (Warszawa: Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych).
- Wichmanowski, M. (2001), *Chrześcijańska Demokracja* [Christian Democracy], [in:] J. Jachymek, W. Paruch (eds.), *Więcej niż niepodległość. Polska myśl polityczna 1918–1939* [More than Independence: Polish Political Thought 1918–1939], (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 183–220.
- Wichmanowski, M. (2002), *Inspiracje religijne (etyczne) w konstruowaniu myśli politycznej Chrześcijańskiej Demokracji w Drugiej Rzeczypospolitej* [Religious (Ethical) Inspirations in the Construction of the Political Thought of Christian Democracy in the Second Polish Republic], [in:] W. Paruch, K. Trembicka (eds.), *Wizje i realia. Studia nad realizacją polskiej myśli politycznej XX wieku* (Visions and Realities: Studies on the Implementation of Polish Political Thought in the 20th Century], (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 219–231.
- Winnicki, Z. (1996), *Społeczna nauka Kościoła jako podstawa doktryny katolicyzmu politycznego* [The Social Teaching of the Church as the Basis of the Doctrine of Political Catholicism], [in:] B. Pasierb, K.A. Paszkiewicz (eds.), *Współczesna polska myśl polityczna* [Contemporary Polish political Thought], (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego): 227–242.
- Wóycicki, A. (1921), *Chrześcijański ruch robotniczy w Polsce. Monografia społeczna* [The Christian Workers' Movement in Poland: A Social Monograph], series: Biblioteka Dzieł Chrześcijańskich [Library of Christian Works], (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha).
- Zarys (1920) programu Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Pracy zatwierdzony przez 1-szy Ogólno-Polski Kongres Stronnictwa, odbyty 24 maja 1920 roku w Warszawie [Outline (1920) of the Programme of the Christian National Labour Party Approved by the 1st All-Polish Congress of the Party, Held on May 24, 1920 in Warsaw], (Warszawa: n.p.).
- Zasady (1917) ogólne ruchu chrześcijańsko-demokratycznego [Principles (1917) of the General Christian Democratic Movement], (Warszawa: Księgarnia "Kroniki Rodzinnej").

Henry Kissinger, *Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową*, tłum. Eliza Litak, Wydawnictwo Nowej Konfederacji, Warszawa 2024, ss. 751

TOMASZ OLEJARZ

Dr, Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Przemyśle, e-mail: tomek_olejarz@poczta.fm

Zjawisko przywództwa w ujęciu poznawczym stanowi istotną kategorię ontologiczną i epistemologiczną, charakterystyczną dla określonych szkół myślenia teoretycznego oraz właściwą dla wielu dyscyplin, m.in. nauk społecznych, humanistycznych i ekonomicznych. Literatura historyczna, socjologiczna, ekonomiczna i politologiczna daje wgląd w liczne rozprawy i analizy, które dostarczają odpowiedzi na nurtujące badaczy pytania dotyczące fenomenu przywództwa. Jako specyficzny typ i model przywództwa jawi się kategoria przywództwa politycznego. Analizy przywództwa politycznego były i są prowadzone od bardzo dawna, gdyż zagadnienie to budziło i wciąż nieustannie potęguje zainteresowanie naukowców w odniesieniu do różnych kontekstów życia społecznego i politycznego (międzynarodowego), jak również w ramach określonych konstrukcji analitycznych. Jak wiadomo, od czasów starożytnych polityka stanowi sferę ludzkiej działalności związaną nade wszystko z państwem i władzą. Aktywność ta realizowana jest w ramach jedynej w swoim rodzaju organizacji – państwa, jest prowadzona przez zorganizowane grupy oraz zmierza do osiągnięcia określonych celów. Mamy tu zatem do czynienia z państwem i władzą, a także z wielkimi grupami ludzkimi, ich interesami i celami, a to niejako automatycznie pociąga za sobą podział na rządzących i rządzonych, zwierzchników i podwładnych. Jedni, nieliczni, kierują i decydują; inni, liczni, podlegają im, wykonując ich polecenia bądź stosując się do formułowanych przez nich ocen. Jedną z najbardziej zasadniczych cech polityki jest zatem występowanie w jej obrębie zjawiska przywództwa. Co najistotniejsze, przywództwo nigdzie nie ma dla siebie tak naturalnego środowiska i nie występuje z taką wyrazistością i częstotliwością, jak właśnie w obszarze polityki, władzy i państwa. Innymi słowy – polityka jest nieodłącznie powiązana ze zjawiskiem przywództwa, aczkolwiek nie jest jedynym jego komponentem, zaś przywództwo polityczne

nie jest wyłącznym rodzajem i typem przywództwa. Oprócz niego łatwo zidentyfikujemy innego rodzaju przywództwa, choćby wojskowe, religijne, kulturowe, biznesowe, finansowe czy medialne. Niemniej jednak to właśnie polityka stanowi największy żywioł (i rezerwuar) zjawiska i kategorii przywództwa (Bankowicz 2022: 8).

Wieloaspektowość zagadnienia przywództwa powoduje, że w naukach społecznych powstały liczne teorie, kierunki czy podejścia badawcze z nim związane. Z tego powodu w literaturze przedmiotu znajdziemy różne nurty badań nad przywództwem. Co ważne, żaden z nich nie jest traktowany jako odosobniony, pewne elementy charakterystyczne dla danego paradygmatu są obecne także w innych. Współcześnie popularnością cieszą się interdyscyplinarne badania nad przywództwem. Powstanie modeli multidyscyplinarnych w analizie przywództwa wynika ze złożoności tego zjawiska – to nim zajmowali się i zajmują badacze reprezentujący różne dyscypliny nauki (Tomal 2025: 119–120). Dzięki interdyscyplinarnemu ujęciu przywództwa powstało wiele definicji tego zagadnienia i jego rozbudowana typologia (Antoszewski 2007: 497–498). Próbę charakterystyki oraz uchwycenia specyfiki zjawiska przywództwa politycznego podejmuje współcześnie szerokie grono przedstawicieli głównych nurtów badawczych, przede wszystkim w ramach dyscypliny nauki o polityce, w tym również internacjologii, m.in.: James Burns, Jean Blondel, Robert Tucker, Robert Elgie, Aaron Wildavsky, Margaret Hermann, Glenna Paige, Ludger Helms i Amitai Etzioni (Dobrowolski 2020: 9). Od niedawna do tej grupy badaczy dołączył wybitny luminarz międzynarodowej polityki i nauki – Henry Kissinger. Jego nowa książka *Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową* oferuje wyjątkową analizę sześciu kluczowych postaci (przywódców) XX w., a także fascynujący wgląd w praktykę polityczną związaną z przywództwem i jego wyzwaniem u progu XXI w.

Henry Kissinger w wieku 100 lat dodał do swojej wspaniałej antologii cenną analizę na temat istoty, złożoności i wyzwań współczesnego przywództwa politycznego. Problematyka ta pozwoliła mu zademonstrować niezwykłą kompetencję i wiedzę oraz niesłabnącą admirację i oddanie dla rzemiosła historycznego, zarówno jako narzędzia nauczania, jak i obszaru osobistego zaangażowania. Należy bowiem podkreślić, iż w sporej części największych XX-wiecznych politycznych wydarzeń H. Kissinger osobiście brał czynny udział. W tym kontekście był on niemal wyjątkowy we współczesnej polityce. Łączył nieprzeciętny intelekt i zdolność do pogłębionej refleksji z niezwykłym zapisem praktycznej kompetencji państwowej

nie tylko na początku swojej publicznej aktywności jako profesor akademicki, ale także później jako sekretarz stanu i doradca ds. bezpieczeństwa narodowego w administracjach prezydentów Stanów Zjednoczonych. Wywarł on również ogromny wpływ na praktykę międzynarodową i politykę zagraniczną swego kraju w czasach zimnej wojny, w okresie zaś późniejszym, dzięki swoim wpływowym książkom, analizom i rekomendacjom, (u)kształtował percepcję opinii publicznej i poglądy decydentów w materii stosunków międzynarodowych. Wśród obszarów jego zainteresowań znalazły się m.in. takie zagadnienia, jak: broń jądrowa i polityka zagraniczna (*Nuclear Weapons and Foreign Policy*, 1957; *The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy*, 1961; *Problems of National Strategy: A Book of Readings*, 1965; *The Troubled Partnership: A Reappraisal of the Atlantic Alliance*, 1965; *American Foreign Policy: Three Essays*, 1969; *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*, 2001; *Crisis: The Anatomy of Two Major Foreign Policy Crises*, 2003; *Ending the Vietnam War: A History of America's Involvement in and Extrication from the Vietnam War*, 2003; *On China*, 2011; *Kissinger on Kissinger: Reflections on Diplomacy, Grand Strategy, and Leadership*, 2019); trylogia o latach współpracy w administracji Richarda Nixona (*White House Years*, 1979; *Years of Upheaval*, 1982; *Years of Renewal*, 1999); dyplomacja (*Diplomacy*, 1994); ewolucja ładu międzynarodowego (*World Order*, 2015), a tuż przed śmiercią – anonsovana problematyka przywództwa politycznego (międzynarodowego; *Leadership: Six Studies in World Strategy*, 2022; por. Sempa b.d.). Recenzowana książka *Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową* oparta na studiach przypadków (*case studies*) sześciu powojennych przywódców politycznych stanowi niezwykle kompetentną analizę zjawiska przywództwa, bazującą na wiedzy z pierwszej ręki o osobach, które w treści swojej analizy Autor egzemplifikuje, w połączeniu z głęboką pojęciową znajomością istoty i dylematów kategorii pojęciowej przywództwa, zaś w jego ramach podejmowanych i realizowanych strategii politycznych (Sofaer 2022).

1. Istota, specyfika i uwarunkowania przywództwa

Wieloaspektowość zagadnienia przywództwa powoduje, że w naukach społecznych powstały liczne teorie i podejścia badawcze, w których ramach zjawisko przywództwa jest rozpatrywane z różnych perspektyw poznawczych

i eksplanacyjnych, np.: w kontekście cech osobowościowych jednostki, umiejętności wywierania przez nią wpływu, roli społecznej, procesu grupowego, interakcji, kontekstu sytuacyjnego czy relacji władzy. Z tego powodu w literaturze przedmiotu mamy do czynienia z różnymi nurtami badań nad przywództwem (Żukiewicz 2011: 47; Zuba 2005: 31). Główną intencją H. Kissingera w jego analizie stało się zbadanie specyfiki zjawiska przywództwa politycznego, niekoniecznie jako kluczowej kategorii analitycznej i badawczej, ale bardziej jako zjawiska o charakterze wielokontekstowym, rozpatrywanym i postrzeganym przez pryzmat jego historycznej złożoności i politycznej wielowymiarowości. Innymi słowy – dla H. Kissingera przywództwo ma charakter intertemporalny i stanowi element konstytutywny ewolucji społeczeństwa i jego charakteru. Tak oto pisze:

Każde społeczeństwo, niezależnie od panującego w nim systemu politycznego, nieustannie przechodzi od przeszłości, która kształtuje jego pamięć, do wizji przyszłości, która stanowi inspirację dla jego ewolucji. Na tej drodze czymś niezbędnym jest przywództwo: trzeba podejmować decyzje, pozyskiwać zaufanie, dochowywać obietnic, proponować drogę naprzód. W ludzkich instytucjach – państwach, religiach, armiach, przedsiębiorstwach, szkołach – przywództwo jest potrzebne, aby pomóc ludziom dostać się z miejsca, w którym obecnie przebywają, do takiego, które niekiedy z trudem mogą sobie wyobrazić. Bez przywództwa instytucje dryfują, narody ryzykują zaś narastającą utratę znaczenia, a w ostatecznym rozrachunku – katastrofę (s. 31).

Książka H. Kissingera zasługuje na szczególną uwagę ze względu na jej określone *differentia specifica*. Zdaniem Autora po pierwsze, przywódcy myślą i działają na skrzyżowaniu dwóch osi: pierwszej – między przeszłością a przyszłością; drugą – między wartościami i aspiracjami tych, których prowadzą. Ich pierwszorzędnym wyzwaniem i obowiązkiem jest analiza przyszłości, wówczas muszą zrównoważyć to, co wiedzą, z tym, co wyczuwają. Aby ich strategie skutecznie inspirowały społeczeństwa, liderzy muszą służyć im jako nauczyciele – komunikując cele, łagodząc wątpliwości i gromadząc wsparcie. Po drugie, przywództwo jest najważniejsze w okresach przejściowych, kiedy wartości i instytucje tracą na znaczeniu, a zarysy godnej uwagi przyszłości stanowią przedmiot społecznej kontrowersji. W takich czasach przywódcy są wezwani do myślenia w sposób twórczy i diagnostyczny, analizując i ekstrapolując: jakie są źródła dobrobytu społeczeństwa? Jakie dziedzictwo z przeszłości powinno być zachowane, a które przystosowane lub odrzucone? Które cele zasługują na zaangażowanie,

a które perspektywy powinny zostać odrzucone? Czy społeczeństwo jest wystarczająco żywotne i pewne, aby tolerować poświęcenie jako warunek na rzecz bardziej satysfakcjonującej przyszłości?

Przywódca jest zatem zmuszony do poruszania się w obrębie wąskiego marginesu, pozostaje „zawieszony” między względną niepewnością przeszłości a niejednoznacznościami przyszłości. Liderzy muszą zatem zrównoważyć to, co wiedzą, co jest zaczerpnięte z przeszłości, z tym, co intuicyjnie czują o przyszłości, co jest z natury domniemane i niepewne. To właśnie owo intuicyjne zrozumienie kierunku działania umożliwia liderom wyznaczanie celów i ustanawianie strategii. Krok po kroku muszą dopasować środki do celów i cele do okoliczności, jeśli mają dotrzeć do swoich miejsc docelowych. Co znamienne, przywódca jako strateg znajduje się w obliczu nieodłącznego paradoksu: w okolicznościach, które wymagają działania, zakres podejmowania decyzji jest często największy, aczkolwiek istotne informacje pozostają ograniczone. Zanim więcej danych stanie się dostępnych, margines manewru ma tendencję do zawężenia. Strategia wynika właśnie z tych ograniczeń i niepewności. Opisuje ona wniosek, do którego dochodzi lider w tychże warunkach – niedoboru, temporalności, konkurencji, płynności i niepewności (s. 33–37).

Historyczną złożoność i polityczną wieloaspektowość zjawiska przywództwa H. Kissinger analizuje przez pryzmat różnic zachodzących pomiędzy polityczną i naukową metodą poznania i weryfikowania rzeczywistości społecznej. Autor konstatuje:

Ze względu na złożoność rzeczywistości prawda w historii różni się od prawdy w naukach ścisłych. Naukowiec dąży do uzyskania weryfikowalnych rezultatów; dysponujący historyczną wiedzą i strategicznie myślący przywódca stara się wyciągnąć z nieuniknionych niejednoznacznych informacji wnioski, dające się przełożyć na działanie. Eksperymenty naukowe potwierdzają lub podważają wcześniej uzyskane rezultaty lub poddają je w wątpliwość, stwarzając naukowcom okazję do zmodyfikowania zmiennych i powtórzenia próby. Stratedzy przeważnie mają tylko jedną szansę; ich decyzje są zasadniczo nieodwołalne. Tak więc naukowiec poznaje prawdę w sposób eksperymentalny lub matematyczny; strateg przynajmniej po części, rozumuje w oparciu o analogie z przeszłością, najpierw ustalając, które przeszłe wydarzenia są porównywalne z daną sytuacją, oraz które wcześniej poczynione wnioski pozostają nadal aktualne. Jednak nawet wówczas, strateg musi dobierać analogie z ostrożnością, gdyż nikt, ściślej rzecz biorąc, nie może doświadczyć przeszłości – można ją sobie tylko wyobrazić jakby „w księżycowym świetle pamięci”, by posłużyć

się zwrotem holenderskiego historyka Johana Huizinga. W wyborach rzadko chodzi tylko o jedną zmienną; przy podejmowaniu mądrych decyzji trzeba uwzględniać cały zestaw politycznych, ekonomicznych, geograficznych, technologicznych i psychologicznych kwestii, odwołując się przy tym do swego historycznego instynktu. Isaiah Berlin, pisząc pod koniec XX wieku, ukazał niemożność stosowania ściśle naukowego myślenia poza właściwą mu dziedziną, oraz będące tego konsekwencją nieuniknione wyzwania wiążące się ze sztuką strategiczną. Wskazał, że przywódca, podobnie jak powieściopisarz lub malarz pejzażysta, musi przyswajać sobie życie w całej jego oszalałymi złożoności (s. 36–37; zob. także Weintraub 2004; Berlin 2002: 51).

2. Modele, typy i egzemplifikacje przywództwa politycznego

W książce *Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową* H. Kissinger oferuje interesującą dyskusję o przywódcach transformacyjnych i kategoryzuje ich według dwóch (arche)typów: proroka i męża stanu. Pierwszy typ (proroka) charakteryzuje wizjonerskie podejście, zaś jego działalność dotyczy poszerzania horyzontów na temat tego, co jest możliwe i realne do osiągnięcia w danym momencie historycznym. Drugi stara się konsolidować i utrzymywać społeczeństwo poprzez manipulowanie zaistniałymi w określonej chwili okolicznościami. Prorok leczy dominujące i funkcjonujące instytucje, mniej z perspektywy tego, co możliwe, bardziej zaś na podstawie wizji wynikającej z konkretnego imperatywu. Wierząc w ostateczne powodzenie swojego przywództwa, prorocy mają tendencję do nieufności wobec gradualizmu, postrzeganego jako niepotrzebne ustępstwo w czasie i wobec okoliczności; ich celem jest raczej przekraczanie, nie zaś statyczne zarządzanie społecznym i politycznym *status quo*. Henry Kissinger twierdzi, że społeczeństwa wymagają zarówno wizji (prorok), aby kierować i inspirować ich działania, jak i cierpliwego zarządzania (mąż stanu), w celu zachowania i utrzymania stabilności i ciągłości instytucji społecznych i politycznych. W konsekwencji – w opinii Autora – wszyscy sprofilowani i egzemplifikowani przez niego w książce liderzy polegali w swoich działaniach na syntezie obu opisywanych typów zachowań (Leading Blog 9.02.2022).

W treści swojej analizy H. Kissinger eksploruje również bardzo istotne pytania badawcze, w tym to najistotniejsze: czy jednostki (przywódcy) mają znaczenie w kształtowaniu przebiegu politycznych wydarzeń i czy wpływają swoimi działaniami (strategiami) na dynamikę procesów

historycznych? Autor jest przekonany, że tak właśnie jest, zaś w treści swojej analizy argumentuje, w odniesieniu do egzemplifikowanych studiów przypadków i własnych praktycznych politycznych doświadczeń, że każdy indywidualny przywódca i jego charakter mogą kształtować/kształtują i determinować/determinują dynamikę historii i jej późniejszą trajektorię rozwoju. Swoją argumentację H. Kissinger podpira i ilustruje portretami wyselekcjonowanych „proroków” i „mężów stanu”: byłego kanclerza Niemiec Konrada Adenauera (*Strategia pokory*), francuskiego prezydenta gen. Charles’a de Gaulle’a (*Strategia siły woli*), prezydenta Stanów Zjednoczonych Richarda Nixona (*Strategia równowagi*), prezydenta Egiptu Anwara Sadata (*Strategia transcendowania*), premiera Singapuru Lee Kuan Yewa (*Strategia doskonałości*) oraz brytyjskiej premier Margaret Thatcher (*Strategia przekonań*; zob. Hellenbroich 2022). Autor jako wytrawny psycholog i biograf szkicuje profil osobowościowy każdego z nich, dostarczając istotnej pod względem biograficznym faktografii, oraz nakreśla wszystkie wielkie wyzwania, z którymi musiał się zmierzyć każdy „eksplorowany” przywódca. Następnie, analizując podejście i obraną przez każdego z nich strategię, nadał każdemu właściwy i jednowyrazowy „deskryptor” (znamionujący model obranej strategii). Ponadto H. Kissinger szczególną uwagę poświęcił środowisku kulturowemu i pochodzeniu rodzinnemu sześciu przywódców, a także uwypuklił okoliczności historyczne determinujące późniejsze ich zachowania: chwile, w których trzeba było podejmować odważne decyzje, które były „niezwykłe” i „ryzykowne”, aczkolwiek oparte na „odwadze” i chęci „ulepszenia” rzeczywistości, skupiając się tym samym na transformacyjnym charakterze podejmowanych przez nich działań i decyzji (por. Leading Blog 9.02.2022).

Henry Kissinger jako przekonany realista, preferując podejście męża stanu, uznaje, że przywódcy mogą mieć cechy obu podejść (typów), a nawet ewoluować między mężem stanu a prorokiem w trakcie całej swojej kariery. Przykładowo, K. Adenauer to dla H. Kissingera kwintesencja męża stanu. Kanclerz „rewitalizował” Niemcy Zachodnie z popiołów wojny i przywrócił je do systemu państwowego, odbudowując wiarygodność i łącząc instytucje transatlantyckie i europejskie ze „strategią pokory”. Zdaniem H. Kissingera to właśnie ten przywódca odbudował legitymację i pomógł odzyskać godność Niemcom, zmiażdżonym fizycznie i zhańbionym moralnie podczas II wojny światowej przez Adolfa Hitlera (s. 51–129). Z kolei Ch. de Gaulle był typem proroka, przejmując przywództwo Wolnej Francji samą siłą woli i nalegając na francuską rolę w powojennym świecie, często ku irytacji sojuszników,

którzy oskarżali go o skrywanie kompleksu Joanny d'Arc. Przywódca ten ożywił Francję po klęsce i okupacji, rzucił ciężar Algierii i stworzył V Republikę (s. 129–251). Margaret Thatcher była mężem stanu – dzięki charyzmie, odwadze i wizji zdołała wpłynąć na politykę okresu późnej zimnej wojny w sposób nieproporcjonalny do wielkości Wielkiej Brytanii i jej zdolności do projekcji twardej siły. Premier przekształciła Wielką Brytanię, broniąc gospodarki wolnorynkowej, a także wzmocniła pozycję swojego państwa na arenie międzynarodowej (s. 589–715; por. Kolasa 2024).

Richard Nixon, ambiwalentna i niejednoznaczna postać w historii amerykańskiego *leadership*, której niepewność i wady uniemożliwiły dokonanie głębokiej transformacji w amerykańskiej polityce zagranicznej, był liderem, z którym H. Kissinger współpracował najbardziej i bezpośrednio. Autor twierdzi, że „nixońska elastyczność, jednocześnie realistyczna i kreatywna, była potrzebna amerykańskiej polityce zagranicznej”. Ocena R. Nixona jawi się jako najbardziej stronnicza ze strony H. Kissingera, ze względu na jego rolę w administracji, która ewoluowała w trakcie tej prezydentury. Najciekawszą częścią studium przypadku R. Nixona jest analiza mocnych i słabych stron prezydenta oraz administracji, którą zbudował – od wdrażania „dyplomacji wahadłowej” po rozwijanie struktury Rady Bezpieczeństwa Narodowego (ang. The United States National Security Council – NSC), która pozostaje nienaruszona aż do dziś. *Summa summarum* w szczytowym okresie zimnej wojny to właśnie R. Nixon zawarł pokój w Wietnamie, osiągnął porozumienie w sprawie kontroli zbrojeń ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) i dokonał zbliżenia z Chinami (s. 251–385).

Anwar Sadat jest najbardziej zaskakującym i najmniej znanym z sześciu zaprezentowanych profili przywódców. Nie tylko „przywrócił” on Egipt, odwracając go od ZSRR w stronę Stanów Zjednoczonych, ale także pogodził go z Izraelem. Dziedzictwo egipskiego prezydenta pozostawało w cieniu jego bezpośredniego poprzednika Gamala Abdela Nasera. Większym wyzwaniem niż uzyskanie niepodległości od brytyjskich pośrednich rządów stało się znalezienie trwałego pokoju na wschodniej granicy Egiptu. Przejście od wojny Jom Kipur w 1973 r. do wizyty w Jerozolimie w 1977 r. i traktatu pokojowego z Izraelem w 1979 r. oznaczało śmiałe odejście od „naserowskiej” polityki zagranicznej i tego, co sprowadzało się do rewolucyjnego kompromisu. Doprowadzenie Egiptu do kontrowersyjnej pozycji uznania Izraela ostatecznie doprowadziło do zabójstwa A. Sadata w 1981 r. (s. 385–513).

Premier Singapuru Lee Kuan Yew, wykształcony w Singapurze i Anglii, stworzył kwitnące, wieloetniczne miasto-państwo w Singapurze. Budując cud gospodarczy, zrezygnował ze struktur demokratycznych, które jego zdaniem doprowadziłyby do zjawiska sekciarstwa w społeczeństwie wielokulturowym, swobodnie przyznając się do naruszeń praw obywatelskich, aby zbudować wykształcone, bogate państwo, zdolne przyciągnąć zagraniczne inwestycje. Henry Kissinger uważa, iż niepowodzenie premiera polegało na niepotrzebnym dążeniu do demokratycznej transformacji po zakończeniu transformacji gospodarczej Singapuru (s. 513–589; por. Kolasa 2024: 2).

Henry Kissinger, aplikując jako kryterium oceny deskryptory opisywanych i zastosowanych strategii, jednoznacznie konstatuje, że po II wojnie światowej K. Adenauer sprowadził pokonane i moralnie zbankrutowane Niemcy z powrotem do wspólnoty narodów przez – jak to określił – „strategię pokory”. Charles de Gaulle postawił Francję obok zwycięskich sojuszników i odnowił jej historyczną wspaniałość „strategią siły woli”. Podczas zimnej wojny R. Nixon przywrócił fundamentalne korzyści Stanom Zjednoczonym dzięki „strategii równowagi”. Po 25 latach konfliktu A. Sadat przyniósł wizję pokoju na Bliskim Wschodzie przez „strategię transcendencji”. Lee Kuan Yew wbrew przeciwnościom stworzył potężne miasto-państwo Singapur poprzez „strategię doskonałości”. Margaret Thatcher odnowiła morale i pozycję międzynarodową Zjednoczonego Królestwa, stosując „strategię przekonania”, aczkolwiek kiedy doszła do władzy, Wielka Brytania była znana jako „chory człowiek Europy”. Co znamienne, przywódcy opisani przez H. Kissingera pochodzili z niezamożnych środowisk, a swoją pozycję uzyskali dzięki talentowi, nie zaś nepotyzmowi, i stanęli w obliczu świata, w którym stare pewniki zostały „rozwiązane” przez dwie wojny światowe. Jak utrzymuje Autor, tychże sześciu przywódców zademonstrowało swoją wielkość, przyczyniając się do tworzenia nowych struktur w zmieniającym się świecie. Wszyscy byli odważni i w pewnym sensie wizjonerzy, ale każdy posiadał określone cechy. Konrad Adenauer miał w sobie „integralność i wytrwałość”. Poprzez niezłomną „wiarę w siebie” Ch. de Gaulle reaktywował ducha narodowego Francji. Richard Nixon posiadał doskonałą wiedzę o sytuacji międzynarodowej i miał wybitną „siłę w decyzji”. Anwar Sadat został wyróżniony za „duchowe wzniesienie”, Lee Kuan Yew za „wyobraźnię”, zaś M. Thatcher za „zasadnicze przywództwo i wytrwałość”. Zaprezentowane osoby wykazywały różne style przywództwa, nikt nie był ideologiem, wszyscy zaś pozostawali pragmatycznymi konserwatystami, którzy rozumieli władzę i jej ograniczenia. Co istotne, H. Kissinger znał osobiście wszystkie

opisywane postaci, co nadało jego portretom bardziej wiarygodny, subiektywny i bezpośredni charakter (por. *Leadership* b.d.).

3. Przywództwo w polityce – dylematy i wyzwania

Przywódców politycznych, niezależnie od dzielących ich różnic i tego, czy pozostają demokratami czy dyktatorami, wyróżniają trzy cechy wspólne: po pierwsze, przez dłuższy czas pozostają zasadniczo u steru władzy, formalnie (co jest stanem naturalnym) bądź nieformalnie (co jest stanem nie-naturalnym); po drugie, nie tylko wpisują się w rzeczywistość polityczną swych państw, lecz również rzeczywistość tę tworzą; po trzecie, charakteryzują się dużą oryginalnością i wyrazistością polityczną, w dobrym lub złym znaczeniu tych słów, a w konsekwencji stają się czymś więcej aniżeli jedynie politykami, a mianowicie – swoistymi kreatorami polityki. Przywódców politycznych, którzy chwalebnie zapisali się w historii swoich państw i narodów, często określamy mężami stanu. Jednakże liczne grono przywódców politycznych możemy ocenić negatywnie lub wręcz skrajnie negatywnie. Znamy przecież liczne przypadki z gruntu złych przywódców politycznych – likwidatorów demokracji, promotorów konfliktów, siewców chaosu, ciemnych sił narodów, głosicieli zbrodniczych ideologii czy sprawców konfliktów zbrojnych i wojen (Bankowicz 2022: 18–19).

Na ten właśnie aspekt jakości przywództwa politycznego w XXI w. szczególną uwagę zwrócił H. Kissinger w epilogu swojej książki. W zakończeniu opracowania Autor dokonał ekstrapolacji ewolucji przywództwa politycznego w obecnym wieku, co stanowi równoległe szczególnie cenną ocenę wyzwań stawianych przez współczesną kulturę (wizualną i cyfrową) politycznemu *leadership*. Przywództwo zależy od wykształcenia, charakteru, historycznego osądu i wartości moralnych, dlatego H. Kissinger wyraża głębokie zaniepokojenie obecną transformacją kultury, która jest możliwa przez nowe technologie pośredniczące także w sposobie pozyskiwania i przetwarzania informacji. Ze względu na rosnący wpływ Internetu i mediów społecznościowych jednostki mają coraz większy dostęp do informacji, podczas gdy społeczeństwa stają się coraz mniej spójne i bardziej podzielone. W związku z tym przyszłe przywództwo polityczne będzie musiało zmagać się z radykalnie zmienionymi społeczeństwami, które charakteryzują się coraz głębszą polaryzacją i rozdrobnieniem. Autor obawia

się również tego, iż przez Internet i towarzyszące mu technologie kultura wizualna, przejmując kontrolę nad wiekiem opartym na druku, doprowadzi do dewaluacji „głębokiej umiejętności czytania i pisania”. Twierdzi on, że współcześnie, uważnie czytając złożoną książkę i angażując się w jej krytyczną percepcję, taka umiejętność stanie się aktem wręcz kontrkulturowym (s. 733–738).

W swojej książce H. Kissinger poświęca również uwagę dylematowi arystokracji versus merytokracji i łączy go z ostrą krytyką jakości współczesnych elit politycznych. Autor konstatuje, że liderzy, których profilował, reprezentowali zmianę paradygmatu przywództwa z „arystokracji do merytokracji”. Żaden z sześciu opisywanych przez niego przywódców nie pochodził z wyższej klasy społecznej. Wszyscy natomiast odebrali solidną „edukację humanistyczną”. Sześć osobowości, które widziały służbę dla dobra wspólnego jako swój cel i dla których „charakter” pozostawał nader istotny, miało poczucie realiów i silnej wizji, dziedzicząc przy tym bolesne piętno wojny i próbując zainicjować „kreatywną dyplomację”. W swojej dedukcji H. Kissinger podkreśla specyfikę umiejętności rządzenia – *statecraft* – która bynajmniej nie wynika z żadnego „arystokratycznego prawa do urodzenia” lub stanowego cenzusu i przywileju, ale bazuje na konkretnych zaletach i kulturowym kontekście: „głębokiej umiejętności czytania”, szkoleniach w zakresie „humanizmu”, szerokim poznaniu „filozofii” i „historii”, a także na znajomości fizyki i nauk przyrodniczych. Autor zauważa, że współcześnie patriotyzm obywatelski zostaje zastąpiony przez „tożsamości” ducha partyjnego. Coraz bardziej liczy się edukacja techników, którzy pozostają ukształtowani przez technologiczne środowisko kwestionujące charakter i intelekt przywódcy. Stąd rekomendacja H. Kissingera do konieczności powrotu do ścisłej edukacji humanistycznej, ujmowanej i postrzeganej w kategoriach apologii i restytucji zasady „suwerennego państwa narodowego” opartego na fundamencie tradycji „westfalskiego porządku międzynarodowego” (1648 r.) i szacunku dla doniosłości historii (Hellenbroich 2022). Henry Kissinger utyskuje, że podczas gdy szkoły średnie i uniwersytety zachowują doskonale referencje w kształceniu aktywistów i techników, humanistyczna edukacja, która ukształtowała wcześniejsze pokolenia liderów, definitywnie wypadła z mody (s. 707–733). Autor przywołuje zatem rady premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla dotyczące sposobu sprostania wyzwaniom przywództwa – „studiuj historię” (s. 35); to właśnie w historii kryją się wszystkie tajemnice państwowości, jak również zasady mądrego i skutecznego przywództwa:

Przywódcy działają również w określonych czasach, gdyż każda epoka i każda kultura stanowią odzwierciedlenie konkretnych wartości, nawyków i postaw, łącznie determinujących to, jakie rezultaty są pożądane. Działają też w warunkach rywalizacji, gdyż muszą konkurować z innymi graczami – czy to sojusznikami, czy to potencjalnymi partnerami, czy to przeciwnikami – którzy nie postępują statycznie, lecz dostosowują się do sytuacji, którzy mają własne odrębne zdolności i aspiracje. Co więcej, wydarzenia często rozgrywają się zbyt szybko, aby możliwe były precyzyjne kalkulacje: przywódcy muszą dokonywać rozstrzygnięć w oparciu o intuicję i hipotezy, których nie da się udowodnić w momencie podejmowania decyzji. W konsekwencji zarządzanie ryzykiem stanowi dla przywódcy niezbędną umiejętność analityczną (s. 33).

Konkludując, należy podkreślić, iż książka H. Kissingera *Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową* to ważna lektura dla każdego, kto zajmuje się fenomenem przywództwa, zwłaszcza w obszarze analizy funkcjonowania państwa, władzy i zjawiska polityki. Autor „eksploruje” profile sześciu znaczących politycznych osobowości, odwołując się przy tym do własnej subiektywnej i praktycznej wiedzy, inkrustowanej przenikliwymi obserwacjami i spostrzeżeniami na ich temat. Jego „studia przypadków” sprawiają, że książka jawi się wręcz jako niezbędna i jednocześnie przyjazna w odbiorze dla każdego, kto interesuje się specyfiką zjawiska przywództwa politycznego, jak również jego przejawami we współczesnej historii, kulturze i polityce.

Bibliografia

- Antoszewski, A. (2007), *Przywództwo polityczne*, [w:] B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej): 497–513.
- Bankowicz, M. (2022), *Przywództwo polityczne: niektóre aspekty teoretyczne*, „Politeja” 5(80): 5–20.
- Berlin, I. (2002), *Zmysł rzeczywistości. Studia z historii idei*, tłum. M. Filipczuk, (Poznań: Zys i S-ka Wydawnictwo).
- Dobrowolski, M. (2020), *Przywództwo polityczne Prezesa Rady Ministrów w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989–2015*, (Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa).
- Hellenbroich, E. (2022), Book Review: Henry Kissinger: „Leadership: Six Studies in World Strategy”, „Frontiere”, <https://www.frontiere.eu/book-review-henry-kissinger-leadership-six-studies-in-world-strategy/> (6.09.2022).

- Kolasa, M.C. (2024), *Review – Leadership*, <https://www.e-ir.info/2024/01/09/review-leadership/> (9.01.2024).
- Leadership: Six Studies in World Strategy* (b.d.), <https://www.amazon.pl/Leadership-Six-Studies-World-Strategy/dp/0593489446> (5.07.2022).
- Leading Blog (9.02.2022), *Henry Kissinger on Leadership: Six Studies in World Strategy*, https://www.leadershipnow.com/leadingblog/2022/09/henry_kissinger_on_leadership.html (20.09.2022).
- Sempa, F.P. (b.d.), *Leadership: Six Studies in World Strategy*, „New York Journal of Books”, <https://www.nyjournalofbooks.com/book-review/leadership-six-studies-world-strategy> (10.07.2022).
- Sofaer, A. (2022), *Henry Kissinger on Successful Leadership*, „Moment”, <https://momentmag.com/book-review-kissinger/?srsltid=AfmBOooE44fkmQ2fV9NcURzqWpqA2baO9GZhjh8oPrWmdHT4kJ9lzaVA> (8.11.2022).
- Tomal, D. (2025), *Wiarygodność jako argument legitymizacyjny lokalnych przywódców politycznych*, (niepublikowana rozprawa doktorska: Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie).
- Weintraub, K.J. (2004), *With a Long Sense of Time*, „The University of Chicago Magazine” 96(5), <https://magazine.uchicago.edu/0406/features/weintraub.shtml> (5.10.2024).
- Zuba, K. (2005), *Przywództwo w teorii nauk politycznych*, [w:] L. Rubisz, K. Zuba (red.), *Przywództwo polityczne. Teoria i rzeczywistość*, (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek): 11–32.
- Żukiewicz, P. (2011), *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*, (Warszawa: Difin).

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Społeczne wymiary ryzyka – kulturowe aspekty bezpieczeństwa” 24–25 kwietnia 2025 roku

KRZYSZTOF JUREK

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
e-mail: krzysztofjurek1@onet.pl

W dniach 24–25 kwietnia 2025 r. w bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego (UW) odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa zatytułowana „Społeczne wymiary ryzyka – kulturowe aspekty bezpieczeństwa”. Jej organizatorem było Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego. Jako cel konferencji przyjęto stworzenie przestrzeni do wymiany wiedzy, doświadczeń i najnowszych osiągnięć w kontekście bezpieczeństwa, a także nawiązanie współpracy między przedstawicielami międzynarodowych środowisk naukowych. Tematyka spotkania koncentrowała się na kulturowych i społecznych aspektach bezpieczeństwa w kontekście wyzwań współczesnego świata oraz polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej (UE) w 2025 r. Podejmowane zagadnienia obejmowały nie tylko bezpieczeństwo militarne, ale również cyberbezpieczeństwo, ochronę infrastruktury krytycznej, zarządzanie kryzysowe, bezpieczeństwo socjalne, finansowe i zdrowotne. Szczególny nacisk położony został na znaczenie społecznego postrzegania ryzyka, przemian aksjologicznych, napięć tożsamościowych i ochrony dziedzictwa kulturowego. Celem konferencji stała się pogłębiona refleksja nad tym, jak kulturowe rozumienie bezpieczeństwa powinno być włączane do polityki krajowej i unijnej jako fundament demokratycznego i zrównoważonego rozwoju.

Wydarzenie rozpoczęło się od powitania zgromadzonych gości i uczestników przez przewodniczącego konferencji dr. hab. Mikołaja Rakusa-Suszczewskiego z UW, który wyraził wdzięczność za tak liczne przybycie oraz podkreślił wagę poruszanych zagadnień w kontekście współczesnych wyzwań naukowych, społecznych, jak i samego bezpieczeństwa.

Konferencja stanowiła doskonałą okazję do integracji środowiska naukowego oraz poszerzenia perspektywy w podejściu do współczesnych

problemów badawczych w kontekście potencjalnych kryzysów bezpieczeństwa. Celem niniejszego sprawozdania jest zrelacjonowanie najważniejszych wydarzeń konferencji, w tym omówienie kluczowych wystąpień, wniosków oraz rekomendacji, które wynikły z dyskusji. Myśl przewodnią stanowi także uwypuklenie znaczenia interdyscyplinarnego podejścia w rozwiązywaniu współczesnych problemów badawczych oraz wskazanie potencjalnych obszarów dalszych badań.

Pierwsze wystąpienie w dniu 24 kwietnia 2025 r. wygłosił prof. dr hab. Krzysztof Jasiecki, reprezentujący UW oraz Szkołę Główną Handlową. Tematem jego referatu była *Koncepcja ryzyka Ulricha Becka i antynomie nowoczesności*. Prezentacja odnosiła się do przełomowej teorii społeczeństwa ryzyka, w której U. Beck ukazuje, jak nowoczesność sama generuje nowe zagrożenia. Profesor K. Jasiecki przybliżył związki między industrializacją, postępem technologicznym a wzrostem globalnych niepewności. Omówił również, w jaki sposób współczesne społeczeństwa radzą sobie z zagrożeniami, których często nie są w stanie w pełni zrozumieć ani kontrolować. W swoim odczycie autor położył szczególny nacisk na napięcia między racjonalnością technokratyczną a społecznymi lękami i wyobrażeniami o bezpieczeństwie. Wystąpienie wpisało się w szerszy kontekst refleksji nad kulturowym wymiarem bezpieczeństwa, stanowiąc teoretyczne otwarcie konferencji. Była to również okazja do krytycznego spojrzenia na aktualne wyzwania polityczne i społeczne z perspektywy socjologii ryzyka.

Drugie wystąpienie należało do prof. dr. hab. Zbigniewa Czachóra z Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Referat został zatytułowany *Proces wytwarzania komunikacyjnej wspólnoty bezpieczeństwa. Powrót do rozważań Karla Wolfganga Deutscha*. Profesor Z. Czachór nawiązał do klasycznych koncepcji integracji politycznej i bezpieczeństwa w ujęciu K.W. Deutscha, ukazując ich aktualność we współczesnych realiach UE. Szczególną uwagę autor poświęcił roli komunikacji, zaufania i współzależności w budowaniu wspólnoty bezpieczeństwa ponad granicami państw narodowych. Wystąpienie zawierało także krytyczną analizę obecnych wyzwań dla solidarności europejskiej w kontekście wojny w Ukrainie. Profesor podkreślił, że skuteczna polityka bezpieczeństwa wymaga nie tylko instytucjonalnych mechanizmów, ale także kulturowych podstaw porozumienia. Wygłoszony referat stanowił ważny głos w debacie o przyszłości integracji i bezpieczeństwa w Europie.

Kolejnym prelegentem był dr hab. M. Rakusa-Suszczewski z UW. Tematem jego wystąpienia były *Popkulturowe uwarunkowania ryzyka*. Profesor

zanalizował sposoby, w jakie popkultura kształtuje społeczne postrzeganie zagrożeń i ryzyka. Zwrócił uwagę na rolę filmów, seriali, gier komputerowych oraz mediów społecznościowych w tworzeniu wyobrażeń o katastrofach, wojnach czy cyberatakach. Podkreślił, że te wyobrażenia często wyprzedzają rzeczywistość i mają realny wpływ na nastroje społeczne oraz decyzje polityczne. Wystąpienie zawierało również przykłady z popkultury, które obrazują ewolucję narracji o bezpieczeństwie na przestrzeni ostatnich dekad. Prelegent zaznaczył, że ignorowanie tego wpływu oznacza pomijanie istotnego czynnika kulturowego w analizie ryzyka. Wystąpienie M. Rakusa-Suszczewskiego wzbogaciło konferencyjną dyskusję o nowy, interdyscyplinarny wymiar refleksji nad bezpieczeństwem.

Następnie z referatem *Bezpieczeństwo, Europa! – Kulturowe aspekty priorytetów polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej* wystąpiła dr hab. Małgorzata Mołęda-Zdziech ze Szkoły Głównej Handlowej. Prelegentka skoncentrowała się na analizie kulturowego wymiaru zagadnień bezpieczeństwa wpisanych w program polskiej prezydencji w UE w 2025 r. Podkreśliła znaczenie tożsamości, wartości i dziedzictwa kulturowego w kształtowaniu europejskiej wspólnoty odpornej na zagrożenia. Zwróciła uwagę, że bezpieczeństwo nie może być rozpatrywane wyłącznie w kategoriach militarnych czy technologicznych, lecz musi uwzględniać również czynniki społeczne i kulturowe. W swoim wystąpieniu nawiązywała do roli Polski jako państwa odpowiedzialnego za promowanie zrównoważonego i inkluzywnego podejścia do bezpieczeństwa. Wskazała na potrzebę umacniania wspólnej narracji europejskiej opartej na wartościach demokracji, solidarności i wzajemnego szacunku. Referat M. Mołedy-Zdziech był istotny w debacie nad strategicznymi wyzwaniami stojącymi przed UE w obliczu globalnych kryzysów.

Pierwszego dnia konferencji swój referat zatytułowany *Kryzys demokracji liberalnej: źródła, konsekwencje, perspektywy. Aspekty bezpieczeństwa* zaprezentował także dr hab. Tomasz Aleksandrowicz, prof. Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Profesor omówił przyczyny narastającego kryzysu demokracji liberalnej, wskazując na takie zjawiska, jak: populizm, dezinformacja, rosnąca polaryzacja społeczna oraz osłabienie zaufania do instytucji publicznych. Szczególną uwagę poświęcił konsekwencjom tych procesów dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego. Podkreślił, że zachwianie fundamentami demokracji może prowadzić do radykalizacji, konfliktów społecznych oraz osłabienia zdolności państw do reagowania na sytuacje kryzysowe. W swoim wystąpieniu zwrócił również uwagę na potrzebę

wzmacniania kultury praworządności, dialogu obywatelskiego i edukacji politycznej jako elementów budujących odporność demokratycznych wspólnot. Wykład stanowił ważny głos w refleksji nad związkiem między jakością demokracji a szeroko pojętym bezpieczeństwem społecznym i politycznym.

Kolejno jako mówca wystąpił prof. Ciprian Bogdan z Babeş-Bolyai University w Kluż-Napoce. W swoim odczycie *Gender as a "Threat" to Democracy* zajął się analizą politycznych i kulturowych kontrowersji związanych z pojęciem *gender*. Profesor omówił, w jaki sposób zagadnienia tożsamości płciowej i równości zostały upolitycznione oraz przedstawiane przez niektóre środowiska jako zagrożenie dla tradycyjnych wartości i porządku demokratycznego. Zwrócił uwagę na rolę populistycznych narracji, które wykorzystują temat *gender* jako narzędzie mobilizacji społecznej i polaryzacji opinii publicznej. Odczyt zawierał również refleksję nad tym, jak dyskurs wokół *gender* wpływa na prawa obywatelskie, wolność akademicką i kształtowanie polityki publicznej. Prelegent podkreślił, że traktowanie równości płci jako zagrożenia osłabia fundamenty demokracji i prowadzi do wykluczenia części obywateli z debaty publicznej. Wskazał także na konieczność obrony wartości pluralizmu i otwartości w polityce europejskiej. Wygłoszony referat zachęcił do krytycznego namysłu nad tym, jak język i ideologia mogą wpływać na percepcję bezpieczeństwa i zagrożeń we współczesnym świecie.

Kolejny wykład należał do dr. Mariusza Michalskiego z Wyższej Szkoły Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu. Tematem wystąpienia było *Bezpieczeństwo osobiste policjantów w kontekście ochrony praw człowieka*. W swoim referacie prelegent omówił wyzwania, przed którymi stoją funkcjonariusze służb porządkowych, łącząc kwestie bezpieczeństwa zawodowego z poszanowaniem praw człowieka. Podkreślił, że policjanci jako przedstawiciele państwa często znajdują się w sytuacjach, w których muszą balansować pomiędzy zapewnianiem porządku a przestrzeganiem fundamentalnych praw obywatelskich. Mówca zwrócił uwagę na znaczenie odpowiedniego przeszkolenia, wsparcia psychologicznego oraz procedur bezpieczeństwa, które mogą chronić funkcjonariuszy, jednocześnie dbając o prawa osób, z którymi wchodzi w interakcje. Poruszył także kwestie ryzyka zawodowego, w tym narażenia na przemoc i stres, które mogą mieć wpływ na zdrowie psychiczne policjantów. Autor wystąpienia zaznaczył, że poprawa warunków pracy i ochrony osobistej funkcjonariuszy jest kluczowa nie tylko dla ich bezpieczeństwa, ale także dla jakości egzekwowania prawa w sposób sprawiedliwy i humanitarny.

Dawid Kołodziej z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach przedstawił wykład zatytułowany *Wpływ ideologii i religii na kształtowanie bezpieczeństwa w Europie*. Omówił, w jaki sposób różne systemy ideologiczne i religijne kształtują podejście do kwestii bezpieczeństwa na kontynencie europejskim. Zwrócił uwagę na to, jak ideologie polityczne, takie jak nacjonalizm, liberalizm czy konserwatyzm, wpływają na definiowanie zagrożeń oraz odpowiedzi na nie. Wskazał również na istotną rolę religii, zarówno w kontekście kształtowania tożsamości narodowych, jak i w obliczu współczesnych wyzwań związanych z migracjami, terroryzmem i integracją społeczną. Ponadto podkreślił, że religijne interpretacje bezpieczeństwa mogą prowadzić do konstruktywnych oraz destrukcyjnych skutków w polityce wewnętrznej i międzynarodowej. W wystąpieniu nie zabrakło również kwestii odnoszących się do wpływu fundamentalizmu religijnego na destabilizację regionów oraz jego potencjalnych konsekwencji dla stabilności europejskiej.

Ostatnie wystąpienie w pierwszym dniu międzynarodowej konferencji należało do dr. Jarosława Marka Spychały z Collegium Civitas w Warszawie. W swoim odczycie *Metafory (nie)bezpieczeństwa – dyskurs wokół sztucznej inteligencji i jego kulturowe tło* autor skupił uwagę na analizie metafor używanych w dyskursie publicznym, które kształtują postrzeganie sztucznej inteligencji jako potencjalnego zagrożenia lub nadziei. Przedstawił refleksję nad tym, że sposób, w jaki rozmawiamy o AI, w dużej mierze wynika z głęboko zakorzenionych lęków technologicznych, obaw o utratę kontroli oraz nadziei na postęp i ulepszenie życia. Prelegent wskazał na kulturowe uwarunkowania tych metafor, które wpływają na społeczne postrzeganie ryzyka związanego z rozwojem sztucznej inteligencji. Podkreślił, jak ważne jest, aby rozumieć kulturowe konteksty, gdy mówimy o bezpieczeństwie związanym z nowymi technologiami. Mówca zwrócił także uwagę na to, jak często analizowana technologia jest przedstawiana w mediach i popkulturze, co z kolei może wpływać na publiczną percepcję jej potencjalnych zagrożeń.

Drugi dzień konferencji rozpoczął prof. dr hab. Tomasz Grzegorz Grosse z Wydziału Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UW, wygłaszając odczyt *Europejskie „wojny kulturowe” w świetle geokulturowych koncepcji teoretycznych*. Profesor w swoim wystąpieniu skupił uwagę na analizie współczesnych „wojen kulturowych” w Europie, odnosząc je do szerokich koncepcji geokulturowych. Wskazał, jak teorie geokulturowe mogą pomóc w zrozumieniu źródeł i dynamiki tych konfliktów, które często przebiegają na tle różnic ideologicznych, religijnych i społecznych. Prelegent podkreślił, że współczesne spory kulturowe w Europie mają głęboko

zakorzenione fundamenty historyczne, które wpływają na kształtowanie istniejących napięć. Zanalizował również, jak geopolityka, zmiany demograficzne i procesy migracyjne prowadzą do intensyfikacji tych „wojen”, a także w jaki sposób koncepcje geokulturowe oferują nowe narzędzia analityczne w kontekście bezpieczeństwa.

Kolejnym prelegentem była dr Magdalena El Ghamari z Collegium Civitas w Warszawie. W swoim wystąpieniu *Ryzyko globalizacji kulturowej a procesy radykalizacji. Wyzwania dla bezpieczeństwa kulturowego i społecznej odporności w Europie* autorka skoncentrowała się na analizie wpływu globalizacji kulturowej na procesy radykalizacji w Europie. Podkreśliła, że globalne przepływy kulturowe, migracje i technologie mogą prowadzić do konfliktów tożsamościowych, sprzyjając w konsekwencji radykalizacji społeczeństw. Prelegentka zwróciła uwagę, iż zjawiska te mają istotne konsekwencje dla bezpieczeństwa kulturowego, szczególnie w kontekście integracji imigrantów oraz wzrostu populistycznych i ekstremistycznych postaw. Wskazała również na potrzebę budowania społecznej odporności, która pozwoli na skuteczne zarządzanie ryzykiem związanym z tymi procesami. Na koniec omówiła również wyzwania, przed którymi stoi Europa w kontekście przeciwdziałania radykalizacji, proponując rozwiązania w zakresie polityki integracyjnej i edukacyjnej.

Doktor Irah Kučerová z Uniwersytetu Karola w Pradze wystąpiła z referatem *Transformations of Europe's Strategic Culture, Building a European Identity after 1945*. W swym odczycie dokonała analizy transformacji kultury strategicznej Europy po 1945 r. Przedstawiła, jak kształtowały się europejskie podejścia do bezpieczeństwa i strategii w odpowiedzi na zmieniające się warunki polityczne, społeczne i militarne w powojennej Europie. Podkreśliła, że budowanie europejskiej tożsamości było ściśle związane z próbą stworzenia wspólnej kultury strategicznej, która miała na celu zapewnić stabilność i pokój w regionie. Prelegentka omówiła wpływ zimnej wojny, integracji europejskiej i rozwoju Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) na kształtowanie wspólnej polityki bezpieczeństwa. Zajęła się również rolą zróżnicowanych narracji narodowych i regionalnych, które kształtowały proces tworzenia zintegrowanej tożsamości europejskiej. W swojej analizie zwróciła także uwagę na wyzwania związane z obecnymi procesami globalnymi, które zmieniają strategię obronną Europy.

Następne wystąpienie należało do dr hab. Oksany Povstyn, prof. Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie. Autorka w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Wielokulturowość w biznesie: szansa*

czy zagrożenie dla polskich przedsiębiorstw skupiła się na analizie wpływu wielokulturowości na działalność gospodarczą w Polsce. Zwróciła uwagę, że coraz większa obecność osób o różnych narodowościach i kulturach w polskich firmach może stanowić zarówno wyzwanie, jak i szansę. Podkreśliła, że wielokulturowość z jednej strony może przyczynić się do wzrostu innowacyjności, kreatywności i lepszego dostosowania się do globalnych rynków, ale z drugiej wiąże się z koniecznością pokonywania barier komunikacyjnych i kulturowych. Prelegentka wskazała na znaczenie odpowiedniego zarządzania różnorodnością w organizacjach, które może przyczynić się do poprawy efektywności pracy i zwiększenia konkurencyjności polskich przedsiębiorstw. Omawiając różne podejścia do integracji pracowników o odmiennym tle kulturowym, stwierdziła, że kluczowe jest wyważenie korzyści płynących z wielokulturowości z potencjalnymi trudnościami, które mogą się pojawić.

Kolejnym prelegentem był dr Labinot Hajdari, Prof. Asst. z Public International Business College Mitrovica w Kosowie. W swoim odczycie *Russia's Information Warfare in the Western Balkans: Disinformation, Security Risks, and Political Destabilization* zanalizował zagrożenie wojny informacyjnej prowadzonej przez Rosję na Bałkanach Zachodnich. Zwrócił uwagę na to, jak dezinformacja wykorzystywana przez władze rosyjskie przyczynia się do destabilizacji politycznej w tym regionie, prowadząc do wzrostu napięć społecznych i politycznych. Autor wystąpienia podkreślił, że takie działania mają poważne konsekwencje dla bezpieczeństwa, osłabiając demokratyczne instytucje i wzmacniając ekstremistyczne ruchy. Ponadto wskazał na rosnące zagrożenia związane z manipulowaniem opinią publiczną poprzez media i technologie, co może prowadzić do dalszej erozji stabilności politycznej. Niniejsze wystąpienie stanowiło ważny głos w dyskusji na temat wpływu wojny informacyjnej na współczesne wyzwania związane z bezpieczeństwem międzynarodowym.

Następnie z odczytem *Energy Security vs. Energy Dependency: Cultural Aspects. The Case of Serbian Society* wystąpiła dr Asia Piantehava z uniwersytetu w Belgradzie. Prelegentka skupiła się na analizie zależności energetycznych w kontekście kulturowym, wykorzystując przykład społeczeństwa serbskiego. Zwróciła uwagę, że bezpieczeństwo energetyczne stanowi kluczowy aspekt dla stabilności gospodarczej i politycznej, jednak w wielu krajach, w tym m.in. w Serbii, wciąż istnieje duża zależność od zewnętrznych źródeł energii. Autorka omówiła, jak ta zależność wpływa na decyzje polityczne i społeczne, a także jak zmieniające się realia globalne, takie jak

np. kryzysy energetyczne, mogą destabilizować krajowe systemy energetyczne. Asia Piantehava podkreśliła, że w kontekście Serbii szczególną rolę odgrywają kulturowe postawy wobec energii, które mogą wpływać na sposób postrzegania bezpieczeństwa energetycznego. Zwróciła uwagę na historię i tradycję energetyczną Serbii, w tym na silne więzi z Rosją, które determinują decyzje państwa dotyczące polityki energetycznej. Omówiła również wyzwania związane z dywersyfikacją źródeł energii i koniecznością adaptacji społeczeństwa do zmieniających się warunków rynkowych. Prelegentka wskazała, jak ważne jest, aby w kontekście globalnych wyzwań energetycznych wziąć pod uwagę specyficzne uwarunkowania kulturowe i społeczne, które mogą wpłynąć na skuteczność polityki energetycznej.

Doktor Judita Krasniqi, Prof. Asst. z Public International Business College Mitrovica w Kosowie zaprezentowała wykład poświęcony *Social Resiliency Threats: Navigating Through Information Disorder in the Western Balkans*. Autorka skupiła się na zagrożeniach dla odporności społecznej, jakie wiążą się z zaburzeniami informacyjnymi na Bałkanach Zachodnich. Zwróciła uwagę na to, jak dezinformacja, rozpowszechniana za pomocą nowych technologii, prowadzi do destabilizacji społecznej i politycznej w regionie. Prelegentka wskazała na wpływ tych zjawisk na procesy demokratyczne oraz integracyjne, które są kluczowe dla rozwoju Bałkanów. Judita Krasniqi podkreśliła, że walka z dezinformacją wymaga zaangażowania instytucji publicznych, mediów i edukacji, które powinny promować krytyczne myślenie i weryfikację informacji.

Kolejną prelegentką była mgr Dorota Jurkiewicz-Eckert z Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, która w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Bezpieczeństwo i kultura – europejskie sankcje przeciw Rosji* skupiła się na analizie wpływu sankcji gospodarczych na Rosję w kontekście bezpieczeństwa oraz kultury europejskiej. Sankcje – jako narzędzie polityczne – mają na celu nie tylko osłabienie gospodarki rosyjskiej, ale także wpłynięcie na jej zachowania na arenie międzynarodowej. Jak podkreśliła autorka, działania te są częścią szerszej strategii obrony wartości europejskich, takich jak: demokracja, praworządność i poszanowanie praw człowieka. Dorota Jurkiewicz-Eckert zwróciła także uwagę na to, jak sankcje mogą wpływać na kulturę, zarówno w sensie materialnym, jak i niematerialnym, ograniczając dostęp do międzynarodowej współpracy kulturalnej. Zauważyła również, że sankcje wywierają wpływ na postawy społeczne w Rosji, kształtując opinię publiczną i wzmacniając antagonizmy.

Krzysztof Jurek z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie zaprezentował referat poświęcony *Polskiej polityce wobec konfliktu na Ukrainie. Droga*

Ukrainy do Unii Europejskiej i NATO. Konieczność czy zagrożenie? Omówił polską politykę wobec trwającego konfliktu w Ukrainie oraz perspektywę integracji Ukrainy z UE i NATO. Podkreślił, że Polska od początku wojny w Ukrainie aktywnie wspierała jej dążenia do europejskiej integracji, traktując to jako kluczowy element stabilizacji regionu. Prelegent zaznaczył, że integracja Ukrainy z UE i NATO ma ogromne znaczenie nie tylko dla samego państwa ukraińskiego, ale i dla bezpieczeństwa całej Europy Środkowo-Wschodniej. Krzysztof Jurek zwrócił uwagę, że Polska – jako sąsiad Ukrainy – stoi przed poważnym dylematem, ponieważ dążenie Ukrainy do Zachodu wiąże się z wieloma wyzwaniem geopolitycznymi, zarówno dla Polski, jak i całej Europy. Z jednej strony wspieranie Ukrainy w jej drodze do UE i NATO jest zgodne z polską polityką bezpieczeństwa, z drugiej może prowadzić do napięć z Rosją. Autor podkreślił, że Polska musi równocześnie balansować pomiędzy solidarnością z Ukrainą a dbałością o stabilność w regionie. Omówił także wyzwania związane z polityką zagraniczną Polski, która powinna umiejętnie łączyć wsparcie dla Ukrainy z dążeniem do utrzymania dobrych relacji z innymi krajami członkowskimi UE i NATO.

Następne przemówienie należało do dr Ewa Pogorzały z Instytutu Nauk o Polityce Uniwersytetu Rzeszowskiego. W swoim wystąpieniu zatytułowanym *Jaki model edukacji dzieci z Ukrainy w polskim systemie oświaty – wyzwania w kontekście bezpieczeństwa etniczno-kulturowego* prelegentka skupiła się na wyzwaniach związanych z integracją dzieci uchodźców z Ukrainy w polskim systemie edukacyjnym. Zwróciła uwagę, że masowy napływ dzieci ukraińskich do polskich szkół stawia przed systemem oświaty nowe wyzwania, szczególnie w obszarze integracji kulturowej i etnicznej. Prelegentka podkreśliła, że oprócz kwestii językowych ważnym zagadnieniem jest zachowanie równowagi między integracją dzieci z Ukrainy a ochroną tożsamości kulturowej polskich uczniów. Ewa Pogorzała omówiła, jak niezbędne jest tworzenie odpowiednich programów edukacyjnych i wsparcia psychologicznego, które pomogą dzieciom w adaptacji w nowym środowisku. Zauważyła, iż edukacja w tym kontekście powinna promować wartości tolerancji, szacunku dla różnorodności i współpracy międzykulturowej.

Klamrą zamykającą konferencję było wystąpienie Wiktorii Barteczko z Wydziału Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UW. Prelegentka zaprezentowała referat zatytułowany *Natywizm czy inkluzywny nacjonalizm? Flamandzka tożsamość, problem migracji oraz bezpieczeństwo ontologiczne*, w którym skupiła się na analizie tożsamości flamandzkiej w kontekście współczesnych problemów migracyjnych oraz wyzwań związanych z bezpieczeństwem

ontologicznym. Prelegentka poruszyła kwestie natywizmu oraz inkluzywnego nacjonalizmu, wskazując na zróżnicowane podejścia do migracji i ich wpływ na społeczne poczucie bezpieczeństwa. Zwróciła uwagę na napięcia, jakie pojawiają się w społeczeństwach europejskich w związku z integracją migrantów, a także na zmiany w tożsamości narodowej wynikające z procesów migracyjnych. Omówiła, jak te procesy mogą wpływać na poczucie bezpieczeństwa ontologicznego, które odnosi się do stabilności tożsamości i przekonań jednostek. W swoim wystąpieniu autorka podkreśliła, że zarówno natywizm, jak i inkluzywne podejście do nacjonalizmu mają kluczowe znaczenie w kształtowaniu polityk migracyjnych oraz społecznej integracji.

Na zakończenie konferencji międzynarodowej, w której uczestniczyło 44 uznanych prelegentów oraz liczni uczestnicy bierni, wyraźnie podkreślono ogromne zainteresowanie tematyką bezpieczeństwa, tożsamości kulturowej oraz wyzwań współczesnej polityki. Żaden z prelegentów nie przekroczył przydzielonego czasu 15 minut, co pozwoliło na sprawne i efektywne przeprowadzenie dyskusji. Konferencja zakończyła się wskazaniem na kluczową rolę dialogu międzykulturowego, integracji społecznej oraz politycznego wsparcia w budowaniu silniejszych fundamentów bezpieczeństwa w Europie. Autorzy wystąpień zwrócili uwagę na konieczność dalszego rozwoju polityk, które uwzględniają zarówno aspekty społeczne, jak i technologiczne, takie jak: cyberbezpieczeństwo, ochrona infrastruktury krytycznej czy zjawisko dezinformacji. Przedstawione analizy i najlepsze praktyki podkreśliły znaczenie współpracy międzynarodowej oraz zaangażowania różnych instytucji w budowanie bardziej odpornych i zrównoważonych społeczeństw. Dyskusje i refleksje uczestników wskazały na konieczność kontynuowania badań oraz dialogu na temat przyszłości polityki bezpieczeństwa w Europie. Konferencja stanowiła wartościową przestrzeń wymiany wiedzy, która z pewnością przyczyni się do lepszego zrozumienia wyzwań stojących przed współczesną Europą.

Podsumowując, uczestnicy konferencji – zarówno prelegenci, jak i słuchacze – zgodnie wskazywali na konieczność podejścia wielopłaszczyznowego, które uwzględnia dynamiczne procesy migracyjne, wyzwania związane z cyberbezpieczeństwem, a także zagrożenia wynikające z dezinformacji i populistycznych narracji. Szczególną uwagę poświęcono wpływowi tożsamości kulturowych oraz napięć społecznych na bezpieczeństwo społeczne i polityczne. Podkreślono również rolę edukacji, instytucji publicznych oraz współpracy międzynarodowej w budowaniu odporności społeczeństw na zagrożenia i kryzysy.

Sprawozdanie z seminarium naukowego „Czy Zachód zdał egzamin? Trzy lata wojny Rosji przeciwko Ukrainie”

28 lutego 2025 roku

TOMASZ STĘPNIEWSKI

Dr hab., prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: tomasz.stepniewski5@gmail.com

W dniu 28 lutego 2025 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II (KUL) odbyło się seminarium naukowe poświęcone geopolitycznym i bezpieczeństwotwórczym konsekwencjom trzyletniej wojny Rosji przeciwko Ukrainie. Wydarzenie zatytułowane „Czy Zachód zdał egzamin? Trzy lata wojny Rosji przeciwko Ukrainie” zgromadziło grono ekspertów i analityków zajmujących się polityką międzynarodową, bezpieczeństwem regionalnym oraz relacjami transatlantyckimi.

Organizatorami spotkania byli: Katedra Teorii Polityki i Studiów Wschodnich Instytutu Nauk o Polityce i Administracji KUL, Fundacja Konrada Adenauera w Polsce, Seminaria Adenauera, Team Europe Direct przy Przedstawicielstwie Komisji Europejskiej w Polsce, Europe Direct Lublin, Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”.

Seminarium otworzył i moderował prof. Tomasz Stępniewski (KUL / Team Europe Direct Komisji Europejskiej), który nakreślił główne wątki debaty, koncentrując się na odpowiedzi Zachodu na rosyjską agresję, kondycji struktur bezpieczeństwa międzynarodowego oraz strategicznym znaczeniu Ukrainy dla bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej. Wystąpienia prelegentów obejmowały następujące zagadnienia:

1. Doktor Alicja Zyguła (Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada Litpolukrbrig / KUL) przedstawiła analizę współpracy wojskowej w regionie oraz praktycznych aspektów wspólnych szkoleń i operacyjnej interoperacyjności wojskowej w kontekście wojny. Podkreśliła, że międzynarodowe brygady stanowią jeden z kluczowych filarów regionalnej odporności na zagrożenia hybrydowe i konwencjonalne
2. Doktor Artur Adamczyk (Uniwersytet Warszawski) skupił się na politycznym i instytucjonalnym zaangażowaniu Unii Europejskiej (UE)

- w pomoc Ukrainie, wskazując zarówno na sukcesy (np. pakiety pomocowe, mobilizacja opinii publicznej), jak i ograniczenia wynikające z różnic interesów pomiędzy państwami członkowskimi. Zwrócił uwagę na rosnącą potrzebę głębszej integracji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE.
3. Doktor Oleksii Polegkyi (National Chengchi University, Taipei / Center for Public Diplomacy, Kijów) zaprezentował perspektywę ukraińską, podkreślając rolę dyplomacji publicznej i informacyjnej w czasie wojny. Omówił, jak Ukraina buduje poparcie międzynarodowe i jak skutecznie komunikuje swoje cele oraz dramatyczną sytuację społeczeństwa do opinii publicznej Zachodu.
 4. Doktor Andrzej Szabaciuk (KUL / Instytut Europy Środkowej) przeanalizował szerszy wymiar regionalny wojny, wskazując na rosnącą rolę państw Europy Środkowo-Wschodniej jako nowych centrów decyzyjnych w ramach UE i Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO). Zwrócił uwagę na konieczność pogłębienia współpracy regionalnej oraz inwestycji w infrastrukturę bezpieczeństwa.

Deбата pokazała, że mimo początkowych obaw Zachód – choć z pewnymi opóźnieniami i różnicami – zdołał zareagować zdecydowanie i wielopłaszczyznowo na rosyjską agresję. Kluczowe znaczenie miała determinacja Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii oraz państw wschodniej flanki NATO, w tym Polski i krajów bałtyckich. Unia Europejska, mimo swoich ograniczeń strukturalnych, przełamała wiele dotychczasowych barier w zakresie polityki obronnej i energetycznej.

Jednocześnie uczestnicy seminarium wskazali, że wyzwania pozostają ogromne: od potrzeby zwiększenia produkcji zbrojeniowej i uzupełniania magazynów, poprzez trwałe reformy w Ukrainie, aż po konieczność wypracowania strategii wobec powojennej Rosji.

Podsumowując, seminarium stanowiło ważne forum wymiany analiz i rekomendacji. Podkreślono, że bezpieczeństwo Europy Środkowo-Wschodniej w coraz większym stopniu zależy od długofalowego zaangażowania Zachodu, zdolności do reagowania na zagrożenia hybrydowe oraz skutecznego wspierania Ukrainy jako kluczowego ogniwa europejskiej architektury bezpieczeństwa.

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Introduction	11

ARTYKUŁY

Oleksii POLEGKYI, The Meaning and Consequences of the Russian-Ukrainian War for European Security	15
Stefano LOVI, How Disinformation Can Influence a Nation: The Case of Romania ...	27
Zofia BIZAN, Między korupcją a <i>soft power</i> – analiza zjawiska dyplomacji kawiorowej Azerbejdżanu	45
Zofia BIZAN, Between Corruption and <i>Soft Power</i> – Analysis of the Phenomenon of Azerbaijani Caviar Diplomacy	63
Stanisław WÓJCIK, O kierunek polityki krytycznej	79
Stanisław WÓJCIK, On the Direction of Critical Policy	99
Marcin WICHMANOWSKI, Paradygmat myśli politycznej polskiej chadecji w okresie dwudziestolecia międzywojennego	119
Marcin WICHMANOWSKI, Paradigm of Political Thought of Polish Christian Democracy in the Interwar Period	139

RECENZJE

Henry Kissinger, <i>Przywództwo. Sześć studiów nad strategią światową</i> , tłum. Eliza Litak, Wydawnictwo Nowej Konfederacji, Warszawa 2024, ss. 751 (Tomasz Olejarz)	161
--	-----

SPRAWOZDANIA

- Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Społeczne
wymiary ryzyka – kulturowe aspekty bezpieczeństwa”
24–25 kwietnia 2025 roku (*Krzysztof Jurek*) 175
- Sprawozdanie z seminarium naukowego „Czy Zachód zdał egzamin? Trzy lata
wojny Rosji przeciwko Ukrainie” 28 lutego 2025 roku (*Tomasz Stępniewski*) 185

